

LUDMILA PODJAVORINSKÁ

POSTAVY
A
FIGÚRKY

1942

ŽIVENA, VYDAVATEĽSKÉ DRUŽSTVO V TURČIANSKOM SV. MARTINE

KNÍH ŽIVENY SVÄZOK 15

REDIGUJE ANNA ŠKULTÉTY

PROBNA VYDAVANIE

POSTAVY
A
KRY

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKÉHO ÚČ. SPOLKU V TURČIANSKOM SV. MARTINE

POSTAVY

ŽENA.

Vravia, že sa po mestách rýchle žije, — a čo ešte u nás na dedine!

Štefan Zaťko, otec piatich detí, cez Vianoce pochoval ženu a na Tri krále prišiel o ohlášky.

„Deti nemôžu byť bez opatery, prosím pekne“, vyhovára sa a vystiera svoju vychudnutú postavu. Je učesaný, ale podrastené fúzy visia mu, ako obyčajne — nedbalo. Vidno, neveľmi staráva sa o svoj zovňajšok. „Baby nedaly mi pokoja, že deťom treba opatery, že sa musím oženiť. Nuž poradily mi tu, hľa, túto robku . . .“

„Ba povedzte, že sme si súdení — nuž to!“ smelo vraví ona a zasmiala sa veselo. Je to nie robka, ale roba akurátna. Oddanca prevyšuje o hlavu, on takrečeno tratí sa pri jej mocnej, na mužského upomínajúcej postave. Ba i v jej zdravím kypiacej tvári je čosi mužského: energia, prejavujúca zrovna prebytok sily fyzickej. Keď sa zasmeje, zjavia sa rady zdravých bielelych zubov. Nie je už mladá, podľa vrások okolo očí súdiac, má už vyše tridsať, ale oči jej svietia takrečeno detskou, krotkou dobrotou, kontrastujúcou s celým jej mohutným zjavom.

„Že sa nebojíš, Iva . . .!“

„Ale ja?! A prečo?“ a zasa zasmiala sa zvonivo, ani čo by trávu žala vo svojom rodisku pod Javorinou.

„Je sprostá . . .“ povrávajú si ženy na ulici. „Nedarmo vravia, že je sprostá! Ba kto to len naradil neborákovi?! On človek nanič, ona ani hora, bez rozumu . . . Keby aspoň detí nebolo — a toľko! Ved' sirôtky z rozumu vyženie — taký dragún . . .!“

Deti naozaj zľakly sa novej matere. Sedelo učupených na peci všetkých pätoro, najstaršia, desaťročná, na kraji, aby menšie nepopadaly. Päť strapatých hlávok s bledými, ušpinenými tváričkami, desatoro zľakaných očiek, upretých na príchodziu — nebol to ani trochu vábny obrázok pre mladuchu, ktorej, ako sa bežne vraví, „trafalo sa šťastie“. Tu aspoň ani taká optimistická povaha, ako Iva, nemohla vravieť o šťastí . . . Zarazila sa i ona, ale hneď energične pohodila hlavou.

„Vy ste cigán, Štefan“, vraví a meria oddan-
ca opovržlivo. „Vraveli ste, že sú štyri, a hľa, je
ich pätoro!“

„Var' ich poškrťím, keď sú, či čo?!“ vyhovára
sa hriešnik, a násilne posmeliac sa, dodáva: „Ak
sa ti nepáči, vo meno božie: ja ťa nasilu neťa-
hám. Ja sa preto ožením, čo som i vdovec a mám
deti. Vezme si ma ešte i onakvejšia ako ty . . .“

„Čert si vás vezme, viete! Ak sa ja na vás
neohriším, zahyniete i s touto drobáznou. Vás
by tuším veľká škoda nebola — ale detí . . . Lebo

vy ste za ne pred Bohom zodpovedný — aby ste vedeli!“ dotvrdza s iskriacimi očami. A nečakajúc odvety, shadzuje kabanicu a vysukuje rukávy, ani čo by šla do boja. Ale v tvári už zračí sa upokojenie, povedomie, že je tu potrebná a na svojom mieste.

„Vidíte, taká vám je to osoba“, vraví jej brat (ktorý prišiel s mladou ako svedok) a rozpačite škrabe sa za ušami. „Musím vám riečiť, švagre, ak ste slabej náтуры, radšej sa vy vráťte s kratšej cesty. Srdce má ona dobré, ani kuraťu by neublížila. Ale nátura trochu „obyčajná“. Hovorím vám, že budete tancovať, ako ona bude chcieť.“

„A už nech je, ako Boh dá“, posmelil sa mladý zať, skôr uspokojený ako zľakaný. Oddanica začína sa mu páčiť. Vybehla von a shľadáva po dvore snehom zasypané raždie. Jemu nechcelo sa ho vyťahovať, radšej čakal, kým mu útrpné ženy doniesly po viazaničke zo svojho. Ona ho vyťahuje, a hoci jej ruky očervenely od zimy, hneď tam láme ho na krátke kusy, ani sekery neshľadúva. Pritom sa smeje, ako sa povie „na celé kolo“, a vykrikuje čosi cez plot ženám, ktoré sbehly sa ta prizrieť sa novej susede. A šumná je takto, s usmiateou tvárou, otočenou červenou šatkou, s obnaženými ramenami, ktoré i pri mužskej sile sú plné a okrúhle.

„A už nech je, ako chce“, opakuje už celkom smierený; „nech by len bola k deťom — a pracovitá . . .“

„Jajajaj!“ rozosmial sa nový švagor. „O to

veru nemusíte mať strachu! U nás, chvalabohu, o robotu niet núdze. Ale Ive je nikdy nie dosť. Statok sama riadi — my chlapi sme nanič, ako vraví — kuchyňu, ako ju po nebohej mamičke prevzala, ešte nepopustila. Tejto zimy napriadla so štyridsať rífov priadze a do hory nasilu ide s nami, po drevo. Ja sa zato i hanbím — ale keď je ona taká čudná! A ešte šomre, že jej je u nás dlhý čas.“

Tvár vdovcova vyjasnila sa už úplne. Boh ju stvoril zrovna pre neho! Práca odjakživa nebola jeho silnou stránkou. Lump je nie, zmárniť nezárni, ale za prácou sa tiež netrhá. K nebohej priženil sa do tejto chalupy; mali i sopár kúskov rolí, ale pomaly ich popredali. Chodievali do Viedne „kšeftovať“ a prichodili domov len na žatvu. Pozdejšie presťahovali sa ta celkom, lebo rolí ubúdalo zakaždým, ako detí pribúdalo. Obchod vyniesol vždy toľko, že sa žilo so dňa na deň. Nebožká, čo i trochu podobala sa mužovi, bola dobrou materou, o deti starala sa, ako sa patrí, a pritom sa i on priživil... Horšie bolo, keď obľahla. On už nevládal, sám na seba odkázaný, potratil i tej trochu energie, ktorej i pre riadne pomery bolo primálo. Chorú s deťmi vystrojil domov a on sa živil, ako mohol. Dobří ľudia za týždne sa starali, aby drobázeň nepohynula hladom. Ba krajanovia ešte i jeho, opusteneho, privinuli. Žilo sa ľahšie, a keby ju Boh bol živil, aspoň kým by deti boly trochu odrástly... No prišiel telegram — neostávalo iné, ako brať

sa domov. Ženu našiel už na postlaní — „vykašľala si pľúca“. A tak, hoci milosrdné ženy staraly sa o siroty i po pohrebe, navalila sa mu veľká starosť. Bol síce tuhým fatalistom, veril, že čo sa má stať, stane sa, ale jednako robilo mu veľkú starosť, kde nájsť bohabojnú dušu, ktorá by si zavesila na krk jarmo, pod ktorým nebožká vydala všetku silu.

Preto usmieval sa v duši pri reči švagrovej. Hľa, Boh vzbudil mu ju — a ešte inakšiu! Keď je Iva taká pracovitá, vo meno božie bude zasa, ako bude . . .

A s ľahkou dušou viedol švagra do krčmy, aby ho počastoval. Je síce vo zvyku ustrojiť hostinu v dome mladého zaťa, ale Iva sama vyhnala ich z izby. Ako sa prezvedelo, že sa smutný vdovec ide ženit, horlivosť žien ochladla. Päťorka od troch dní sedela na peci neučesaná, neumytá . . . Iva, pohoršená neciteľnosťou ľudskou, postahovala deti dolu a začala úlohu macochy, hrešiac cez celý čas. Zľakané deti šly pod hrebeň ako pod nôž; najmenší sa rozvreštal, že musela prísť suseda a ho utíšiť, aby sa mu od ľaku niečo nestalo. Ale keď sa vdovec podvečer rozjarený vrátil z krčmy, deti vysmiate sedely v riadku, čisté, hlavičky vyčesané ako makovičky.

„To ako na príučku, vy potvory!“ odľahčila si Iva, utierajúc si pot s čela. Ale deti už bez strachu pozerajú do tváre budúcej macochy. Vedia, vycítily už, že pre jej reči srdiečko bolieť nemusí. Veď, hľa, usmieva sa i ona a dávno ne-

zacítily takej starostlivosti, ako od tejto hrmotnej, veľkej tetky . . .

Bolo už tma, keď si Iva založila plachetku a poberala sa s bratom domov. Vdovec začal shľadávať kabát a čiapku. Najstaršie dievča, vidiac otca sberať sa z domu, dalo sa plakať.

„A vy kam?“ spytuje sa Iva.

„Nuž s vami — k vám. Kamže inam?“ zasmiel sa, bľuskajúc zamilovane na Ivu.

„Ba ešte čo?! Nuž a deti? Vari ich necháte samotné?“

„Veď len príde ktosi, čo s nimi prenocuje. I včera prišla suseda, keď plakaly.“

„Vy nás vždy odbiehate!“ rozžialilo sa dievča. Vysvitlo, že vdovec zvečera ide do krčmy a deti sa boja doma.

„Ja len preto, lebo nemôžem počúvať, keď plačete“, vyhovárал sa začervenený vdovec opravdive. „Srdce ma bolí, keď ich vidím, sirôtky, opustené. Radšej by som šiel svetom.“

Ale Iva opäť meria ho iskriacimi očami opovržlivo.

„Vy ste otec?! Horší ste ako nemé zviera! To by si iste svoje mladé neopustilo, ale chráni ho vo dne, v noci . . .“ A rozhorlene shadzuje plachetku i kabanicu. „Choďte si, ak chcete, ja prenocujem tu s deťmi.“

„Ba keby si mala rozum, Iva!“ nahneval sa brat. „To by bolo pekne, aby si tu ostala! Veď vieš, že sa to na oddanku nepatrí . . . Čo ľudia povedia?“

„Čo by povedali?! Keď musím, nuž musím. Aspoň im zajtra izbu vybielim. Veď je tu, s odpustením, ako v chlieve.“

Len ťažko dala sa prehovoriť, aby šla — ale vdovec musel zostať doma.

Suseda naozaj prišla. Zarazený vdovec sa poľaloval, ako ho oddanica odbila — a na druhý deň smiala sa z neho celá dedina. Večer pribehla nevlastná sestra nebohej ženy, ktorá ináče nie veľmi sa starala o deti vdovca.

„Aleže ste sa vychýrili s tou svojou oddanicou! Či už nebolo inej, poriadnejšej osoby? Veď vám tá nemá ani rozumu, ani mravu, ako sa patrí. Ach, deti moje, deti nešťastlivé! Nikda vám s tou materou dobre nebude...“

A na doklad vyrozprávala zarazenému vdovcovi históriu z Ivinho života... Pred tromi rokmi Iva odišla „na majere“ — ako keby doma nebola mala okolo čoho robiť. Gazda zaviezol ľudí kamsi dolu na Dolnú zem — roboty vyše práva, horúčava, div nesplaneli pri práci, a vody nič. A čo i bola, horšia ako u nás z kaluže. Prišla na ľudí božia dopusta, hodonka, tretina ležala ako pobitá. Len Ivy sa nechtylo... A, blázon, nie že by si bola zdravie šetrila, lež celý deň v práci a v noci tmolí sa od lôžka k lôžku ako strašidlo. Nespí celú noc, ako omrkne, tak osvitne. Nuž ale ako taká osoba! Bol tam parobok z Orechova — chlapec od nej o desať rokov mladší — a ona sa ho chytila... Bol najviacej „zavezený“: hodonka popadla ho v prvé dni,

trásie ho deň ako deň — a potom leží ako kus dreva. Prišiel i doktor, ale len k takým, čo si mali ako zaplatiť, lebo pán nedal, keďže pracovať sa nepracovalo. A Iva, hlúpa, zaplatila i doktora, i po lieky sama bežala nocou — a do mesta veru nebolo blízko. Tak ho pekne liečila i vyliečila, a hoci bol zdravý, ešte vždy behá okolo neho, od úst si utríha a kŕmi ho ako pavúka . . . Smiali sa jej všetci, i on, chorý, sa jej mimo očí smial, ale takto do očí pekne, lebo bol rád, že na neho drží. Nuž zbláznila sa milá Iva za ním, a on, ako taký, sľubuje jej, že si ju vezme, a prisahá, že ju nikdy neopustí . . . Ešte mu i cestu zaplatila a prišli pekne spolu — ale od toho času sa o ňu viacej neobzrel. Ešte sa smial, keď poslala za ním, aby ju, preboha, v jej veľkom nešťastí neopustil . . . Mala vraj nebyť sprostá . . . Zostala jej, hlúpej, pekná pamiatka! . . . Mať umrela jej od hanby a žiaľu, ale ona, ako taká, že ona svoju krivdu len na Boha nechá . . . A on bol by si ju musel vziať, keby bola nástojila. Ešte šťastie, že dieťa umrelo — teraz by ho istotne sem privliekla, ako by vdovec nemal dosť čo živiť . . .

Vdovec síce vedel o Ivinom nešťastí, ale teraz sa ozaj naľakal. Čo, ak je ozaj taká hlúpa?! A chudobný človek, keď nemáš majetku, aspoň rozumom keď ťa Boh obdaril, nezahynieš. Ale, hľa, Iva, do akého sa, hlúpa, vrútila nešťastia...! Nebožká nemala tiež rozumu nazvyš, ale predsa toľko, že sa i on pri ňom pretĺkol. Čo, ak táto bude naozaj sprostá?!

„Hádam keby som to radšej tak nechal?!“ vykĺzlo nerozhodnému vdovcovi.

„Veru bude najmúdrejšie“, potešila sa vdovica.

Kým si Ivu nevynašiel, verila sa, že by za Zafka nešla. No odvtedy svitlo jej v hlave. Keď sa taká driečna mladica nebojí, prečo by sa ona nechytla čo i na deti?! Dnes-zajtra rozlezie sa to svetom ani švítor. A Štefan je ešte súci chlap.

„Oženíte sa vy, švagrík, i tu v dedine. Var' by sa nenašla, čo by tieto drobné sirôtky opatri-la...?! Už i pre odplatu božiu...“

A vdova zbožne vzdychla.

Znepokojený, ale i posmelený vdovec na druhý deň vybral sa za svojou oddanicou. Ženy ho vyštuchaly, aby šiel vypovedať svadbu. No on sa rozhodol najprv vec vyskúmať — a potom už bude, ako bude! Zastrájal sa, ako sa bude vyzve-dať na Ivinu náтуру. Ale keď konečne po dvoj-hodinovom brodení v snehu premrznutý zastal v príjemnej, prekúrenej izbe, vyšumelo mu z hlavy všetko.

V priestrannej, starodávne zariadenej chyži bolo živo. Dve driečne nevesty sedely pri vrčiacich kolovratoch; gazdovia (boli dvaja bratia a hospodárili na jednu ruku) postred chyže plietli opálky; najstarší z detí strúhal im na to lyká. Ivy medzi nimi nebolo. Varila obed a pritom zaskakovala do stodoly — rezať sečku. Chlapom škoda by bola pri pletke postávať...

Našiel ju v stodole. Vykasaná, s obnaženými

ramenami v treskúcej zime nakladala do stolice slamu. Rezala podľa starodávneho spôsobu, kosierom, pristupujúc nohu stolice. Treba na to zručnosť i sila, a Iva nechýbalo ani jedno. Vdovec zastal ako stĺp: keby jeho do takej práce nahnali, ruky by mu sklávaly, odpadol by v prvú polhodinu. A Iva si ešte veselo vyspevuje!

„Ale ti je veselo!“ prejavil svoj obdiv, keď sa pozdravili.

„Čo by mi nebolo?“ rozosmiala sa Iva. „Var' budem plakať, či čo?! Však som oddanka!“ zartovala.

„Čože, ale keď mňa ženy poslaly, aby som ti vypovedal“, odvážil sa tak zpriama. Celou cestou vyhutoval, ako ju vyskúma, a len potom rečie, a teraz, hľa, vybúšil odrazu.

Iva zastala — ale len preto, aby priložila do stolice.

„A to už prečo?“ spýtala sa ho, akoby mimochodom.

„Že si vraj nie pre mňa — čosi kdesi — že ani siroty neopatríš — že si sprostá . . .“ vyznával úprimne.

To bolo už priveľa. Iva vzplanula.

„Ale ja?! Ja že vaše siroty neopatrím? Ja že by som ich neopatrila . . .?“

„Nuž tak som prišiel, aby si sa na mňa nedržala . . . Ja si nájdem inú, a ty si vo meno božie hľadaj tiež . . .“

„Vy ste sprosták“, prerušila ho Iva, zapálená, ale už opäť svojím obyčajným, rozvažitým hla-

som. „Vy poslúchate ženy, ale ja vám predsa ukážem, že ja vaše siroty opatrím. Ženám na vzdory, aby videly, a vy tiež. A povedám vám, nijakých hlúpostí nerobte, lebo . . .“

Iva nedopovedala. Z otvoreného pitvora zavonala, že dovára sa jej hrachová kaša. Pre ňu bolo zaiste dôôležitejšie, aby hrach neprihorel, ako aby oddanec nezpätkoval, lebo nechala ho v stodole a skokom bežala k ohnisku.

O tri týždne bola svadba.

Bratia, možno i trochu natešení, že ubudne im „kazar“ z domu, odbavili svadbu, ako sa patrí, i vystrojili Ivu náležite. Výstroja mala plné zvlačové sane: batoh perín s červenými, belasými a žltými kvetistými obliečkami a ťažkú skriňu, pekne vyrezávanú od výmyslu sveta. A plnú šatstva, ešte po starej materi. I kolovrat, tiež ešte z ich nabývania. Viezla si toho ako ktorákoľvek najbohatšia gazdovská.

Štefan teda lapil šťastie, o akom sa mu iste ani nesnilo. A on i bol spokojný. Veď dobre zarezal, že Iva pod skriňu kladie hrabu uzlíkov: v jednom trochu maku, v druhom fazuľa, v treťom i štvrtom zasa iná strova. Iva vedela, že do prednovku je ešte ďaleko, a deti neprespia zimu o hlade . . .

V prvé dni po svadbe Štefan cítil sa naozaj ani človek, ktorý po neistej plavbe dostane sa do prístavu. Starosť so ženbou, strach, či sa žena vydarí tak, aby opatrla nielen deti, ale i jeho,

za posledné dni nedala mu pokoja. S príchodom Iviným toto všetko prestalo. Keď sa ráno prebudil, žena už čakala s misou horúcej polievky. Chyža bola vykúrená, deti ako myšky tiché sedely kde-ktoré. Inokedy búrily už na svitaní a frnkaly, ak boly hladné, a šantovaly, ak sa najedly, — nikdy nemal pokoja. S príchodom mачochy i hlad i šanty prešly. Iva ozaj bola ani dragún: akurátna a prísna.

„Dobrá žena, dobrá!“ prichvaľoval si Štefan v krčme, keď sa ho kamaráti spytovali. Pochvaľoval si najmä, že on bol akosi von z oboru prísnosti Ivinej, čoho pravá príčina, ako sa neskôršie ukázalo, bola, že Iva nemala kedy zaoberať sa s mužom. V prvé časy čistila, riadila, obšívala, krmila novú svoju rodinu, takže na iné neostávalo jej času. Muž cez deň sedel pod pecou. Podvečer zaskočil si do krčmy — uspokojený, že je dom v dobrých rukách.

Keď bolo už všetko v novej domácnosti v poriadku, Iva všimla si mužovej nečinnosti.

„A čože, ty nikam nepôjdeš?“ spýtala sa ho raz za rána.

„Kam by som šiel?“ zadivil sa, nerozumejúc jej otázke.

„. . . Že kam? Nuž dakam — do práce. Kam si chodieval predtým.“

„Ja som nikam nechodieval — kam by som šiel?“ zadivil sa ešte raz, ale už nie tak úprimne.

Iva hľadela na neho akosi zlovestne — netušil nič dobrého.

„A čože si robieval takto celú zimu?“ divila sa ona.

„Nuž — nič, čože by som robil?! Žena bola chorá — i deti bolo treba opatriť . . .“

„Ved', ved' . . . ale z čoho ste žili?!“

Štefan zívola plecami a usmial sa dobrodušne:

„Pán Boh nám nedal zahynúť — i dobrí ľudia sa postarali . . .“

„Ba ver' tatíčko všetky role popredali, hovorovali mamička“, ohlásilo sa najstaršie dievča.

Iva zmerala muža opovržlivo — a viacej sa už nespýtovala. Ale keď podvečer bral kabát, chtiac, ako obyčajne, do krčmy, žena zastala mu cestu. Z toho povstala prvá zvada v mladom ich manželstve. Iva bola neústupná — Štefan tiež nebol nováčikom. Vedel, že prvá prehra alebo výhra rozhoduje nad jeho celou ďalšou osobnou slobodou. Do krčmy ušiel a viacej od strachu ako z víťazstva napil sa a vrátil sa domov neskoro v noci.

Ale Iva tiež nelenila. Kým muž bol v krčme, informovala sa u hodnoverných susediek o svojom mužovi. Ohotné susedky omaľovali jej nielen finančný, ale i málo spoľahlivý intelektuálny stav jej Štefana. Toto posledné bolo i trochu zbytočné: svojím zdravým čutím Iva poznala, že jej pán manžel je príkladný leňoch a nedbalec. Ale novinou jej bolo, že pred svadbou vypožičal si na dom sto korún u Žida Ozefa. V ich okolnostiach bol to úder — no Iva nebola z tých, ktorým treba „robiť od ľaku“.

Prvým jej energičným činom bolo, že ešte v noci zrevidovala hnutelnosti svojho muža. Našla mu vo vrecku niečo vyše dvadsať korún — sumu takú veľkú, že Iva od radosti zabudla na pôvod tohto pokladu.

Ráno sa Štefan prebudil, ako obyčajne, na príjemný zápach cesnakovej polievky. Iva bola, ako by sa nič nebolo stalo, a toto len zvýšilo jeho uspokojivú náladu.

No príjemnosť premenila sa vo veľkú nepríjemnosť. Včera mal ešte vo vrecku asi dvadsaťdve koruny, a teraz sotva niekoľko halierov! Vedel, že v krčme ešte boly, ale čo sa ďalej dialo, na to sa vôbec nepamätal. Ešte šťastie, že žena o nich nevedela!

Touto stratou, ako by sekol, skončily sa medové dni Štefanove. Akoby na prieky, práve minula sa i zásoba, ktorú bola Iva z domu priviezla. Iva ešte v ten deň pýtala peniaze na múku a masť. Štefan sa zľakol. Čo, ak žena vykutila, že mal peniaze, a teraz sa dozvie o veľkej strate? Aby odtiahol búrku, priznal sa, že má síce niekoľko halierov, ale veď sa ešte zídu, aby uvarila zemiakov.

Iva poslúchla, uvarila zemiakov a varila ich ešte i na druhý deň. Deti pozeraly na nový poriadok ako v nedorozumení. I Štefanovi, privyknutému už na riadnu teplú stravu, skrúcalo v žalúdku. Len Iva bola ako vždy. Ba ešte začala novú obyčaj: po jedle dala sa veľmi zbožne spievať nábožnú pieseň o nasýtení rozličnými darmi.

Na toto sa už Štefan rozsmútil. „Predsa je ona len sprostá“, dumal, pozerajúc so súcitom na ňu, sediacu pokojne, ani čoby nič. „Keby mala rozum, trápila by sa a šla by niečo obstaráť — ale ona si sedí, ani čo by sa najedla paštičky, a vyspevuje!“

Štefan, vidiac, že sa žena nestará, čo budú jesť, pocítil oproti sebe veľkú ľútosť — a podvečer, posmeliac sa, odhodlal sa za posledné peniaze ísť žiaľ si zaliat.

Iva uhádla jeho úmysel.

„Ideš do krčmy?“ spýtala sa ho zpriama a už skladá šitie a berie sa zpoza stola. Štefan sa zamrzol. Trochu sa i hanbil, no najmä nerád mal mrzutosti. Bol človek pokojamilovný, a Iva, ako už skúsil, bola baba herská nielen do práce.

„Ak si chceš vypiť, nechod' nikam, radšej domov donesiem“, vraví krotko a hľadá na neho s tvárou vysmiateou. „Takto si i ja vypijem, i deti užijú . . .“

Štefan sa zadivil — ináče ani nie nemilo prekvapený. Čakal búrku — a miesto toho Iva sama zasvietila sklenicou! „Predsa je nie sprostá, keď ma nekuníruje podaromne . . .“ pomyslel si radostne.

Pálenka oživila všetkých. Iva pilne nalievala a dala i deťom. Štefanovi bolo zprvu onakve, no pálenka ho príjemne naladila.

Ale noci nemal pokojnej. Pod chvílkou niektoré z detí skríklo zo sna a potom dlho usedave plakalo. Iva celú noc len čo deti tíšila, a podľa

svojho zvyku nerobila to práve najtichšie. Štefan nespál celú noc.

„Čo sa im len porobilo?!“ divil sa i zlostil nad ránom, keď nevyspatý sberal sa radšej zpod periny.

„Čo by sa im porobilo?! Sú hladné — nuž to!“ rozosmiala sa necitne. Štefan pochopil jej smiech a srdce stislo mu pritom. Len macocha môže sa takto smiať hladným sirôtкам.

„Mala si večer radšej uvariť niečo teplého“, ohlásil sa po chvíli nespelo, pociťujúc svoju vinu.

„Čože, však dostaly pálenky!“ opäť zasmiala sa Iva.

Ale keď macocha vyšla z izby, najstaršia, zavesiac sa otcovi na hrdlo, pošepkala mu svoju tajnosť: že neplakala od hladu, lebo im macocha dala potajomky večer chleba, ani pre pálenku, ale preto, lebo ju mamička v noci štípali.

„Ako — štípali?“

„Nuž takto — hľa, aké mám belasé tu na rúčke!“

Štefan sa zarazil. Na útľom ramienku naozaj vidno bolo belasý fľáčik, uštipnutie. Tie isté známky macochinej nežnosti mali aj ostatné deti.

Vzbúril sa v ňom cit otcovskej lásky.

„Počkaj len, počkaj, veď ona dostane, macocha zlá!“ zahrozil sa Štefan pred deťmi.

„Mamička sú nie zlá“, opravilo ho dieťa, „to nás oni preto, že sme neposlúchali. Mamička

vždy vravia, aby sme nepily pálenku — a včera sme pily.“

„Keď nám sami mamička dali“, ohlásil sa osemročný Janko.

Štefan sa tuho zamyslel . . . Zprvu opanovala ho zlosť proti žene, nocou trápiacej siroty. Veď i vlastná mať ubije, potresce, ale takto bez príčiny — na to treba ozaj neľudského, tvrdého srdca macochinho! No, hľa, deti majú macochu rady. I večer potajomky podelila im chleba a len potom im dala pálenky. Keby bola zlá, toho by neurobila! Čím viac o tom rozmýšľal, tým viac sa mu nemilosrdnosť macochina objasňovala. Nie je ináče, ako že Iva štipaním budila deti, aby plakaly, sťaby od hladu . . . Objasniac si toto, zahanbil sa sám pred sebou. Keby večer nebol smýšľal o pijatyke, žena by bola uvarila polievky. Ale on nepomyslel na hladné deti . . . „Ty si otec?!“ znie mu v duši výčitka, ako by ju nebohá žena privolávala. Stud opanoval ho i pri myšlienke, že takým ukázal sa pred ňou. S nebožkou neraz poharkali sa pre nedbalosť a či bezstarostnosť; neraz vyčítala mu akurátne. A Iva mu ani slova . . .

V Štefanovi pohlo sa svedomie . . .

Iva priniesla raňajky. Kde vzala, kde nie, navarila polievky. Štefanovi nechutilo, hoci vstal hladný. Zamyslený prešiel niekoľko ráz izbou — a začal shľadávať teplejšiu zaodev. Zadivenej Ive povedal len toľko, že ide niekam do práce.

Ale keď ho natešená sama začala vyprávať,

ukázalo sa, že čizmy sú nanič. Že sa v nich v takejto zime nemôže vybrať ani ľad lámať, ani stáť „pod múrom“ (posluhovať v meste). Štefan sa naozaj zarmútil, hoci ešte včera prekážka bola by ho len potešila.

„Vieš čo?“ ohlásila sa Iva po krátkom rozmýšľaní. „Nechod ty dnes nikam, radšej ostaň pri deťoch. Vybehnem domov: u nás iste nájdú sa nejaké čizmy. Nebodaj budú ešte po tatíčkovi... I tak nemáš za čo nové kúpiť.“

Za chvíľku bola pripravená. Štefan si všimol, že ani ona nemá znamenitej obuvi. Lebo „parádne“ sobášne čizmy obuť nemohla. (Štefan sa ženíl v požičaných.) Ale mala dobrý kožuch a zimy sa vôbec nebála. Štefan, pomysliac si, že žena v snehu pustým poľom a horou pôjde tri hodiny ta a tolko nazpät, poľutoval ju v duši. Ale zato on bude celý deň v teple sedieť. A Iva istotne donesie i niečo pod zuby, keď len hrachu a omasty. Tieto výhľady uspokojily ho úplne.

Ešte bolo kus do večera, keď žena prišla. A nie s prázdny! Priniesla hrachu i omasty. Ubezpečený muž, vidiac stravy na niekoľko dní, skoro ľutoval, že priniesla i čizmy. No keď ich „na próbu“ večer obul, potešil sa i čizmám. Dávno nemal takej dobrej obuvi! Neboly síce nové, ale dobré a veľké. V radosti chtiac-nechtiac spriatelil sa s myšlienkou, že zajtra treba ísť na zárobok.

Ráno, práve sa obúval, prišiel ho kmotor Hurták ohlásiť. Mali spolu ľad lámať do krčmárovej pivnice. Ako to už býva, kamarát obzeral čizmy,

omakal kožu, sproboval rukou zdnuka a zrazu zadivený sa spýta, kde vzal čižmy.

„Včera mi ich žena s kopaníc priniesla. Sú to ešte po jej otcovi.“

„Ba kieho . . .“ rozosmial sa Hurták. „Veď sú to moje vlastné čižmy. Vlastne boly moje. Dal som si ich ušiť u Šidlu v meste, ale boly mi dlhé, i chybu majú, nuž som ich vrátil. Radšej som škodoval zlatku . . . Mohol vám ich dať lacnejšie . . .“

„Ale čo vravíte!“ rozosmial sa zasa Štefan. „Krajciara na našom bydle nemáme, nie to na čižmy! No, povedz, Iva, či si ich včera z domu nedoniesla, či sú to nie po tatíčkovi?“ obrátil sa k mlčiacej žene.

„No, to mi nevravte! Var' nepoznám čižmy, svoje čižmy?! Týždeň som ich nosil. A chybu majú: pozrite len, či je na jednej koža na priehlavku nie prerezaná?“

Štefan v nedorozumení nevedel, čo povedať. Čižma, ktorú už mal obutú, naozaj bola prerezaná. Diera bola pekne zatretá leštidlom, preto jej nespovoroval.

„No, či nemám pravdu?“ víťazoslávne spýtal sa Hurták.

„A predsa sme ich nekúpili, ale žena ich doniesla“, tvrdil neopatrný Štefan, už nasršený, že mu neverí.

„Možno, že ste nekúpili, ale boly moje vlastné“, a Hurták podozrive poďíval sa na Ivu a usmial sa.

Štefan porozumel pohľadu a nasrdil sa. Azda si len nemyslí, že ich žena ukradla! Štefan mal mnohé chyby, ale statočnosť držal nadovšetko. Už-už chcel Hurtákovi dobre odvetiť. Ale vtom pozrel na ženu. Zapálená v tvári kývla mu, aby čušal, a Štefan preľaknutý zamĺkol . . .

Čižmy síce obul, ale celý deň chodil v nich akoby nie po ľade, ale na ihlách. Hurták síce viacej ani slova o čižmách, ale kedykoľvek bľusol na Štefana, Štefan sa zapálil. Inštinktívne tušil, že ho kmotor upodozrieva. On sám so strachom začal rozmýšľať . . . Hurták tvrdí, že čižmy vrátil Šidlovi; žena vraví, že ich priniesla s kopanic. Isté je, že Hurták má pravdu — ale kde ich vzala Iva?!

Trudil sa nad tým celý deň, a večer, ledva deti pospaly, vzal ženu na otázku. Tajila síce, krútila sem-tam, ale napokon z nej vybúšilo:

„Kde som vzala, tam som vzala — nech ich len máš. Ved' len nechceš odkapať hladom tu s touto drobážňou?! A ak nepôjdeš robiť, to ti nastáva akurát!“

„Žena, hriech máš!“ vybúšilo z nešťastlivého Štefana.

„Hriech-nehriech, keď žalúdok na zuby odkazuje!“ odvrkla Iva a rozosmiala sa.

Zlosť a strach nedaly Štefanovi prísť k slovu. Drzosť ženy ho úplne odzbrojila. Zhrozil sa, akú osobu si to vzal na krk. Nespál celú noc v úzkostiach a od odporu, aký v ňom budila prítomnosť ženina a zlodejkin. Lebo nemohlo byť iná-

če, ako že žena miesto na kopanice šla do mesta a čižmy ukradla. Krajciara nemala — ako by teda inak?! Prežil všeličo, boly časy, že sa chytal i žobráceho remesla (v cudzom svete), keďže robiť sa už bolo pri nebohej odvyklo a manna z neba padať nechcela . . . Ale kradnúť, len stebielko čo by zavážilo — to nikdy! A teraz vykázala to ona, jeho žena! Bože, Bože, do akého nešťastia ho svojou sprostosťou prinesie! Noc zväčšuje strach, úzkosť maľovala mu obrázky, predstavy, ako ho vedú dedinou žandári. Čižmy má na pleci a ľudia sbehujú sa a ukazujú na neho, na zlodeja. V strachu skryl i hlavu pod perinu.

„Bože, Bože, načo som ju len vzal, túto Ivu?!“ vzdychá celý spotený od strachu i horúčavy.

A čím väčšie bolo jeho súženie, tým cítil sa slabším oproti žene. Vidiac ju bezstarostnú, ba vyzývavo veselú, neodvážil sa jej vyčítať a celá jeho hrdinskosť bola v tom, že na všetko núkanie čižiem neobul. Ináče opäť stal sa fatalistom: nech sa robí, čo chce, bude, ako bude!

Hrdinsky preležal tri dni za pecou, nedbajúc na ženu, ktorá želela za zárobkom. Mohol to tým s ľahším svedomím, že deti nemaly hladu. Ale keď sa minula Ivou prinesená zásoba, nielen žena, ale i jeho vlastný žalúdok energicky začal protestovať proti štrajku. Na štvrtý deň voľky-nevoľky sliezol s pece a šiel k ľadu. Na jeho chválu buď rečené, čižiem neobul, ale na svoje pookrúcal staré vrecia.

No nebolo ešte poludnie, keď sa už privliekol domov celý premrznutý. Zľaknutá Iva ledva mu mohla stiahnuť čižmy: prsty len-len že mu neodmrzly! V strachu priznala sa mužovi k svojej vine. Že ukradla síce, ale nie čižmy, lež jemu z vrecka dvadsať korún. Z toho kúpila i čižmy u Šidlu, i deťom potajomky chleba, a ešte má so štyri koruny . . .

Neborák Števo odrazu ožil a tento prípad ako by bol posvietil navzájom do ich sŕdc. Ona doteraz videla v ňom iba leňocha a nedbalca, teraz však zaimponoval jej svojou statočnosťou. On zasa nemohol neuznať jej dobrého úmyslu a začal si vážiť nielen jej pracovitosť, ale i rozum. Za celý čas ich manželstva nesblížili sa k sebe tak ako v tomto vzájomnom ocenení sa.

Od toho času Štefan celkom dal sa pod vplyv svojej ženy. Vidiac, že ona pracuje (šila pre ženy), dal sa i on do práce. Pravda, pracoval v nádeji, že to nebude dlho trvať. Iva sberá sa na celé leto na majer, on pôjde kšeftovať, ako za nebohej. Je to predsa len ľahší život . . .!

Požúrili sa síce preto niekoľko ráz, ale konečne predsa Iva zvíťazila. V máji zahlobil okná, dvere chalupy a vybrali sa všetci na Moravu.

Je to ťažký život! Zrána vstáva sa na svite, cez deň v pohode-nepohode stojí sa v poli s motykou v ruke. Ak si „na dni“, strežie na teba „adjunt“; ak pracuješ „na akord“, poháňa ťa výhľad na prázdnu chalupu a dlhú nemilosrdnú zimu. Dni sú ani rok, slnko páli, až ti jazyk

v ústach vysychá. A práca honí ťa deň po deň, ako by jej nemalo byť ani konca.

Štefan nebol nikdy na majeroch, preto v prvé dni temer s nôh ho srazil tamojší život. Nebol privyknutý ťažko pracovať. Bolela ho hlava od slnka, kríže od zohýnania, v ušiach mu zunelo od večného jazyčenia žien, ktoré ho vysmievaly, keď nevládal. Ako zlámaný hodil sa hneď po večeri na „pričnu“. No ani vtedy ešte nebolo pokoja. Spalo ich i šesťdesiat v šalande, mužskí, ženy, deti, mládež, všetko spolu. Zvečera frnkaly deti, do polnoci mládež tancovala pred šalandou, kedy-tedy niektorý z chlapov v opilosti začal biť ženu, alebo dvaja-traja sklbcili sa medzi sebou. Pravda, ostatným takéto výjavy neboly ani trochu tragickými a končily sa obyčajne najkrajšou shodou účastníkov. Ale Štefan trpel tým všetkým, čo ako bol biedou a ťažkým životom zaoceľovaný.

Zato Iva prišla do svojho živlu . . . Divá poézia tohto len povinnosťou práce viazaného života lahodila jej silnej povahe. Žilo sa bezstarostne.

Strava bola prostá, ale pre pracujúcich dobrá a riadna. Pracovali dvaja a živilo sa ich sedem. A vôbec všetko prichodilo plavne, akosi samo sebou. Práca, pod ktorou nezvyklý Štefan klesal od únavy, jej nebola prácou, ale len pohybom svalov, zodpovedajúcim jej neženskej sile. A vôbec, šťastlivá povaha, z pohyblivosti tohto života zachytávala jedine jasné, či zaujímavé momen-

ty: náhodná zvada, či prekárание sa mládeže a večné smiechoty, vŕzganie harmoniky cez polnoc, alebo surové výstupy rozvadených, to všetko ju bavilo, lebo zamestnávalo jej živú myseľ. Ona síce nemala kedy ani po večeriach miešať sa medzi iných: miesto odpočinku bolo treba oradiť deti, oprat' háby, zaplátať deravé košieľky pastorčatám. Robila to zväčša pri svetle mesiaca, snujúc s mužom plány do budúcej zimy. Len kedy-tedy nečinne sadla si na podstenu, a podoprúc hlavu, načúvala zvuky harmoniky, pri ktorých vo dvore mládež tancovala, až sa múry otriasaly. Šťastlivá mladosť i drsný a ťažký život zlátila si veselím a bezstarostnosťou. Zábavy improvizovali si najmä v jasné mesačné noci. Dobrák-mesiac uškrňal sa na nebi dobrodušne a bohato lial striebřisté svoje svetlo na skupiny ľudských tvorov, šťastlivých vo svojej prostote, skromných v žiadostiach a blahoslavených v chudobe ducha.

Či Iva, prístupná dojmom, s dušou z mladi otvorenou inštinkatívnej radosti zo života, nerozmýšľala o minulosti? Či sa nerozpomínala na nevedomú síce, ale silnú poéziu svojej lásky? Či vo chvíľach ustatosti nezaujal jej dušu melancholický žiaľ za prežitým, hoci klamným šťastím, ktoré vyznelo pre ňu drsným sklamaním, tragickou ženskej, silnej v láske, i silnej v utrpení, zavinenom nesvedomitosťou . . . ?

Či áno, či nie, ale Iva usínala vždy chytro a na svite vstávala svieža a vždy ochotná do prá-

ce, hoci v noci bolo jej vstávať každú chvíľu k deťom, ktoré, ak odospaly večeru, frnkaly od hladu, ak večeraly, zasa od presýtenia.

Tak prežili leto.

Dňom pred Všetšvätými správca vyčítal im hromadu peňazí — toľko, koľko ešte ani jeden z nich v živote odrazu nevidel. Iva celú stovku zašila mužovi do podšívky kabáta. A ešte ostalo im na trovu i drobné výdavky. Štefan bol šťastlivý. Útrapy prešly, od práce zmocnel: cez leto telesne, potrebou práce zdisciplinoval sa duchovne. V predvečer odchodu Iva ustrojila osobitnú sviatočnú večeru. Slávnostné naladenie rušila len jedna neshoda. Žena nástojila, aby stovku rozdelili na dlh a na vymenenie roľky, ktorú na pohreb nebožkej bol vdovec založil. Ale Štefan zastrájal sa energicky ponechať celú vo vrecku — na zimovisko.

Veď len nebude zas tak biediť ako pominulej zimy?! Denne sháňať „z ruky do úst“ — a ešte s deťmi „črevká sušiť“ (hladovať)?! Rozdielnosť náhľadov vyvolala neshodu v ich úplnom šťastí. Iva bránila svoj plán statne. Ale Štefan bol si „na oldomáš“ vypil: poharkali sa tak „po manželsky“. Štefan žene na priek sobral sa a tašiel s niektorými chlapmi zabaviť sa do dediny.

Iva mrela strachom. Muž obliekol si kabát, v ktorom mal zašitú stovku . . .

Ešte v tú noc, hneď, ako prišiel, rozpárali podšívku kabáta. Vrecko, kam skryli si poklad, bolo

prázdne . . . Dolu v podšívke bola neveľká, ako-
by nožom rozdrapená diera . . .

Zmiznutie celoletného zárobku bolo pre Šte-
fana zrovna nešťastím.

V chalupe nastal boj chudobného človeka
s neúprosnou skutočnosťou. Zasa len nastávalo
robiť — robiť celé dni, aby večer sedem ľudí
nešlo spať o hlade.

Štefan v prvé dni bol sa stal od toho úderu
apatickým. Nechápal sa ničoho. Iva musela po-
užiť celú svoju nemalú výrečnosť, aby ho pri-
viedla k rozmyslu. Najhoršie mu bolo, že žena
ešte jeho tešila, čím len viacej cítil svoju vinu.
Ba čo viac: z peňazí, čo im v rukách zostalo,
proti jeho protestu, kúpila mu slušný, hoci lacný
oblek. Jeho žiaľ za peniazmi, reprezentujúcimi
pohodlný, bezstarostný život na celú zimu, bol
by sa zmiernil, keby mu náležite bola nadala.
Ale ona ešte jeho povzbudzuje:

„Už len toľko nežel. Kto zná, na čo je to
dobré?! Co Bůh činí, vše dobré jest . . .“

„Ej, to už nie! Keby všetko, ale toto je nie
dobré!“ neuznáva, zúfajúc si. Keby úder nebol
ochromil jeho duchovnú silu, zúril by, rúhal
proti Bohu. Takto, upadnúc znova do niekdajšej
nevládnosti, len sa rozplače ako dieťa.

Do Vianoc chodil repu nakladať do železnič-
ných vozňov. Po Vianociach pracoval, čo sa tra-
filo: pri ľade, alebo drevo rúbal, alebo v nedo-

statku iného stával v meste pod múrom, čakajúc, kým ho niektorý kupec zavolať odniesť vrece múky, cukru zaniest, alebo niekomu kone opatriť. Bol to krušný život! Ráno za tmy v krotom, až kosti štiepajúcom mraze šiel hodinu cesty do mesta. Večer vracal sa zasa potme. A bol šťastlivý, ak doniesol 40—60 krajciarov.

„Neprepil som ani haliera!“ pochválil sa žene zakaždým, sypúc zárobok na stôl, ktorý obstala večne nedojedená čeliadka. Cítil sa martýrom, ale zasa cítil v tom isté uspokojenie svedomia.

„Vidíš, vidíš, predsa je to len v niečom na dobre . . .“ podotkla Iva už s úplným uspokojením. On pochopil, ale preňho bolo v tom veľmi málo útechy . . . Vypiť si, čo pod mierou, a najesť sa i vtedy, keď preležal deň pod pecou na lavici, to bol pre neho ideál nepredstihnuteľný, najväčšou, jemu pochopiteľnou mravnou dokonalosťou . . .

Kto opisuje biedu chudoby na dedine ako stav trápny a bezútešný, alebo nepozná život ľudí biednych, alebo je sám pesimistom. Náš Slovák, v chudobe vyrastený, cíti ťažkosť svojho stavu len napríklad v prípadoch, ako bol Štefanov. I to skoro prejde ponad stratu istým filozofickým náhľadom, ktorému neučil sa v školách, ani nečerpá z príkladu cynikov. Ľud medzi sebou žije otvorene a vzájomne nesie svoje ťarchy. Nieto takého chudobného domu, aby nezvýšilo v ňom pre suseda jeho stavu tu trochu polievky, tu zemiak alebo iné. Prijatť takúto ochotu nie je

pre nich ani trochu ponižujúce: príchodzieho zavolajú medzi seba k stolu a zjedia spolu, čo práve „Boh požehnal“. Pravda, musia ho núkať i sto ráz, kým sa chytí lyžice.

Štefan síce za takýmto nechodil, lebo nemal kedy. A teraz už bolo by mu stydno, keďže sa vedelo, že peniaze mu vzali v opilosti. Ale Iva šila ženám, a to prinášalo do domu viac, ako on zarobil. Nie tak plat, lebo v peniazoch bol chatrný, ale „pôdslinok“ útrpných gazdín veľa prispel, že Zaťkovci prežili zimu takrečeno v dostatku. A keď večer deti pospaly a Štefan hovel si, zohrievajúc skrahnuté údy pri teplej peci, keby nie žiaľneho pomyslenia, že „mohlo byť ešte inak“, bol by sa cítil šťastlivejším ako kedy v živote. Takto, pozerajúc na Ivu, večne bodajúcu ihlou a pritom večne spokojnú, cítil veľkú ľútosť, nie ako predtým, nad sebou, ale nad svojou ženou. Iva obyčajne pochopila jeho duševné rozpoloženie . . . Netešila ho, len zamĺkla i ona. A kedy-tedy usmiala sa na neho svojím zvláštnym, akýmsi detským úsmevom . . .

Ak sa im zraky stretly, rozumeli sa: zračilo sa v nich vzájomné želenie druhu . . .

„Keby si sa aspoň takto nedívala na mňa!“ nezdržal sa raz vytúžiť sa pred ženou. „Keby si sa radšej inak . . .“

„Ako?“ spýtala sa nezvyčajne mäkkým hlasom.

„Tak — inak. Ako by som zaslúžil . . . Lebo som nie hoden, aby si ma ľutovala . . .“

„Var’ ti mám zlorečiť, keď si môj“, rozosmiala sa šťastlivým smiechom, „a keď ťa rada mám?“ doložila.

To bolo ich prvé vyznanie si lásky. Iva sa zapálila a Štefan bol rozpačitý ani mladoch . . .

V máji zasa len zahlobili chalupu a tašli na celé leto.

Bolo im už ľahšie. Najstaršie dievča už slúžilo, najmladšie zasa šlo „Pánbožkovi húsky pást“. Bolo vždy biedne, hoci zješť vládalo za dvoch. Dobré, že si ho Boh povolal . . .

Štefan nešiel síce najvd’áčnejšie, ale skoro pracoval s chuťou dvojnásobnou. A mal sa čo usilovať. Lebo Iva zavše sa vystrie . . . Nieto v nej vľahnajšej bystrosti a energie. Ani večierkami neberie sa medzi ženy. Sedáva v šalande a pri lojovej sviečke šije čosi, šije . . .

O Jáne sa Iva rozhodla, že ide domov. Štefan mal vytrvať s dvoma deťmi do Všetechsvätých (najmladšie vzala so sebou). Pri výplate vzali toľko, aby sa mohla doviezť na železnici — ale Iva v Uh. Brode, už ako doma, vzala decko na chrbát a pohla sa pešky. Šla celý deň a bolo k polnoci, keď vošla do prázdnej chalupy.

Ráno, keď susedia vstávali, počuli, ako Iva vyspevuje. Už bielila izbu. Do večera ešte háby oprala a večer ľahla si spokojne, ako človek, ktorý má i svedomie, i všetky veci v poriadku . . .

Pred polnocou sa zrazu prebudila. Nie prvou,

ale druhou jej myšlienkou bolo, že ak Štefan zabudne, ako mu prikazovala . . . Ak by kamarāti, — alebo ak by sa sám k sklenici potkol . . .

Zažala svetlo, vyňala z Biblie kúsok žltkastého papiera a hrubú ceruzu, a bystro, ako človek, ktorý nemá kedy meškať, písala nasledovne:

„List písaný . . . Nastotisíckrát ťa pozdravujem, manžel môj, ja Iva Zaťko. A na vedomie ti dávam, že som sa šťastlivo domov dostala, aj izbu som obielila, i šaty oprala. Ja ťa nastotisíckrát pozdravujem a to ti hovorím, aby si sa nejakým kamarátom nedal zviest', ani sám nešiel do krčmy. Lebo ak sa dozviem, však ja ešte nazad potrafím a obarím ich strapaté kotrby, ale i teba, manžel môj milý, Štefan Zaťko. S tým ťa ešte raz nastotisíckrát pozdravujem. Tvoja verná až do smrti manželka . . .“

Iva nikdy dlho nerozmýšľala, ani hladkých fráz neshľadávala — tým menej teraz, keď na také pletky vôbec nijakovsky času nemala. Bystro prehodila si na hlavu plachetku a vyšla do tmavej noci.

Všeobecne známa tetka Matuhová strhla sa z prvého sna. No nezľakla sa, hoci ktosi netrpezlivo trepal na vráta. Budili ju neraz i v noci, a preto ju to ani teraz nerozčúlilo. Pokojne sišla s postele, našmátrala zátvor a otvorila oblok.

„Ja som to . . .“ ohlásilo sa zvonku netrpezlivo, ani nečakajúc na otázku.

„Ja! I ja som ja! Čo ja viem, kto je to?“ dur-

dila sa babka, mrzuto premýšľajúc, že je už tejto noci „sen v čerty“.

„Ja — Iva!“ ohlásilo sa zasa ešte netrpezlivejšie a dosť zreteľne, aby babka počula; zašepkala akúsi žiadosť.

„Ba kiego . . .?! A nemohla si dočkať do rána?“ rozosmiala sa chutne, už celkom rozobratá a ochotná.

Trvalo štvrt' hodiny — pol hodiny, kým sa vybrala. Trvalo i hodinu, kým prešla tmavou dedinou. Všetko spalo . . . Iba v Zaťkovie chalupe v obloku svetielko ako iskierka. Žmurká, trasie sa svetielko, akoby za trpiace dušičky . . .

Matuhová šla za svetlom. Keď otvorila pitvorné dvere, z izby ozval sa výkrik novorodeniatka.

Skončím ako v povesti.

Môj hrdina vrátil sa zo sveta ako opravdivý hrdina. Sám na svoju mravnú silu zanechaný, šťastne premáhal i vrodenu nechuť do práce a nedbanlivosť. A sťa hrdina povesti, priniesol domov poklad: stovku. A našiel doma tiež poklad, o ktorom nevedel (ale tušil): syna.

Teraz Iva kolíše už tretieho. No Štefan preto nezúfa. Ba práve: otcovské starosti privádzajú ho k povedomiu povinnosti. Kedysi s príchodom každého decka odplávala roľka — teraz s každým pribúda zárobku. Pravda, do sporiteľne neuložia z toho ani haliera. Ale Štefan už cez zimu nestáva medzi najbiednejšími „pod múrom“. A

čo viac: naučil sa stáť na vlastných nohách. Musí uznať, že len žena ho spravila iným človekom. Stavala ho, stavala, ani prázdne vrece, raz dobrotou, raz fortieľom, a keď bolo treba, i pozlotky. Pravda, teraz si ona veľa na tom zakladá a pri najmenšom vyčíta mu akurátne. Najmä ak by si tak mimo obyčaje trochu vypil. Ale Štefan tiež nedá si húšť za ušami. Zakríkne ju energicky — lebo on je pánom v dome. No potom obyčajne v dobrej nálade sníme s rôšta Bibliu, slávnostne usadí sa za stôl a vážne číta:

„Ženu statečnou kto nalezne? Nebo nad perly dražší jest cena její. Důvěřuje se jí srdce muže jejího . . . dobře činí jemu a ne zle po všecy dni života svého . . . Ústa svá otvírá k moudrosti a naučení dobrotivosti vynáší jazykem svým . . .“

Možno, že Štefan číta si to pre vlastné úprimné potešenie, ale Iva sa pritom veľmi jeduje.

(1909.)

V OTROCTVE.

(Kresba.)

Ktosi hrmotne zaklopal na dvere.

Mišo Čmela, hoci ho klopanie vyrušilo zo sna, pochopil hneď. Ešte v polosne vzdychol a potme soštvrajúc sa s lavice, kde mal ustlané, opatrne bral sa ku dverám. Odtisol ich a vošiel do pitvora tmavého a chladného sťa hrob. Odstrčil závoru, a odchýliac dvere, striasol sa. Bol bosý, neoblečený a zvonku obľialo ho mrazivé, zrovna do kostí prenikajúce povetrie.

„No, čo je?“ zašomral drsným hlasom na príchodzieho.

„Vstávaj kone krmiť, Mišo. A očisť ich, ako sa patrí: pán veľkomožný kamsi pôjdu. Zapriaheň do saní s panskými šírami.“

Mišo bez slova zasekol dvere a chytro pobral sa do izby. Premrzol úplne. „Bohdajs' zdrevel!“ zaželal svojmu vyrušovateľovi úprimne, zaliezajúc pod starú halenu, ktorou sa zakrýval miesto periny.

„Mišo, Mišo,“ ozval sa káravý hlas jeho ženy, „ešte ťa svätý deň neosvitol, a už hrešíš.“

„Ja nemám svätého dňa. Ja nemám ani piatku, ani sviatku.“

„Si sluha — a Mačuha tiež . . .“

„Ba pes podlízavý. Vďačí sa Židovi — za to, že mu dá o polverdunka pálenky viac ako ostatným. S Krista Pána plášť by za to strhol — darebák!“ zlostil sa, trasúc sa na biednom lôžku. S veže zaznelo bitie hodín: tri tiahle, vážne údery. „No, či vidíš?“ znova rozpajedil sa Mišo, „tri hodiny, a už pokúša . . . Čert ho nespí celú noc, len aby človeku sna utrhol . . .“

„A čo je zasa?“ spýtala sa žena pokorne, aby odviedla mužove myšlienky na iný predmet.

„Starého kamsi parom nesie“, odvetil už miernejšie, ale vždy ešte nazlostene. „Mám zapriať do panských saní a parádnych šír.“

„Aha, teda predsa . . . Mačuhová večer vracela, že mladý pán sa idú ženiť. Že akúsi veľmi bohatú, z Trenčína. Pôjdu akiste na vohľady.“

„A ja mám dnes ísť do Trenčína!“ opäť búri sa Mišo a v hlase poznať, že mu je do plaču. „Na takýto veľký sviatok! A keby aspoň bolo čo teplého obliecť na tú zimu. Kožuch nedovolí, to je nie „panské“, a v tej hazuche dobre nezdrevením v takomto mraze. Keby aspoň poriadnu librej kúpil, keď sa chce voziť ako ozaj veľkomožný.“

„Len si ty kožuch vezmi. Cez mesto si ho daj na kolená a poľom si obleč. Nech si pán vraví, čo chce, zdravie je prednejšie. A na hrdlo uviazem ti moju šatku, tú hodvábnu“, rozhodovala žena.

„Veď, veď“, zahovoril on už mierne, „ale čo

ako, predsa radšej bol by som doma. Iní pôjdu do chrámu božieho, a ja ako zbojník poza kostoly. I Šlezingerovi budú doma, a Waisov bíreš vopred pánovi povedal, že on na Nový rok nejde ani svätému. Chcel ho poslať za Váh s taškami, ale on že nejde. Mal by som sa zoprieť i ja . . .“ dokladá neisto.

„Bože chráň!“ zľakla sa žena. „Starý jednako ako by ťa mal iba z milosti a mladý pán sú tiež nahnevaný — veď vieš . . . Čo si počneme, keď ti vypovedia?!“

„A nech ho . . . keď mám byť ozaj otrokom“, zasa zahrešil nešťastlivý Mišo, opäť s hrôzou pomýšľajúc, že musí na dlhú cestu v tomto mraze, kým iný, i najpodlejší sluha, hoví si doma alebo sa ide Bohu pomodliť. „Že ma drží z milosti?! A kto mu robí viac než ja? Som aj bíreš aj kočiš, robím v pálenici, poposiela ma z práce do práce ako blázna, nemám ani noci, ani dňa. A keby som aspoň vedel, za čo?! Práve že tej otravy dá trochu. Ani ohrevu, ako patrí . . . Hľa, teraz sú sviatky, a či si mala čím zakúriť? Práve na Božie narodenie bola tu zima, že by sa bol vlk utrhol. A celé predpoludnie zimil som sa v pivnici, čo som špiritus rozrábal.“

„Čo počneš, hriešny človek?! Už aspoň tú „konvenciu“ dostávaš riadne“, zahládza žena udobrujúco. Inokedy hlavne ona repce na trpký osud, ale teraz náročky hľadá výhody, aby muža uchlácholila.

„Veď — ale čože je to tých pár meríc na celý

rok? Po práve len aby človek s tou drobáznou hladom neumrel. A posledne i tá konvencia aká bola: polovica výcudkov. Mačuhovi aj ostatným mladý nameral čistého. Máš teraz chlieb ani osla — nuž tak!“ doložil so zvláštnym prízvukom vyčítave. Žena pochopila výčitku a zamĺkla. Vie, prečo tie výcudky dostaly sa práve Mišovi, najlepšiemu robotníkovi! Urobil to mladý pán, chtiac sa tak pomstiť za ostudu. Azda nemala to urobiť, ale opatrnosti nezbyva a chudobný človek má tiež poctivosť, ktorú si treba chrániť. Donedávna bolo dobre.

Ak bola v dome práca, za ktorú prišlo osobitne platiť, len ju volali. Ju a dcéru, šestnásťročnú Annu. I starí boli uznanliví a mladý pán nadovšetko. Ak Anna pomáhala pri dojení — stáli tam a miesto jedného litra mlieka doniesla i o polovicu viac. Ani pri práci nemusela sa trhať ako iné: je vraj mladá, nech sa šetrí. I žart spravili v dobrej vôli a stará pani, tiež stále láskavá, raz darovali jej šatku, sľubovali jej, keď sa mladý ožení, že bude u nich slúžiť. Dostane bohatú ženu — bude jej dobre. Mať s veľkou povďačnosťou vopred ďakovala za dobrotu veľkomožnej panej a tešila sa, vidiac, v akej priazni je Anna u budúceho pána. Ale raz stalo sa čosi: mladému pánovi zrazu nič z ničoho opuchlo líce. A keď mať večer vystrájala dcéru dojiť panské kravy, Anna nešla. Mať oborila sa na ňu a tu dievča vysvetlilo, prečo nejde . . . Ale pani sa nahnevala, že sa opovažuje neposlúchnuť (za dojenie kráv a za

posluhovanie mali Čmelovci liter mlieka denne) a tu Čmelová vyrozprávala, prečo neposlúchla... Ale mohla radšej mlčať. Mladý, ktorý práve prišiel k tej reči, vysotil ju zo dverí a pani veľkomožná vykrikali za ňou mená, že šla skapať od hanby. Od toho času Anna nesmela sa ukázať a mať radšej odviedla ju do služby do susednej dediny...

Toto, hľa, je príčina, prečo mladý nameral „konvenciu“ Mišovi horšiu ako ostatným. Nuž tak si pomohla: chudobný človek aby ani o tú počestnosť nestál...

Preto čuší, keď muž vyčíta, a i teraz len ticho vzdychla. Keby ináče, veď by sa ona vedela postaviť, žiadať svoje! Ale čo si počneš, chudobný človek, keď nemáš svojho ani čo by dlaňou zakryl a detí ozaj ani čmeľu? Lúto jej muža, keď sa musí tak trápiť, ona sama len málo do domu doženie. Má dosť čo tú drobázeň opatriť — a sama seba.

Najmladšie dieťa, čo má čosi vyše roka, začalo v kolíske plakať. Pokolísala ho potme, tíšila, a keď nič, ťažko sossbierala sa s postele, zažala olejovú lampu a polooblečená previnula ho na kraj stola. Svetlo osvietilo chudobnú izbu, teraz premenenú v dusnú nocľaháreň. Na posteli v perinách vidno bolo dve hlávky — jednu v záhlaví, druhú pri nohách — tie spávaly s matkou. Na peci ustlané malo troje detí, najmladšie spávalo v kolíske a konečne jedno, päťročný Paľko, krčilo sa na lavici, vloženej medzi posteľou a

pecou. Periny byly len na posteli: deti maly ustlané „šúchy“ (staré háby), a iba otec mal pod hlavou hlavnicu. Okrem postele v izbe bol stôl, skriňa s vyrezávanými ozdobami a lavica.

Plačom najmladšieho prebudil sa Paľko a pýtal hned' jesť — za ním dvíhaly sa strapaté hlávky s pece. Vidiac prebúdzat' sa deti, vzdychajúc posbierala sa s lavice hlava rodiny. Bol nachystaný postaviť sa, nevstať práve zato, že mu na takýto svätý deň nedajú pokoja, ale vidiac, že deti začínajú sa budiť, odhodlal sa ísť za povinnosťou. Ranné chvíle sú pre neho najtrápnejšie, a preto, ak len môže posbierať ustaté údy, aj bez rozkazu vstal by čo najvčasnšie. Keď raz začne plakať jedno, prebudí sa druhé, tretie, štvrté a tak do nekonečna. A všetky sú živými výkričníkmi, volajúcimi za chlebom, odevom — osmoro nenásytníkov, spájajúcich sa v jeho predstave v jedinú potrebu, ktorú ani jeho najusilovnejšia práca neuspokojí, pre ktorú cez celý jeho život ani pri najlepšej vôli nikdy nepríde do domu groš, ktorý vopred nebol by potrebný na desatoro. Táto myšlienka ubíja v ňom všetku silu, všetku energiu, lebo vidí, že to „Božie požehnanie“ vyrastá v jeho dome na ťarchu, pre ktorú do vysokej staroby bude musieť ťahať toto jarmo. Neraz v trpkých chvíľach vzbúri sa v ňom vzdor a so závisťou spomenie smrť, ktorá ako by pohrdala, nesblížila sa k ich prahu ani raz. Ale keď tak večer po práci zasadnú okolo stola s tou zdravou, červenolicou, štebotavou čeliadkou, od

veselosti ktorej trasú sa malé obloky bírešne, tu oči jeho ženy ako by sa ho spytovaly: „No hľad, ktoré z nich dal by si tej smrti — vyber, ktoré?!“ Tu sa usmeje, a keď jeho miláčik Paľko uchyťí mu s lyžice posledný kúšтик, čo zachytil pozostalý, bez hnevu položí lyžicu a krotko prosí Boha, aby mu odpustil a netrestal za myšlienky rúhavé . . .

„Ja, Bože, je to kríž“, vzdychá i teraz v odpoved' vlastným myšlienkam, zťažka obúvajúc vyšmatlané čižmy. Obávajúc sa zimy, obkrútil na nohu kus plachty a má v čižme i kus slamy postlanej, aby ho neoziabalo, preto teraz ťažko mu spratať nohu do nej. Hoci večer žena akurátne namastila čižmy olejom, mysliac, že pôjde do kostola. A teraz zas len po povinnosti.

„Už len toľko nevzdychaj, radšej choď skôr ku koňom“, vraví mu žena krotko, uhádnuť jeho myšlienky, „nebudeš sám, čo do kostola nepôjdeš . . . Ja by skorej mala ísť, ba i ku svätej spovedi sa patrí. Nevieť, čo ma môže zastihnúť — pripraviť sa po kresťansky . . .“

Mišo pochopil, prečo žene treba pripraviť sa po kresťansky, a táto poznámka mu zas len pridala. Je to čosi, čoho sa ľaká, pred čím rád by utiecť, azda ešte radšej ako ona. Ale neutecie; príde to raz neodvratne, naruší poriadok domu, pohltí štvrtinu celoročnej konvencie a rozmnoží tie výkričníky jeho biedy o jeden zdravý, vreštiaci, neúprosný . . . Tá predstava poľakala ho vždy, ale teraz pohnala ho ešte usilovnejšie obuť

čičmy a vypratať sa von. Nepočúvajúc už obvyklé otázky detí, ani napomínania ženy, obliekol na chatrnú košeľu kamizol, na to kožuch, a vezmúc lampu do lampáša, vyšiel, nedbajúc, že v izbe nastala tma. Inokedy počkal, kým žena nezažala ich lampu, lebo táto bola panská a svietiť ňou smelo sa len v maštali. Ale teraz ho žena poznámkou vydurila, že nedbal ani ohľadov.

Von bola ešte noc — noc tichá a krásna. Mrazivý vzduch robil ju akosi belasou, velebnou a neprístupne prísnu s tou nádhernou ozdobou hviezdinatej klenby nebeskej. Jednotlivé z hviezd jasaly sa tuho, akosi výmluvne, akoby rozhorené významom svätosti, akú noc novoročná dostáva ľudskými myšlienkami, ich zvláštnou vnímavosťou oproti vlastným i cudzím strastiam. Svet spočíval pod tou klenbou ako zapadlý, ako k mlčanu pritlmený vo svojom ruchu. Iba zďaleka z dediny tiahle melodicky niesol sa spev dvoch zachrípnutých hlasov: miestni hlásnici ohlášali svetu novinu piesňou: „Rok nový zasa k nám prišiel“ . . .

Mišo postál za chvíľu na násype, načúvajúc tú pieseň a smutne pozerajúc k nebu, zkadiaľ ligotaly sa mu hviezdy, sťa by mu chcely čosi povedať. Ale nebolo to nič povzbudzujúceho, čo rozumel z nich. On dávno, dávno odvykol ich reči, tej, ktorá v citových chvíľach aj u najprostejšieho syna prírody nachodí isté ozveny. V duši poetu je to reč božskej poézie, v srdci milu-

júcich ozvuk lásky, v mysli vševedúceho vedomca hlas prírody, ktorú stavia na oltár namiesto Boha — jednoduchý, prostý syn prírody vidí, cíti, počuje očarujúcu miešaninu všetkého toho bez toho, žeby si bol povedomý, že by mohol dať výraz svojmu vnímaniu.

Pravdu vyznajúc, Mišo videl iba, že je ešte noc a cítil iba prenikavú zimu, aká i pri teplej zaobuve a kožuchu rezala sa k telu a prilípala na človeka bezočivo a neodbytné. Preto chytro pobral sa do stajne, a posvietiac na kone, zatvoril za sebou dvere. Kone stály pri válove v očakávaní; zazrúc ho, rozstúpily sa a náručný radostne zafíkal.

Mišo zavesil lampáš na klinec a soberúc seno, čo vytrúsily kone zpoza rebríčka do válova, vyhodil ho zas ta. Toto bola riadne jeho prvá práca a tým pohybom sťa bol by sa dostal do riadnej koľaje, mechanicky konal ďalej. Obyčajne choval a riadil kone s istým potešením — bolo to takrečeno jeho remeslo, ktoré mu robilo radosť. Bol pri koňoch odmala, ako chlapec z radosťi a obdivu, ako parobok boly mu kone chlúbou a teraz potešením. Sú to na svete jediné bytosti, ktoré uspôsobia mu starosť — veď „na granárii“ je hodne panského ovsa (hoci panstvo dávno prešlo na Žida Kohna, veci a majetok zostalo „panské“ pomenovanie). Ani neohlušujú ho ako vlastné deti, ani nevzdychajú ako žena, ktorá ustavične „ohlába mu hlavu“ čo a ako ďalej... Preto najradšej utieka sa k nim — nie

vyžalovať sa a vzdychať, ako opisuje sa to v sentimentálnych poviedkach. Ak je nazlostený na niečo, ak ho dopáli pán alebo žena, pretiahne náručného vidlami — pravda, tak, aby mu neublížil. Ten poskočí, pozrie na Miša svojím tmavým, výrazným okom ľútostivo — a Mišo, sťa by mu kôra na srdci odpadla, trpezlivo a krotko dáva sa do práce. Ak je zasa naladený citovo, či zaželený, sadne na válov, posedí si chvíľku. Kone vtedy zastanú ticho, nehybne, ako by rozumely a nechcely rušiť jeho obyčajne starostné zadumanie — a on, utíšený nemým súcitom zvierat, obodrený berie sa do práce.

Práca je ozaj požehnaním, je útechou, je šťastím človeka. Ale Mišo vďačne popustil by z toho šťastia a požehnaní. Práca tak, ako ju on zná, ako ju on zažíva so svojimi druhmi, je kliatbou, je snižovaním ľudskej bytosti na úroveň hoviadka, s ktorým ťahá jarmo nevýnosného bytia cez celý život. Biedny otrok v službe novodobých otrokárov, privilegovaných na otrokárenie verejnou ustanovizňou, právom majetku a špekulatívnej schopnosti. Úbohí bieli otroci, bytosti bez vlastnej vôle, bez povznášajúceho povedomia, aké plynú z práce, konanej na vlastné oblaženie, bez pestovania hrdosti, citu, bez nádeje na obrat k lepšiemu a konečne i bez túžby za lepším, krajším, šťastlivejším životom...

Mišo neľahá v tom jarme od narodenia, a preto ani za tých pätnásť rokov, čo v ňom hrd-

luje, neprivykol mu tak, ako takmer všetci židovskí bíreši bez výnimky. Za mladi zažil krásne časy, obrátil sa v službách ozajstných pánov. Radostná mladosť zanechala mu v duši stopy, ktoré zavialo síce drsné, večné hrdlovanie sa o každodenný chlieb, ale predsa aspoň upomienkou zašlého udržuje sa nad hladinou úplnej bezcitnosti, s akou iní prechodia životom. Jeho bezcitnosť a či skorej povedomie bezvládnosti opanúva len doma, v prítomnosti večne do božej vôle sa oddávajúcej, pokorne biedu i starosti trpiacej ženy. Ale ak je von s koňmi, sverenými jeho správe, tu nadobúda istú pružnosť, stáva sa samostatným, a čo by priam za chrptom mu stál „pán veľkomožný“ Kohn so svojimi večne znevažujúcimi poznámkami.

Hej, veď kedysi Mišo bol hrdým parobkom a obdivovaným kočišom vo dvoch stolicách. Stal sa ním ešte v chlapčenskom veku: jeho otec bol hôrnym hájnikom, zahynul v službe: zastrelili ho pytliači. Mišo bol vtedy už tiež v panskej službe: vypomáhal v záhrade a vykonával menšie práce v dome vdovy barónky Glinskej. Šumné slovenské chlapča veľmi sa páčilo baronese Elze: zo zvláštnej záľuby musel sa zavše posadiť vo svojom chutnom miestnom kroji na bak jej malého kočíka, v ktorom sa vozievala prekrásnym Považím. Vo svojom pätnástom roku už sedával na baku sám, ostražito, ale isto riadiac párik poných. Vozieval si baronesu ani princeznú z povesti, radostný a hrdý na svoju úlohu, ktorou

cítil sa byť povznesený nad celé svoje okolie. Nebol jej iba pohoničom, osobou podriadenou, ale skorej predmetom istej zvláštnej záľuby, ba rozmaznaná, trochu výstredná baronesa mala ho skoro tak rada ako svoje trpasličie koníky. Neskoršie, keď už bolo treba vychodiť „do sveta“, Miško nemusel sa zrieknuť svojho čestného miesta, ba práve naopak: vozieval už na stoličné bály baronesu s matkou v nádherom kedysi, teraz už trochu staromódnom, ale zachovanom hintove, do ktorého zapriahal svojich nových sverencov, pár mocných sivkov. Na bak miniatúrneho kočíka bol už trochu priveľký a baronesa miesto ponych obľúbila si už skorej jazdeckého koňa. Nie z barónskej stajne, ale krásneho peja, ktorý zavše sprevádzal ich na prechádzke. Pravda, nie sám, ale so svižným jazdcom. Bol to najmladší z troch bratov-zemanov zo susednej stolice, z bohatej a vynikajúcej rodiny. Najstarší z bratov bol hlavným županom v jednej z hornovidienských stolíc, stredný, povestný gavalier, stále zdržiaval sa vraj na študijných cestách, po ktorých odpočíval v Paríži. Náchylnosť podobnú mal i najmladší dr. juris in spe. Bol miláčikom matkiným, ktorá sľubovala si z neho slávneho politika. Ale švihácky Gejza robil začiatky, ktoré stály vdovu ťažké tisíce, a už v triadvadsiatom roku podal dôkazy, že už teraz dokonalý sveták sotva kedy bude chladnokrvným diplomatom. Preto matka skoro s radosťou prijala rozhodnutie synovo, že zane-

chá „štúdium“, bude hospodáriť a sa oženi. Tešila sa pokojnému životu. Ale jej radosť bola predčasná: s príchodom mladej panej, z barónskeho stavu sníživšej sa do zemianskeho, len pribudlo v dome ruchu a radovánok. K tomuto nevesta nepriniesla síce groše, ale starú vynachádzavosť k zábavám, ktorá shromažďovala v solídnom Belockovskom kaštieli dôstojníctvo posádky zo dvoch stolíc.

V tom čase Mišo dejstvoval v plnom svojom značení. Vôľa mladej veliteľky presadila ho z barónskeho, razom akosi celkom pustnúceho domu do dvora bohatého statkára. Mišo šiel vďačne: v doterajšom sídle sľubovala sa nuda a práca, v novom bydlisku prijatý bol do kruhu čelade s nadšením. Mladý, naozaj pekný šuhaj, smelý a švihký, prítulný a akosi uhladených manierov, urobil furóre medzi čeladou dvorskou, dozorom starej panej pridržiavanou k tichosti a práci. Prvá zaľúbila sa do neho nová chyžná Linka, nízučká a belasooká blondína. Mišo, povznesený priazňou „slečinky“, načas ochotne zapriadol sa do siete naň vyhodenej. Ale keď blondínka zbadala, že jej Mihályovi, ktorý tak veľkopansky vedel vzdychať a byť zaľúbeným, nederoguje poštipkať vševládnu medzi čeladou pani kuchárku alebo naháňať sa po večierkoch s „veľkou Annou“ a jej družkami, posluhujúcimi v kuchyni a vo dvore, urazená obrátila sa mu chrbtom a vydala sa za krajčírku do dediny. S jej nástupkyňou už nebolo žartov: Mišo už vtedy

mal chýr dvorského Dona Juana a čo viac, „veľká Anna“ mala už na neho isté nároky, ktorými neskoršie, podporovaná ráznou paňou, chytila ho za kučeravú šticu a dopravila — k oltáru.

Bolo to v druhom roku jeho služby vo dvore, a tým činom sťa by sa bola dráha jeho kočišskej i osobnej slávy naklonila. Jeho život začal sa chmúriť novými a novými nezdarmi. Vykázali mu bývanie, ale popri doterajšom plate so ženou vychodil už po skrovne — a hlavne začala ho tlačiť ženba, nad ktorou až teraz začal sa zamýšľať. Driečna Anna, pre neho očarujúca, s plnými vнадami a plnou červenou tvárou (Mišovi i pri nalipnutom „panstve“ zostal prirodzený vkus pre dedinskú „krásu“), už pred svadbou nešeredne ošpatnela a po narodení prvého dieťaťa stratila všetky tie vнady, ktoré on pred nedávnom cenil si nad nežnú krásu panskej Linky. Tieto okolnosti účinkovali na neho tak, ako by ho ktosi udrel päšťou do čela: nemohol sa spamätať, vynájsť, vpraviť sa do nových okolností.

Na šťastie nemal kedy rozmýšľať, búrny život vo dvore, rozprúdený na celé okolie, trval ešte vždy a on bol stálym účastníkom toho ruchu. Pravda, len v podriadenej úlohe. Vozil panstvo ponávštevách, na dostavenička, do okolitých kúpeľných miest, alebo len mladú zemianku do stoličného mesta, kde na promenáde utváral sa vôkol nej celý dvor uniformovaných dvoranov. Ak nebolo hostí a „oni“ zostali doma, obyčajne barónku napadla „elegická nálada“ a tu celé ho-

diny pri svetle mesiaca vozila sa v bielom člunku po rybníku. Pravda, nie sama, ale riadne s husárskym dôstojníkom Kassaym; Mišo obyčajne povolaný bol stáť neďaleko s akurátne složenými rukami. Naučil sa už, že dobrý sluha musí nevidieť a nepočuť nič, iba rozkaz — čo je, konečne, nie nič nepohodlného. Mišovi tá nemá úloha za jasných večerov nebola ani trochu nemilá: k pánovi nikdy sa neťahal a Kassay obyčajne dával panské prepitné... Dookola bývalo tak ticho, voda, pritekajúc a odtekajúc z rybníka umelým vodovodom, šumela tak uspávajúco a z loďky niesol sa chvíľami horlivý, utlmený rozhovor, dráždiaci jemnejšie nervy Mišove, a zvláštny, rozkoš tlmočiaci smiech...

V takéto chvíle najskorej uvedomoval si svoju nechápavosť, a čo sa prvej nestávalo, s citlivou nedotklivosťou odtískal od seba to, čo už patrilo k nemu nerozlučne: ženu vychudnutú a vädnúcu, kričiace decko so zapáchajúcimi perinkami, s celým okolím ženy, ku ktorej sám nevie, ako prišiel, ako sa k nej pridala, pripútal, prikoval naveky, naveky!!

Jedného dňa zaviezol mladú zemianku, hrdú a krásnu, na stanicu. Nazpät vracal sa sám a nikdy ju už viacej nazpät nedoviezol. Mladý zeman bol na dostihoch a nevrátil sa tiež nikdy viac. Tam zašla ho zvesť, že jeho barónska manželka zašla si do Talianska s Kassaym. A jedného dňa do dvora priletela zvesť: pán sa v Monte Carle zastrelil. Ako sa neskoršie povrá-

valo, prehral báječnú sumu peňazí, podľa iných padol v súboji s Kassaym. Možno jedno i druhé. Hrdú zemianku tento úder podľal jedným razom, od žiaľu umrela onedlho.

Vo dvore zostalo to bez hlavy. Čakali stredného syna, ako nástupcu a hospodára, ale miesto príchodu rozniesla sa zvesť, že zostal kdesi v cudzozemsku ťažko chorý. Mišo nemohol si zapamätať meno choroby, ale znelo to ako „parasola“ (paralyza progressiva). Prišiel najstarší, župan, ale hneď zatým odišiel, popustiac miesto advokátom, odhadcom a Židom.

A odvtedy začal sa tento ťažký, protivný život vo dvore. Miesto panstva prišiel do dvora Žid Kohn so dvoma synmi, prezreli gazdovstvo, obišli pole, premerali stavy a kde aký kurínek, a začali vládnuť. Pravda, len ako prenajímatelia. Mali už v dedine pekné gazdovstvo, krčmu, a odkedy sa starší z Kohnov oženil, i sklep. Služobníctvo sa porozchodilo, cennejšie náradie odviezli bohzná kam — a čo zostalo a čo lacno prišlo, prevzal nový pán — Kohn.

S týmito vecami prešiel i Mišo takrečeno do vlastníctva nového pána. I jeho dostal lacno: nemal sa kde podieť, zo dvora sa mu nechcelo a vlastne panstvo zastihnuvšia katastrofa ohlušila ho tak, že nevládal. Odmala zvyknutý poslúchať, stal sa takrečeno predmetom panskej vôle, neschopným sám myslieť a konať samostatne, nie z popudu iného. Jeho žena, kedysi priťahujúca svojou živosťou, stratila všetku ži-

votaschopnosť, všetku vôľu konať i mimo ohníska a kolísky. Mišo nevedel si hneď predstaviť svoje povinnosti pod rukou nového pána. Žid nasľuboval, nasľuboval, ale konečne vyšlo, že okrem konvencie, akú majú všetci židovskí bŕeši naokolo, nemá nič viac ako príchovu jedného teľaťa s iným statkom.

Bolo by zaujímavé nakresliť proces, ktorý sa odohrával v Mišovej duši pri prechode do nových pomerov. Zaiste nešlo to tak hladko, ani pri vlastnosti prispôbiť sa okolnostiam, nedialo sa to bez boja, to padanie vo vážnosti pred svetom i pred samým sebou. Šlo to u neho ťažko, najmä preto, že s baku hintova tak s vysoka hľadieval na svet i na Žida Kohna. A teraz prišlo mu ho poslúchať, titulovať pánom veľkomožným... Tak si to rozkázal tento nový zemský pán, ktorého otec ešte, ako ľudia pamätajú, chodil s batôžkom a píšťalou, a on sám za chlapca žil na cibuli a suchom chlebe. Toto titulovanie a pri zvláštnych príležitostiach bozkávanie rúk „pani veľkomožnej“ bolo najťažšou úlohou z celej služby. Mišo nijako nemohol z úst vypustiť to slovo, a keď mu Kohn za to po prvý raz nadal, pochytil Žida za hrdlo...

A za to vzbúrenie stal sa mu otrokom. Žid vyhrážal mu kriminálom, žalárom, hrozil ho vyhodiť zo služby — a Mišo, nahliadajúc svoj trestuhodný čin, skrotol a už chladnokrvne nesie jarmo, ktoré mu život, osud a či Boh naložil.

Svitalo v utešené zimné ráno, mrazivé a slnečné. Ako by sama príroda sa bola poddala slávnostnej nálade dňa a obliekla v rúcho primerane nádherné.

S úsvitom ožíval i panský dvor. Práce okolo statku musely sa robiť práve ako v robotný deň, každý bíreš okolo svojho záprahu. Až za úplného dňa i dvor naberal sviatočnosti. Táto pozostávala v tom, že ženy lepšie ustrojené vybehovaly z pitvorov s hrncami alebo rajnicami, od dvorov zaváňalo zápražkou, príjemnou, mošusom páchnucou kapustou, varenou na obed. Na úzky násyp okolo obydlí každú chvíľu vybehol niektorý z chlapcov a do pása obnažený na mraze oblieval sa vodou, ktorú nalieval si z krhly alebo hrnca — toaletný to spôsob na dedine, ktorý by chúlостivejší iste odniesol. Ako otváraly a zatváraly sa dvere, počuť bolo nábožný spev; i v najtupejších rodinách týmto zbožným zvykom označuje sa príchod veľkého sviatku.

U Čmelov všetky tieto prípravy odbavily sa do dňa, ba za svetla sa i naraňajkovali. Deti, koľko-toľko poriadené, shromaždily sa okolo stola, tešiac sa na zvyšky makových buchát, čo im od večera zvýšilo. Otec sa oneskoril, bol po riadnu porciu pálenky, ktorú všetci sluhovia dostávali tri razy denne; to patrilo ku konvencii. Mišo si myslel, že kvôli svätému dňu a trochu aj z odporu dnes „na oferu“ nepôjde (rozdávanie pálenky menovali prosto „oferou“), ale vidiac Mačuhu a iných, rozhodol sa neodpustiť Židovi

svoju dávku. No vlastne privykol na ňu tak, ako Mačuha, ktorý nemohol sa dať do práce, kým si „nevyrazil“.

No nestihol sa najesť, lebo u nich jedlo sa zdĺhave, prerušované deťmi, ktoré sa neraz pri spoločnej mise pohašterily, keď vošiel dnu starší zo synov pána veľkomožného. Takáto návšteva nebola novinkou: Žid prišiel vše, pokukal všade, či neuvidí niečo podozrivého, čo azda dostalo sa do obydli, do hrnca nepovolaným spôsobom. Miša vždy takéto návštevy zlostily, a preto i teraz, hoci na pána ani veľmi nepozrel, hneď položil lyžicu a sa sberal.

„Veď sa len najedz, ako pôjdeš na lačno toľký svet“, dovrávala mu žena, pozrúc nesmelo k pánovi. Ten zvedavo nakukol do misy, z ktorej oviaľ ho zápach horúcej kapustnej polievky s hubami, akú na Silvestra varia v každom dome. Zostala im od večera.

„Daj pokoj, keď ísť, nuž ísť“, odvrkol Mišo zlostne, shľadávajúc na „granci“ zápalky.

„Hnevá sa, prosím pekne, že na takýto deň, vo sviatok, musí ísť z domu“, osmelila sa Čmelová poznamenať, viac vyhovárajúc mužovu neprívetivosť pred pánom.

„Čo, aký sviatok? Keď sa musí, nuž sa musí. Mal byť pánom, sedel by doma a nemusel by kone širovať.“

„Veď je tak, ale raz do roka by si predsa človek pokoj zaslúžil“, poznamenal i Mišo, ale už značne skrotnutý.

„Pokoj! A ja mám pokoj? Či mi vy dáte pokoj? Nedávno ste prišli na šábes: potrebujem zlatku, potrebujem to, potrebujem ono — a ja som mal tiež sviatok.“

„Mali sme tu, hľa, Janka chorého, potrebovali sme lekárovi . . .“

„Lekárovi, lekárovi“, hádzal sa Žid, behajúc po izbe, nakoľko sa dalo pre deti a náradie, a pokukujúc pritom na prípecok, za posteľ i po oblokoch, „ja sa nespytujem načo, ale mal som sviatok a musel som. A ja som nie váš sluha, a vy ste. No, veď ak nechcete, ja vás nedržím, môžete ísť zo služby, kedy chcete.“

„Ach, čože“, rozosmiala sa žena núteno, „však človek vie, že sluha nepán — nuž čože.“ A Mišo po tejto riadnej závierke rozhovoru s pánom bystrejšie shľadával sviatočnú čapicu, kožuch a rukavice.

Asi o hodinu už vytiahol zo dvora od kaštieľa so záprahom v parádnych šírach, ktoré novo zalakované leskly sa ani nové. Pohodlné sane, v ktorých kedysi hovelá si hrdá zemianska rodina, s rodinným erbom, vyrezávaným pred sediskom, boly ozaj slávnostné, a keď s nimi zastal pred krčmou, sbehly sa nielen deti z bírešieň, ale zastavovali sa i dospelí z dediny. Mišo sedel na sedisku nehybne, hoci nie tak hrdo ako kedysi, kým čakával na panstvo nie pred nízkou, na žlto zafarbenou krčmou zbohatnutého Žida, ale pred čistotou a solídnošťou imponujúcim kaštieľom. Ten teraz vyrabovaný so zatvorenými

okenicami podobá sa čudnému skladu. A je ozaj skladom zapadlého, len v rozpomienkach žijúceho života. No aj rozpomienky sú hmlisté, neurčité, ako by neplynuly zo skutočného života, ale iba akoby zo živej predstavy, zo sna, z povesti . . .

Mišo málokedy rozmýšľa o minulosti a so žiaľom už naozaj nie. Každodenná práca, iné povolanie ho už celkom odtiahlo od toho. Ale keď tak sedí na baku ako teraz, na tom istom, na ktorom kedysi, vtedy si živšie predstavuje. Teraz najmä: ku saniam nevyhnutné hrkálky, navešané na riad koní, privádzajú ho z koľaje: ten tichý, akoby pridusený cvengot, čo melodicky rozveseľuje rezké, slnečné zimné ráno, rozčuľuje ho očakávaním čohosi neobyčajného. Áno, nie sú to rozpomienky, ale očakávanie, čo sa v ňom budí pri tom hlase . . . Cesta je znamenite vyhladená, nikde záveja, ani sa neprediera, sane sa len tak klížu po nej. No Mišo je nie spokojný: kone za tri dni priašané boly do hôr, nechce sa im do behu. A vlastne nie sú to kone „panské“. V robotný deň večne v ťažkej práci, vo sviatok s kočom na prechádzku — nie div, že „nenesú hlavy“. Náručný už čochvíľa „vytiahne si oči“ a sedlový, ako postojí, už vystiera ľavú nohu meravo pred seba. Veľká konská chyba, ktorá Miša náramne zlostí.

Kedysi ako sa to sankúvalo! Mocné sivky bežaly rovnomerným, plavným behom, potrhávajúc sane tiež rovnomerne, plavne, ako by kolí-

... Paripy, sťa by boly cítily svoju dôležitú znamenitosť, hrdo niesly hlavy na krásnych šíjach. A tieto, hľa, i teraz náručný obzerá sa ani napaškrtený osol a sedlový zatríha.

Rozladený poriadne pretiahol sedlového, ktorý, akoby z posmechu k Mišovej predstave, potkol sa na rovnej ceste.

„Čo ho biješ?“ ohlásil sa zo saní „veľkomožný“.

„Nejde, ako patrí.“

„Dávaj mu obrok, ako patrí, pôjde i on, ako patrí“, ohlásil sa mladý pán. Hoci Mišo bol od neho o pätnásť rokov starší, tykal mu, i všetkým sluhom.

„Koľko rozkážu dať, toľko dám — a veď mi oni vymeriavajú“, odvetil drsne, ako nemal v obyčaji. Inokedy býval shovorčivý, ale ak šiel s kočom alebo práve s panskými saňami, zachmuroval sa, fúzy mu ovisly, ako i teraz, a ťažko bolo dostať z neho slova. Páni pošomrali medzi sebou v nesrozumiteľnej nemčine.

„Vymeriavam, ale nebodaj zožerú ho polovicu tvoje husi a kurence. Aj nedávno Mačuha vravel.“

„Ani ich nemáme. A hus deti chovajú zemiakmi a čo je v dome“, odvráva rovnodušne, ani sa nenahnevajúc na podozrenie, ktoré mu zrovna mladý hodil do tváre. Keby si tak bol vypil — veď by sa nedal zdehonestovať ani pánovi.

„Ale máš jalovicu. Darmo je nie ani lev... Prečo sú moje nie také?“ znova dopaľuje mladý,

nadhadzujúc sa na baršúnovom sedisku. Dopáľuje do neho vždy, ale najmä od istého času dáva mu pociťovať svoju nadvládu. Mišo skrotol: naozaj, raz sa stalo, že deti nabraly z ovsa a zanesly miláčikovi, Ružane — a prekliaty Mačuha práve sa naďabil . . .

„Žena jej chodila celé leto na zelinu. I nápoj jej dáva s otrubami, ale ovos veru nie. Veď mám svedomie, hoci som chudobný človek.“

„Sedliak má svedomie —: kde je, aby nebolo!“¹ zasmial sa mladý potupne. „Mňa každý okráda — nuž ani tvoja jalovica je nie od ledačoho.“

„Nú, nechaj ho, Adolf“, zašomral starý pán, „nechaj ho, veď už dlho pri našom válove nebude.“

„Ba ver' ja si Ružanu nepredám, pán veľkomožný“, obrátil sa Mišo, rozumejúc náražke. „Tak sme si so ženou, že bude lepšie chovať si kravu a mať trochu mlieka pre deti.“

„A ja ti budem chovať kravu miesto jalovice? Čo som sprostý, há? Ja len, ako máš zjednané.“

„Ja myslím, že by mi to mohli urobiť“, znova povedal pokorne a prosebne, „ani krava oveľa viacej nepotrebuje. A žena bude chodiť na zelinu, aby to dohnala.“

„Na zelinu, na zelinu“, mrmlal starý, mieša-

---

¹ Príslovie o zlodejskom človeku: „Hľadzi, dze je, aby nebolo.“

júc v to svoju nesrozumiteľnú reč, ktorou rýchle dorozumievali sa so synom, „ja by ti to, Mišo, aj urobil, veď som nie zlý človek, ale ja potrebujem peniaze. Adolfko sa idú ženiť — budú potrebovať veľa peňazí.“

„S peniazmi by som si len azda pomohol — možno aj dcére by gazda zo služby dal aspoň desiatku. A ostatné by som vrátil až z teľaťa“ . . .

„Nú, aký múdry“, rozosmial sa Žid a hneď akosi nervózne doložil: „päťdesiat-šesťdesiat zlatých, čo mne podľa kontraktu príde, na teľati neutržiš . . .“

„Aký kontrakt?“ zadivil sa Mišo, preberajúc sa z tuposti, s akou sa časom s pánom dovrával, a obrátiac sa, pozrel na neho. Ten pokojne zniezol jeho pohľad a rozkríkol sa:

„Aký sprostý! Nuž záväzok na jalovicu! Koľko požadujem ja a koľko bude tebe.“

„Koľko by požadovali?! Požičali mi na teľa šesťnásť zlatých . . .“

„Šesťnásť zlatých! Ja som nepožičal šesťnásť zlatých, ja som kúpil teľa, teľa je moje, tvoja je len polovica príchovku“, bezočivo prerušil ho mladý. A obrátiac sa k otcovi, doložil: „Robí sa sprostým, ako by nevedel . . .“

„Čo by som nevedel — ale na takýto poriadok som sa ja nespravil.“

„A kontrakt — čo si podpísal kontrakt?“

„Taký som nepodpísal. Podpísal som, že som dlžen šesťnásť zlatých a interes. Ja nepristá-

vam“, rozhorčoval sa viac a viac, ľakajúc sa možnosti, že pán ozaj odoberie mu jalovicu, „ja mám svedkov, že som len šestnásť zlatých . . .“

„A ja mám kontrakt, čo si ty, sprosták, podpísal. Či by si bol podpísal, keby tak nebolo? Bol napitý ako sviňa, zabudol, čo sa usporiadalo“, obrátil sa mladý k otcovi, ktorý sa nerozhodne zamlčal a hľadel stranou, aby sa mu oči nestretly s úzkostným pohľadom Mišovým. „On by nechal mať aj kravu sám, aj aby som ju ja choval — a to všetko za šestnásť zlatých, ktoré nedal.“

Mišo sa zamlčal. Ťažko chápal, čo pán vraví, a naozaj splietlo sa mu všetko tak, že nechápe, či on má pravdu a či Žid. On si vždy držal, že je jalovica jeho . . . Ale keď za teľa nedal, úroky neplatil, pán jalovicu odchoval . . . Kto zná, keby prišlo na súd, či by aj ozaj neprehral.

„Tak teda, čo je moje, keď jalovica nie?“ spytuje sa naľakane, čo Židovi neušlo. Starý chcel odpovedať, ale mladý prevzal slovo:

„Čo sa máte s hlupákom hádať, keď nevie ani, čo je. Jalovicu predám a bude.“

„Len pomaly, Adolf“, očistom krotil syna, „ja som nie zlý človek, nechcem, aby ma ktosi klial, že som mu ublížil. Ja aj tu, hľa, Mišovi len dobre chcem. Je dobrý sluha — prečo by som chcel od neho, čo mi nepatrí?! Jalovica sa predá, ja si nechám teda tých šestnásť zlatých s úrokmi, a s ostatným, čo zostane, sa podelíme. To je už tak, ako sám chceš, Mišo.“

„Vy ste taký dobrý blázon, tatenko, vy sami seba okrádate“, nestydate zlostil sa mladý, „ja, na moj' hriešnu dušu, by ho dal na kriminál...“

„Ja som nie taký človek“, sladko sa usmial starý, „so mnou urobí kto chce, čo chce — veď máme svedomie... Bol by si huncút, Mišo, keby si to neuznal...“

Mišo stúlil sa na sedisku a nepovedal už ani slova, len po chvíli pretiahol kone dôkladne bičom a mrzuto odpľul. Židia dlho ešte handrkovali a hádali sa medzi sebou, z čoho on vyrozumel, že sa mladý na starého hnevá — až prišli do najbližšej dediny. Tá vlastne zostala stranou, prešli len popred krčmu, nízku a tiež protivnou, žltou farbou zafarbenú. Protivný, židovské hniezdo krčmy označujúci zápach ťahal sa až na cestu. Starý kázal postáť a veľkodušne riekol Mišovi, aby si šiel vypiť. Mišo za chvíľu váhal, pomotal sa okolo koní, popravil na saniach pripravenú opálku so senom — a len po tomto sa rozhodol a vzal peniaze.

„Je zima, div človeka neroztrhne“, pretisol pomedzi zuby, ako by sa vyhováral, že sa ponížuje, berúc dar od pána, s ktorým sa pred chvíľou dohováral a ktorého nenávidí. Žid pochopil, ale neurazilo ho — ako vôbec nikdy ho nič neurazilo, keď šlo o osov.

Potom sa už viac nerozprávali. Páni celou cestou šomrali medzi sebou, čo Mišo nerozumel a čo by aj bol rozumel, nebol by sa zamiešal.

Zahriaty pálenkou živšie rozmýšľal o jalovici a zaumienil si, že keď bude mať peniaze, zájde niekam k advokátovi sa spýtať, či je to spravodlivé — a potom sa postaví! Nie je otrokom, aby pán robil s ním, čo chce . . . Ale dosť skoro zabudol na celú vec, zaujatý dôležitejším: zimou. Cesta viedla okolo Váhu a aj pri milo jasajúcom slnku zima stala sa ešte citeľnejšou ako za rána. V snehovom rúchu prekrásne Považie s bečkovským hradom a malebne rozloženými vrchmi dostávalo vid nádherného obrazu. Váh nebol zamrznutý, voda nezvyčajne, utešene sfarbená na zelenkasto, zdala sa ako by stála, a len zrkadlisté srazeniny srieňa, tvoriaceho sa od brehov a miestami plynúceho značily, že plynie vážnym, velebným tokom. No zo sankujúcich sa ani jeden nevšima si krás prírody: páni vôbec nemajú pre to smyslu a Mišovi je to celkom všedné. Postretávajúc ľudí, náhliacich sa z obce do obce do kostola, rozmýšľa, že on by radšej sedel doma na teplej peci. Ale zasa sa potešil, že možno bude dobrý obed: azda i pečienka a víno, ako kedysi bývalo . . .

Ale i tá nádej ho sklamala. Bolo už dávno popoludní, čo ešte vždy prechodil nečistým dvorom hostinca, kde rozkázali zatiahnúť. Pán šli po práci: jednať nevestu, on kone dal do maštale — a zimil sa na mraze. Sane má pod cieňou, nuž kvôli nim. Je zodpovedný za ne: dvor je otvorený, ľahko by mu porezali pobočky alebo ukradli pokrovec. Mrzute zjedol chlieb, čo

mu žena „pre šťastie“ dala do vrecka. Rád by si aj vypil, ale nemá ani haliera — a páni zabudli na neho. Bola mu i dlhá chvíľa, kým neprišiel nový záprah, hrdý, naozaj panský. Kone skoro ako kedysi tie jeho sivky — kočiš nadutý v belasej bunde s barančou obrubou. Mišo ožil; z kolegiálnej ochoty podišiel bližšie a pomáha prikrývať kone bundou a drahými kobercami. Dozvedel sa, že je to záprah slúžneho z B. So závišťou hľadel na vyťahnutého kočiša, keď s panskou nedbalosťou vytiahol viržinku a si pripálil. Šiel dnu — vraj obedovať.

„A ja ako pes — pes — o mňa sa nik neobzrie“, myslí si Mišo, skrývajúc preziabnuté ruky pod pazuchu. Ako zazrel kočiša v teplej bunde s prámom, zas tak cíti zimu i svoju žalostnú podriadenosť. Vôňa z hostinca dráždi jeho hlad... Zaliezol radšej pod cieň a zakrútil sa do pokrovca. No ako zazrel, že prámovaný zas prichodí, odhodil ho, hanbiac sa za to pred kolegom. Ten s dobrodušným vidom človeka, ktorý je nasýtený a je mu teplo, budí v Mišovi závišť i stud. A preto, keď sa ho spýtal, či už obedoval, Mišo ľahostajne odvetil, že si zajedol slaninky, čo mal z domu, ale že si nevypil, bo zabudol si doma peniaze. Kolega pozrel nedôverčivo — a pozval ho, že si spolu vypijú.

„U koho to slúžite?“ spýtal sa ho pri treťom poháriku akejsi sladkej pálenky, ktorou ho častoval. Na odvetu Mišovu smraštil tvár opovržlivo. On by k Židovi nešiel. Jeho pán je ozajstný

pán a on sám nečaroval by ani s podslúžným. Mišo sa červenal pri tých rečiach.

„Čože, ani môj pán nie sú len taký ledajaký Žid“, vraví urazený v kočišskej hrdošti, „sú veľmi, veľmi bohatý . . . Ani kóšer nadržia . . .“ zacigánil náročky.

„Ale Žid je predsa len Žid“, nástojil prámovaný opovržlivo. Mišo poznal, že on práve taký bol ako tento, a prišlo mu stydno i ľúto.

„Hovorím, že kóšer nadržia. A takto sú človek dobrý: i teraz mi dali v ceste vypiť . . . A jalovicu si chovám ani leva. Nuž, nie je od ledačoho (napodobňuje pána), ovsá jesto: i od obroku zvýši . . .“ žmurká figliarsky. Sladké ho príjemne rozohrialo, ním rastie sebavedomie.

„No, na vašich koňoch to neznať“, rozosmial sa ten veselo. Mišo sa zachúlil. Cíti, že ho kolega prezrel.

„Ale ja som bol u inakších pánov“, vychlúba sa už ozaj sebavedome. „Barónka Glinská — zeman Gejza Belocký de Belá! To je, páňko, inšie ako slúžny“, rozkladá Mišo usmiaty a naširoko rozložil celý rodokmeň dvoch slávnych rodín a popritom i svoju niekdajšiu slávu. Históriou s chyžnou, ktorá šalela sa za Mišom, bol prámovaný už skoro premožený, ale platiac dôveru dôverou, sveril Mišovi, že on zasa dvorí hajdúchovej dcére a dostane s ňou peniaze. Teraz zasa Mišo sa zľahka usmial. „Čože peniaze — ale rang! Barónka Glinská boli chudobná (už ako barónka), ale boli z rangu — a vydali sa. Moji

páni všetci mali rang . . .“ dôvodil Mišo, už trochu mätúc sa v reči. Prámovaný chcel sa „ukázať“, nalieval usilovne.

„A predsa ich čert pobral“, završil dišputu prámovaný. Uznával, že na tomto poli je on slabší, nevedel ani, aký je to zver ten rang, a preto obrátil reč na iný predmet.

Po rozóliši pili víno a zatým borovičku. Pri tejto Mišo už úplne zabudol na úlohu, akú má oproti prámovanému, a v sdielnosti pijáckej zdôveril sa mu, akú má „mitúšku“ s pánom skrze jalovicu. Nazdal sa, že tento, ako človek pri úrade, bude znať poradiť. Ale prámovaný nemohol pochopiť ani toľko, ako by jalovica bola Židova, keď je Mišova, a na výrok sa už vôbec nevzmohol.

„Ožobráči ma ten lotor“, požaloval sa už v plnej dôvere, „kožu by sodrel s človeka, pohan akýsi . . .“

Prámovaný sa už nevysmieval, len opovržlivo kýval hlavou, ako by vravel: „Veď som vedel, kam si až zabrdol.“ Napokon spýtal sa, koľko má detí, a hoci Mišo, nevediac prečo, povedal o dve menej, s posmešno-ľútostivým výrazom zahvízdol cez zuby: „Už ste vy tam!“

„Aj ty budeš — počkaj, len sa oženiš“, privolal mu Mišo zasa rozveselený, „aj teba čert bude brať . . .“

Z toho dali sa do škriepky, či ozaj čert vezme, keď sa človek nedá, a či by bolo lepšie dať sa, aby naraz človeka vzal. Ako sa škriepka završila,

Mišo už nevedel: zaspal opretý o stôl, nevediac ani, kedy ho prámovaný nechal.

Bolo už podvečer, keď sa vybrali z mesta do tichého, mrazivého poľa. Krásne do zlatoružova zafarbený nebosklon veštil ešte tuhšiu zimu, ale Mišo sa nebál. Obodrený rozhovorom s kočišom, a hlavne, že si vypil, rozobral sa, ožil a rezko pokrikuje na kone. Páni sa za chvíľu shovárali, potom starý, zakrútený do teplej bundy, zadriemal a mladý, neobyčajne sdielny, dal sa do reči s ním, s Mišom. Rozprával mu o svojej ženbe a z akej „chýrnej“ rodiny dostane ženu. Dáma krásna ako anjel — a tridsaťtisíc s ňou. Mišo, vďačný shovorčivosti pánovej, divil sa, ale dovolil si poznamenať, že taká azda predsa nebude, ako bola kedysi baronesa Glinská. Oči ako to nebo a vlasy ani číre zlato . . . Mladý sa urazil — ale predsa mu podal kúšтик cigary, aby ju dofajčil. Týmto posmelený Mišo v najbližšej dedine pred krčmou bez rozkazu zastal, a dobrodušne sa usmievajúc, prosil „niečo“ „na zohriatie“. Inokedy by to bolo bývalo bez výsledku, ale teraz mladý bol radostný a povoľnejší. Mišo pobudol v krčme hodnú chvíľu a vyšiel celkom uspokojený a spokojný s pánmi, so zimou i s povinnosťou tárať sa na svätý deň svetom. Ale starý pán sa zobudil a namrzený, že za toľký čas tu stoja na mraze, začal šomrať. No Mišo, porozmýšľajúc si, čo sa s prámovaným porozprával, nedal sa. Ba práve rozpomenul sa, ako ho ten posmeľoval.

„A ja som na nich čakal celý deň“, vraví ľahostajne, pohodlne zakrúcajúc nohy do pokrovca a náročky dlho sľadávaúc rukavice.

„A si ty pán?“ ohlásil sa mladý, „ty môžeš čakať — ale ja som pán.“

„Pekný pán, čo obedu nedá“, pomyslel si Mišo, ale bez hnevu, lebo kolega pohostil ho i gulášom, a nahlas doložil: „Hrubšie bolo a preho-relo. Ja som už aj u inakších slúžil, a vedeli, čo patrí sluhovi. Barónka Glinská a osvietený pán Belocký . . .“

Mladý prerušil ho posmešným smiechom. „Mišo, ty si sprosták“, vraví mu kamarátsky; hoci rozumel porovnanie, neuráža sa nad tým. „Pán je, kto má peniaze, a väčší pán, kto má viacej peňazí. Barónka i tu, hľa, tatuškovi zostala dlžna, aj každému bola dlžna. A ten tvoj osvietený, keby bol požil, bol by mohol ísť po osvietených — alebo ešte by som bol dožil, že by u mňa slúžil — lebo ja som i budem pán — ja si nezmrhám.“

Mišo sa obzrel a rozhorčene odpľul. Rozhorčuje ho pravda, skrytá v bezočivých slovách Židáka. Darmo je: pán bol pán, ale prešlo všetko — sobral to čert — ako povedal i prámo-vaný . . .

„A predsa sú len Žid“, povedal veľmi smelo. I zľakol sa vlastnej smelosti a čaká, čo ten na to, ale keď nič, ešte sa osmelil: „A ich starý otec tiež neboli ver' pánom . . .“

„Čo ťa do môjho starého otca? Tomu daj po-

koj“, dopálil sa už teraz a zazlorečil. Všeobecne bolo známo, že starý Kohn chodieval ako handrár s písťalou po okolí — pripomenúť to bolo najväčšou urážkou. „Ale som ho dopálil“, myslí si Mišo a od radosti, že sa mu podarilo, vystiera sa na sedisku a šuchá si fúzy opakom ruky. Vidiac, že mladý premožený zamĺkol, cíti neodolateľné pokušenie dopáliť ho ešte väčšmi — aspoň raz v živote — a čo by ho hneď dal na kriminál.

„A vari cigánim?!“ opovažuje sa zas. „Ja neviem, len ako ľudia vravia . . . No, ale veď chudoba cti netratí . . .“ dokladá figliarsky.

„Mišo, ty si pes, keby som čosi nehľadel, tak ťa opálím . . .“

„Nechaj ho“, zašomral starý, „je napitý — čo sa s ním hádaš, s ožranom?“

„Ehe!“ rozkašľal sa Mišo a smeje sa už hlasne, vidiac, že si aj vyvrúbil, aj sa mu to prepieklo. Už vie, že ho nedá na kriminál! A preto, keď starý zasa zadriemal, s figliarskou poníženosťou sa spýtal:

„Prosím ich, pán veľkomožný, či je pravda, že raz riekli, že oni budú kedysi na sedliakoch orať?“

Mladý za chvíľu pomlčal a potom sebedovome odsekol: „Budem — lebo ste sprostí.“

„Hej, ale na mne už nie a dá Boh, ani na mojich deťoch nie, lebo na moj hriešnu dušu, nech by bol ktokoľvek, na prvý raz by mu otkou hlavu odrazil“, zastrája sa Mišo hrdinsky. Ale

nik mu neodvetil: už i mladý, zakrútený v bun-
de, robil sa, že zadriemal.

Ostatná cesta prešla hladko. Tichým večerom, rozjasneným bledým svitom mesiaca, milo a spevavo niesol sa cvengot hrkálok. Kraj, celý biely s vysokými, mlčanlivými horami a iskriacimi hviezdičkami snehu popri ceste, bol ako ilustrácia z povesti, budil náladu lahodivú a potešiteľnú. Mišo zahĺbil sa v akési milé dumy, nestále a bystro preskakujúc myslou s predmetu na predmet. Vzdialený od domu s jeho strasťami a starosťami, oživený zážitkami dňa a hlavne prejavom vlastných smelých myšlienok, otrok ťažkej práce a poroby stal sa na chvíľu človekom...

Prebral sa z myšlienok až vtedy, keď sa blížili k dedine. Páni prebrali sa z driemot, až keď zastal pred ich bývaním, rozsiahlym, zaberajúcim s krčmou a sklepom štyri gazdovské grunty. Mladý, akoby to nič, vydal rozkaz, aby ráno do svitu Mišo naložil riadu, zhotoveného na stanicu, a dal mu veľkodušne šestáčik. Mišo potešil sa daru, uznávajúc, že predsa je to nie zlý človek ten jeho pán. Schoval šestáčik s úmyslom, že ho dá žene, alebo deťom niečo kúpi, a zatiahol so saňami do kaštieľa. V úzadí boly panské ciene pre koče. Nechal kone ísť krokom. Ako postál, nezbytný Mačuha priplietol sa zkadialsi — vraj pomôcť. Mišo nevšímave hodil mu pokrovec a mrzuto odpľul.

Idúc s koňmi popred krčmu, kde sa ešte svietilo, pocítil veľké pokušenie vypiť si za ten šes-

táčik, čo dostal. V prvej chvíli si pomyslel, že kúpi zaň zemlí a vysype ich na stôl hladnej čeliadke. Ale teraz mu prišlo na um, že včera žena upiekla koláč. On sa uzimil, zaslúžil si, aby si vypil. Žena o šestáku jednako nevie — a on si zaslúžil.

Priviazal kone o šramku a nesmelo vošiel. V nálevni bola iba kelnerka a hneď stal sa smelším. Vypýtal si skleničku pálenky, vypil ju postojacky a potom ešte jednu. Túto vypil na dúšok a rozveselený vyšiel von. Kone netrpezlivo potrhávaly opratami, boly nespokojné, ale on, sám uspokojený a rozjarený, nerozumel ich. V bráne zazrel bielu postavu, i podišiel k nej. Je to slúžka Mara, širokoplecá a tučná — práve taká ako kedysi jeho žena. I v tuhej zime ruky má obnažené, z našuchorených rukávcof vyzerajú ani váľky. Rozveselenému Mišovi prichodia zvláštne myšlienky: odjakživa pri videní takýchto mocných ženských rúk mával nevysvetliteľnú túžbu: žiadalo sa mu, aby ho akurátne buchly do chrbta.

„To si ty, Mara?“ priplichtil sa k švárnej dievke. Vie, že ona čaká milého, a dráždi ju ešte viac.

„Ja — čo chcete?“ spytuje sa ona drsne.

„Nič; len tak reku, čo robíš . . . Čakáš Ďura, však?“ vraví akosi smiešno-plačlivo.

„Vás veru nie“, odvrkla mu tým istým tónom a obracia sa mu chrbtom. Ale on, rozrarášený, nedá sa odstrašiť.

„Či si pekná, Mara!“ vzdychol komicky a štopol ju do ruky. „Bože, či si pekná . . .“

„Odvezte — starý blázon!“ zlostí sa Mara, ale hneď sa zasmiala poklone. „Ta si choďte k vašej starej!“

„Keby bola taká ako ty!“ vzdychol zas, a pociťiac zas nevysvetliteľnú žiadosť, aby ho buchla, opäť potrhol ju za oplecko. Našiel, čo hľadal: buchla ho tak dôkladne, že sa prestrel na zem v celej svojej zdĺžke. Nosom zaryl do zamrzajúcej mláky, čo cez deň nakvapkala so strechy. Vytrezvený akurátnym výsledkom, posbieral sa, hrešiť už nie zo žartu, a pobehol za Marou. Ale brána zaplesla sa mu pred nosom a za ňou ozval sa veselý smiech, až sa v pol dedine ohlásilo.

Mišo oproboval rukou, či mu z nosa krv netečie, a odviažuc kone, pokojne stúpал s nimi do dvora. Obloky bírešieň boly osvetlené, ale ich boly zastrené šatkami. No Mišo nerozmýšľala nad ničím: po dlhom sedení na mraze a po užitej pálenke žiada sa mu len zaliest na pokoj a pospať si . . . Žena síce sľúbila variť kapustu, čo on rád, ale ani jesť nebude, len si ľahne na pokoj a bude spať.

Na dupot konských kopýt žena obyčajne vyjde von — ale dnes nevyšla. Ani deti nepribehly ako obyčajne . . . Idúc okolo Mačuhovie oblokov, zazrel plno detských hláv: je to tam všetko jeho čeliadka. Tým lepšie, že ich žena vypratala: ľahne si s pokojom a bude spať . . .

V stajni už horelo svetlo — „panský“ ho pred-

stihol. Rozosmial sa, ako mu lahodí, hoci dobre vie, že to vlastne Židova kontrola. Priviazal kone, podhodil im sena a priberal sa ich čistiť, ale akosi nechcelo sa mu do práce. Aspoň kožuch vyzlečie a pozrie, či je v izbe teplo.

Otriasajúc sneh s čižiem, bral sa dnu. Ale v tmavom pitvore pristavila ho akási osoba. Dôverne berie ho za ruku a šepká mu, šepká...

Strašné tušenie prejalo ho ako blesk. Poznáva tú ženu, strašnú, nenávidenú babizňu, a prvej, ako by bola povedala, tuší zvesť jóbovskú...

„Miško, Mišenko“, šepce mu s dôvernosťou, ktorá zlostí aj uráža ho zároveň, „deti sú u Mačuhov — choďte i vy — alebo prespíte niekde na sene... A ďakujte Pánu Bohu: dve dievčatká, dve panenky ako kvet...“

Mišo vytrhol sa zúfalo a zaryl sa do stajne. Chvíľu posedel na válove, ako by nechápal. Potom, keď pochopil, pochytil vidly a ovalil i sedlového i náručného, aby ani jednému nebolo ľúto. Pozrely naňho ľútostivo. To tiež nemohol znieť, i vybehol von. So zúfalou výčitkou pozrel k nebu, zazrel hviezdy ligotavé, jasotné. Hľadely na neho potutuľne, ako by sa smialy a posmešne žmurkaly: „Mišo, Mišenko, dve dievčatká...“

Ten tichý, zdanlivý prívet ho znova rozpadil: zúrivo shodil kožuch, rozdrapil ho rázporom na dvoje a vyhodil ho na chlievec. Až po tomto si spokojne odpľul.

(1905.)

PROTIVY.

Obrázok zo života.

I.

— Teda ma ľúbiš?

— Veľmi! — A ty?

— Tak ako pred tromi rokmi... A chceš ma vždy ľúbiť?

— Vždy; keby si ma i nechal, nenávidel, ja ťa vždy budem ľúbiť, Aduš! — povedala vážne, pevne pozerajúc uhľočiernym zrakom do jeho belasých očí, z ktorých nevedela vyčítať jeho nepokoj a roztržitosť.

— Ale budú nám robiť prekážky — nedajú sa nám sobrať preto, že ja som chudobný sedliak a ty Židovka; ty môžeš byť paňou. Teba prinútiť za Šmuľa, a ja...

— Že prinútiť? Kto ma prinúti? Tatičko je starý, ten je tu dnes-zajtra, a iného nemám... Azda rodina? Čo ma po rodine? Oči by im vyškriabala, keby mi ťa chceli odtrhnúť! — zvolala náruživou, zlobne zatínajúc malú, ale upracovanú rúčku.

— Nehnevaj sa, Hanuľka! — zaprosil mäkkým hlasom Adam. — nerád ťa vidím nahne-

vanú; vtedy sa mi zdáš taká divná, taká cudzia... I teraz ti oči tak svietia. Ja neviem prečo, ale keď sa tvoje oči tak ligocú ako teraz, vtedy sa ťa bojím, Hanuľka!... Tuším, si mi počarila. I „na vojne“ myslel som na teba a vždy mi tak bolo, že načo to len Pán Boh dal, aby sme sa my dvaja ľúbili, keď aj tak svoji nebudeme...

— Teda si myslel na mňa, Aduš? — zasmiala sa blažene, krčovite stískajúc jeho ruku vo svojej a nepovšimnúc si teraz jeho obavy o ich lásku, ktorú tak prízvukoval. — A ja som sa tak bála, že na mňa zabudneš za tie tri roky, aj na to, čo sme si sľúbili: že sa soberieme, keď sa „z vojny“ vrátiš. Ale už je dobre: ty si slobodný, a ja ťa budem nasledovať hoc aj na koniec sveta. Bude nám dobre. Ty budeš chodiť na roboty, ja budem doma čipky pliesť a vyšívať pre ženy. Aj to dobrý zárobok. Alebo budeme chodiť spolu...

— Čože, keď ja nemám ani kde hlavu skloniť, — prerušil ju polosmutne, polonetrpezlivo; — tatíčko nám zanechali iba chalupu a niekoľko rolí, ale i to je Martinovo, keď on platil dlhy po nich.

— Nech; toho sa ja nebojím. Mám ja po mamičke niekoľko zlatých, to nám bude dosť na nejaký domček. Ale najprv musím prehodiť šaty za vaše, slovenské. Už mám jedny, Adam, tak mi pekne pristanú...!

— A čo hovorí tvoj otec na to?

— Nič; veď on o tom nevie. Hrešil by ma.

I tak ma vždy hreší — len zato, že nechcem ísť za Šmuľa, za toho krivého, čo len nedávno skupoval kože po domoch. Nenávidím ho, i celú rodinu, odkedy teba ľúbim — ba ani vlastného otca nemám už tak rada . . .

— To je hriech, Hanuľka! — dovolil si poznamenať ostýchave.

— Nech, Adam, ty si mi celým svetom, celým životom!

Hlávka devy znova prudko spočinula na jeho pleci. Ešte chvíľku šeptali spolu, potom sa mu vyvinula a bystro kráčala k neďalekej krčme, ktorá vo večernom súmraku šerela sa v malej húšťave stromov. Ľahkým krokom prešla popod osvetlené oblôčky, a vklznuc do pitvora, zavrela dvere. Potme s istotou pristúpila k ohnisku a zažala lampku. Pitvor bol malý, na žlto hlinkou zafarbený a pomaľovaný svetlými hviezdami. Nad dverami pokropená bola stena červenou hlinkou, z čoho dalo sa súdiť, že je to bydllo Žida. Z izby počuť bolo hlasy, chvíľami tichšie a zas ostrejšie. Hanka pristúpila ku dverám, a podvihnúc červenú záclonku na malom oblôčku, zvedavo nazrela dnu. Cez jej tvár, slabo ožiarenú olejovou lampkou, preletel pohrdlivý úsmešok. „To je Šmuľo — zasa prišiel vyjednávať, koľko so mnou dostane. Škoda mu drať krivej nohy — i tak darmo chodí“, dumala, pozerajúc okiencom na „Žida“ a smejúc sa pritlmeno smiešnej figúre. „Aký to rozdiel: tento môj záletník a Aduš! Ako by som ho mohla mať rada!?”

Adam je pekný, a tento — nemožno porovnať!“ domyslela spokojne a odvrátila usmievavú tvár od okienca. Hneď naproti izbovým boly dvere, vedúce do nálevne; Hanka vošla dnu, do úzkej, dusnej chyže. Na jednej strane stál podlhovastý stôl, sbitý z dosák, porezaný nožmi a poliaty rozličnými tekutinami; v kúte hneď vedľa neho druhý s fľašami rozličného tvaru a veľkosti, od ktorých odporne páchlo liehovinou. Druhá polovica izby slúžila za sklad rozličného tovaru: boly tam šnúrký, bavlna, špendlíky, škatuľky s leštidlom, svetlička, ihly, remienky na biče a podobné maličkosti. Na vlhkej stene visely háby rozličného veku a neistých farieb, neveľmi čisté. Hanka vymenila svoje dosť úhľadné šaty za vyblednuté, vetché, a vezmúc s okna zrkadielko v plechovom rámci, začala sa v ňom obzerať. Teraz bolo dobre vidieť jej plnú okrúhlu tvár, biele, jemne zarumenené líca, svieže, trochu plné pery a úzke obočie, klenúce sa vysoko na hladkom čele. Hanka sa usmievala samolúbo, privierajúc viečka s dlhými riasami. Pod nimi lesklo sa dvoje očú, čiernych, krásnych, tmavých. Tie oči dodávaly celej tvári krásy a menily farbu každým mihom, vyrážajúc dojmy duše. Keď sa usmiala, žiarily jasne, keď sa nahnevala, leskly sa príšerným leskom, ktorého si všimol i Adam; keď bola spokojná, zmenily sa na belasé, zádumčivé. No vždy pozerala z nich veľká hĺbka, nad ktorou zatočila sa hlava tichého, prostého Adama. Bolo v nich preň skutočne

niečo, čo vábilo, očarovalo a sputnalo, bolo v nich niečo, čo nepokojilo ho tri roky na vojenčine. Tento dlhý čas sotrel síce s nich pyľ vábnosti, no cítil pri prvom videní, že nemal moci zlomiť čar, ktorým ho sputnaly . . .

Hanka vyplietla ešte z vlasov, siahajúcich až nižšie drieka, červenú stužku, a uložiac ju, vyšla von. Na ohnisku našla malý hrnček s polievkou, a zahasiac lampu, vošla s ňou do izby.

Pri malom stolíku, prikrytom sviatočnou plachtou, sedel starý Ozef, ako ho tu v kopaničiach zvali, neznajúc mu pravého mena. Sedel zohnutý, ľavou rukou o stôl sa opierajúc, a kým jeho oči pokojne, zádumčivo upieraly sa v jeden smer, zatiaľ jeho pravá ruka, chudá, s neprirodzene dlhými prstmi, zimničnou rýchlosťou hladila dlhú šedivú bradu, splývajúcu mu na prsia. Na plešivej hlave sedela pravidelne priliehajúca čiapka s dlhým čiernym strapcom, pohybujúcim sa pri každom hnutí hlavy Ozefovej. Tým dával chvíľami najavo svoj súhlas záletníkovi Hánikinmu, ktorý nelenil si v posledný čas každý večer prísť z dediny sem, do kopaníc, porozprávať a poradiť sa s ním. Ozefovi páčil sa Šmuľo ako obchodník, ako mladík, ktorý chce prevziať starosti o jeho dcéru na seba, a ako zať, lebo pýtal od neho iba päťsto zlatých ve-na. Bol zasvätený do jeho obchodných vecí, a hľadiac prorockým zrakom do budúcnosti, pevne veril, že bude mať o niekoľko rôčkov v dedine teplé hniezdo, hoci doteraz mal rozpožičané iba

dvesto zlatých u nepatrnejších gazdov v dedine, berúc úrokov denne krajciar od zlatky. A i to radšej v živnosti, majúc sám skliepok s potravnými článkami a vôbec s „miešaným tovarom“. Bol si ho založil pred troma rokmi, v malej najatej chyži, a tovar donáša si sám na chrbte z blízkeho mesta. Drží všetko, čo len dedinčania potrebujú, ale všetko len en detail. No on je už i s tým spokojný. Pred troma rokmi chodil ešte ako handrár po okolí, pískajúc na kostenej píšťale, len sa tak po vrškoch ozývalo. Kupoval handry, kosti, ba ani starou čižmou neopovrhol — neskoršie obchodníčil so zajačími kožkami. O nocľah sa veľmi nestaral: ustlal si hockde v chalupe na zem svoj mech s handrami, prikryl sa starým zamasteným kabátom, v ktorom ešte ako šestnásťročný vyrastok bol privandroval v tieto strany — a už spal sen „spravodlivých“. A ako pekne zaľakoval, keď mu podali niekde vychladnutý zemiak alebo trochu kapustnice na misku! No teraz je už na to nie utisnutý; zo svojich úspor môže si už dopriať trochu lepšieho variva, už vystalo mu na poriadny oblek, ba od istého času i prsteň ligoce sa mu na hrubom prste. I tá jeho tvár, červená, pupencová, s hrubým, nabok pošinutým nosom, je akási inakšia — iste preto, že sholil červenú nerovnú bradu. Odkedy umienil si oženiť sa, dbá viac o svoj zovňajšok; doteraz nemal kedy mládenčiť a starať sa o podobné malichernosti. Krásou ho príroda i tak neobdarila, lebo nielen že veľmi napádal na ľavú nohu,

ale má i ľavé plece nižšie od pravého. Ale zato je bystrého, podnikavého ducha a má rozumu za iných dvoch.

Hánika ticho zasadla pod kachle, neveľmi všímajúc si záletníka a jeho zaľúbených pohľadov; ale to Šmuľa nemýlilo šknúriť sa čo najroztomilejšie a rozprávať pritom škrekľavo starému Ozefovi o obchode a budúcich podnikoch. Keď odchádzal, spokojný sám so sebou, povedal Hánike niekoľko lichotivých slov, čo vyvolalo útrpný úsmev na jej plné, červené pery. To pokladal za priaznivý obrat v jej smýšľaní. „Veď ona privykne“, šomral spokojne, zakášajúc ľavou nohou dolu vrškom k dedine; „peniaze, peniaze a zasa peniaze: to je to, čím víťazíme...“

Hánika po jeho odchode vzala hrnček s polievkou a s chuťou pustila sa do jedenia. Ozef tiež vytiahol zo stolového priečinka kus šábesného pečiva a veľkú cibuľu, a i on zasadol ku skromnej večeri, potuteľne sa pritom usmievajúc, čo stávalo sa vždy po odchode Šmuľovom.

— Tento Samuel, to je predseda múdry človek,
— povedal po chvíli, pozrúc bokom na dcéru.
— Uvidíš, Háni, neminie dvadsať rokov, a bude prvým pánom na okolí! Dobre ti bude pri ňom, Háni!

Hánika zaoberala sa v mysli krajšími predstavami ako budúcnosť Šmuľova, ale predseda musela sa usmiať pevnej nádeji starého.

— A kde by som sa pri ňom vzala?

— Nono, len sa nerob hlúpou, Háni! Ako by

si nevedela, že som ťa sľúbil Samuelovi! — smial sa Ozef. — Nebude dlho, a budeš v dedine v sklepe Spitzerovom predávať múku a krúpky. Bude ti dobre, budeš časom paňou pri ňom — kedysi, možno, budeš pani veľkomožnou, Háni!

— Nebudem ja nikdy jeho ženou! — povedala pevným hlasom, ktorý robil koniec žartu a ochladil i starého Ozefa. — Veď som ja ani raz nesľúbila, že pôjdem zaň, nuž čo sa má vláčiť?!

— Ale ja som to urobil i za teba, — hovoril Ozef so spokojnosťou, ktorá bola divná popri jeho tvári, očervenenej v tej chvíli. Hneď potom siahol za mieškom s „otčenášom“ a začal sa modliť, obrátiac sa tvárou ku stene. Hánika zívla okrúhlym plieckom. „Dobre, nech si myslí, veď ešte dosť času prekaziť plány Šmuľove“, dumala, odkrývajúc posteľ. „Keď bude čas, potom mi nikto nezabráni ísť za Adama — za „gója“! On mi je viac hoden ako všetci Židia. I tak sú kresťania lepší — najmä Adam...“ „...A má ma tak rád...!“ šepotala ešte i potom, keď Ozef už zahasil lampu a v izbe zavládla tma. „Ba ako by som mohla žiť bez neho?! Pravda, budú prekážky, ale soberieme sa predsa. Ale potom to bude celkom iný život, celkom iný...“ blúznila ďalej, pritiskajúc rozhorúčenú zaľúbenú hlávku na chladiacu hlavnicu. „Tatenko síce neprivolí, ale utečieme spolu ďaleko, ďaleko, kde nás nikto nezná, a tam začneme nový život, nový... s ním, s Adamom...“ S blaženosťou privrela oči, upreté do temna, a složila ruky na hrud', tak

po „kresťanský“, ako to videla u spoluobyvateľov kopanických. Vo sne ďalej spriadala väbivé predstavy, a i sen vyčaril jej driečnu postavu Adamovu, ku ktorému letely všetky túžby jej srdca, ľúbosťou prebudeného k pravde.

A kým ona vo sne videla sa po boku Adama, kým snila o láske a akomsi lepšom živote ako ten plynúci v úzkom rámci Šmuľových plánov, za ten čas pred zrakom Ozefovým mihaly sa jednotky, desiatky, stá, vyrastajúc v nepriehľadnú lesklú reťaz číslíc pod účinnými prstmi Samuela Spitzera. — —

Starý Ozeť — vlastne Jozef Bär — prináležal medzi najstarších ľudí kopanických. Ešte ako mladý človek prišiel sem z mesta, nedonesúc so sebou nič, iba pevnú vôľu, ziskuchtivosť a niekoľko „šajnových“ v zamastenom miešku. Začal práve tak ako Šmuľo skupovaním voštín, handár a starého železa, iba s tým rozdielom, že v lete pilne nádenničil u majetnejších gazdov v blízkej dedinke Borkovciach. O niekoľko rokov priviedol si zkadialsi mladú ženu Betu a v najatom domku zariadil si — z jej vena a svojich úspor — malý skliepok na rozličné, temer bezcenné maličkosti. Ale to sa nedarilo a Ozeť prinútený bol i ďalej podržať svoj mech a sbierať tovar po okolí. Neskoršie dovezli z mesta súdok s pálenkou, a ako sa povrávalo, uzavreli priateľstvo s istými slobodne smýšľajúcimi. Ozeťova komora bola tmavá, priestranná, a on znal mlčať ako hrob. Odvtedy darilo sa im lepšie: príjmy,

hoci skrovné, prevyšovali výdavok, a keď sa mu narodila dcéra Háni, už si dopriali na šábes i víno a barches. Dvaja synovia boli už vtedy kdesi v obchode za pomocníkov, najmladší študoval a stal sa učiteľom kdesi na Dolnej zemi. Ozefovi veľmi záležalo na tom, aby sa synovia vycvičili vo svete, no tým menšiu pozornosť venoval Hánike. Sám naučil ju trochu čítať, matka čipky pliesť, vyšívať, a tým bola výchova skončená. Háni požívala úplnú voľnosť, behala celé dni po kopanických vrškoch za pasáčkami a i sama pásala, brodila sa vo vode, liezla na stromy — práve tak ako deti iných kopaničiarov. Kamarátila sa so všetkými dievčatami a kamarátstvo nepretrhlo sa ani vtedy, keď jej matka umrela a ona pätnásťročná stala sa gazdinou. Tak poznali sa s Adamom. Jej páčil sa ten tichý, skromný šuhaj s príjemnou, temer dievčenskou tvárou, belasých, úprimných očí, a že sa doňho zaľúbila, dá sa i tým vysvetliť, že okrem Šmuľa, ktorý v telesných prednostiach ďaleko zaostával za svojim sokom — neznala iného mladíka seberovného. Ale prostý Adam nebol dosť bystrozraký pochopiť, čo sa deje v srdci mladej devy, nemal ani tušenia o tom. Keď prišiel od asentírky s bielou ceduľou za klobúkom a zastavil sa s inými v krčme u Ozefa, našiel Hániku samotnú v šerom pitvorci. Bola smutná; šuhajovi, rozžialenému za voľným životom, neušlo, že plakala. Súcitne chopil ju za ruku a naklonil sa k jej plánucej tvári.

„Adam! Adam!“ zašeptala s krčovitým fikaním, tisknúc v záchvate jeho tvrdú ruku vo svojich, „ako ja budem, keď ty odídeš — ako ťa zabudnem?!“

Adam zostal ako omráčený; hlava sa mu točila, srdce prudko zabúchalo na ozvenu týchto slov, ktoré tak mocne, náruživovo odznely s týchto vábných plných perí. Nehľadel, že stojí pred ním Židovka, od ktorej delí ho náboženstvo a všeličo: on videl iba mladú devu, peknú, ľúbostne šeptajúcu jeho meno. Sám nevedel, ako ovinul ruku okolo jej štíhleho drieku a pritisol k sebe horúcu hlávku, obkrútenú dlhými vrkočmi. Ruky devine krčovite objaly jeho zohnutú šiju.

Od tej chvíle vzrástla ich náklonnosť v onen nestály cit ľúbosti, ktorý obyčajne v krátkom čase ochladne, zanechajúc po sebe alebo nenávisť, alebo úplnú chladnosť, ale nie tichú, blažiacu rozpomienku. Schádzali sa často, bez toho, aby to bol kto zbadal. Mladá nerozvážlivá deva oddala sa náhlemu záchvatu a temer vynútila jeho lásku. On cítil sa slabým pri nej: opanovala ho, omámila bleskami čiernych divných očí. a jej náklonnosť držala ho sputnaného akousi čarovnou mocou. Zriedka vravel o svojej láske, zato viacej ona o „ich budúcnosti“, odhodlaná stať sa kresťankou. Keď potom Adam na jeseň odchádzal k vojsku, už ani nebadal neprirodzenosť ich spojenia, a vidiac jej žiaľ, sám začal veriť vo svoju ľúbosť. Rodičov nemal, iba jedného brata,

Martina, a tak cítil sa celkom nezávislým, a obaja nič nerozvažovali o ťažkých prekážkach, ktoré, prirodzene, musia sa vyskytnúť. No Adam, príduc k vojsku, nadobúdal rozvahy, ochladol v nerozvážnom cite a umienil si, že bude hľadiť vyhovoriť jej všetky tie nepremyslené plány. Premena žitia a vojenská regula chytrou zatlačila do úzadia postavu židovskej devy, zanechajúc len akúsi nie príjemnú rozpomienku, ktorá ho jednako stále a stále nepokojila. Ale po troch rokoch, navrátiac sa do rodného kraja, počujúc znova tie náruživé slová, cítiac mäkkosť jej dlhých vrkočov na tvári, pod vplyvom pohľadov jej magnetických očí, jeho sila a predsavzatie zasa len ustúpily príjemnej slabosti, ktorú cítil v jej blízkosti. Snažil sa síce všemožne vymotať z toho čarovného kruhu, no nemal sily povedať jej prosto, že sa mýli v ňom, nech sa teda ani nepridržia tak húževnato tej myšlienky, ktorá mohla vzniknúť iba vo chvílke nerozvážnosti a sebaklamu. Veď čo by to aj iné mohlo byť ako sebaklam, chvílkový pomysel, celá tá ich láska! Uňho aspoň bolo to iba krátkou ľúbostnou zimnicou, ktorá sa náhle začína vrelosťou a rýchlo sa končí chladom. Ale nemá smelosti vyviesti ju z jej bludu, ktorý, ako vidí, ešte i teraz pôsobí jej blažiacu rozkoš. Veď ako jej aj povedať, že v tom srdci, kde ona chce uložiť blaženstvo celého života, kde mieni vidieť svoj raj, je pre ňu iba malé miestečko, nevrelé, vlašné, keďže sám sľúbil jej ho na veky v slabej chvílke?! Sľu-

by tie výstražne stoja pred ním, upomínajú ho, privolávajúc mu slová Božieho prikázania: „neoklameš“! A to znova púta ho k nej. Cítiac jej vrely dych, naslúchajúc jej slovám, v ktorých sa zračí celá jej láska a oddanosť, náchylný je veriť, že je to jeho osud, aby sa pripútal k nej, a znova upadá v onen cit, ktorý si odnášal pred troma rokmi z tejto dolinky. Cit ten nemá síce už tej vrelosti, čas zahladil ho trochu, ustúpil dojmom a pocitom iným, no predsa nevymizol celkom, a teraz sústredená je v ňom všetka mäkkosť a slabosť jeho nestálej, nerozhodnej povahy.

II.

Mladý vyslúžilec Adam Hrehoš po troch rokoch prvý raz nocuje pod rodnou strechou, ale sen nechce slietnuť na jeho umdlené oči. Kohúty už dávno odspievaly na deň, a on ešte ani oka nezažmúril, prehadzujúc sa nepokojne na prípecku, kde mu dobroprajná švagrína bola ustlala. Či nezvyklé pohodlie a či včerajší rozhovor pri Ozefovej záhradke odplašuje sen od neho? „Bože, Bože!“ vzdychá, sadajúc na lôžko, „čo som sa natešil na tento čas — a teraz toto . . .! Ja som myslel, že sa ona už aj vydala a zabudla na mňa — a ona, ako by sme sa len pred troma dňami boli rozlúčili . . .“ diví sa vernosti Hánikinej. Hoci mu je jej stála, divná láska trochu nepohodlná, predsa cíti niečo také ako vtedy, keď po prvý raz padly medzi nimi nežnejšie slo-

vá. Trochu mu lichotí jej oddanosť. Ako mladík, vždy prácou zamestnaný, nemal kedy myslieť na ľúbostné pletky, a k tomu bol až priveľmi ostýchavý, nuž divné mu je, že Háni tak naňho drží. „Veď keby ona bola gazdovská dievka ako iné, nuž by som si ju rád vzal; ale takto — čo svet povie na to?“ dumá, hľadiac do obloka, kde sa už začína rozvidnievať. „A má ma tak rada, ako keby sme si boli seberovní. A pekná je ako málokto a ľúbila by sa mi ešte i teraz, ale čože, ak Martin bude proti nej?“

„Ba ako sa to len skončí...? Azda by bolo najlepšie, keby sa zdôveril Martinovi — azda ten bude môcť poradiť!“ príde mu na um konečne, a ako by sa mu rozjasnilo v duši. Áno, rozpovie mu úprimne všetko a nech on rozhodne, jeho poslúchne ako vlastného otca. I tak mu včera niečo nadržal, že teraz už by sa mohol aj oženiť, keď i tak nemá sa kde podieť. Kým nešiel k vojsku, slúžil po gazdoch tu v kopaniciach, a i teraz, ako paholok, miesto by mal hneď, ale čože, veď len naveky slúžiť nebude! Práce dostane dosť, i keď sa ožení — a pri boku žienky sa to vraj akosi ľahšie pracuje, ako keď je človek sám ako prst — —

Uspokojac sa trochu takýmito myšlienkami, Adam nad samým ránom zaspal s tým pevným úmyslom, že zajtra všetko vyrozpráva bratovi, a čo on povie, podľa toho urobí. Martin je o šesť rokov starší a vo všetkom rozvažitý, nuž môže ho poslúchnuť.

No ledva zdriemol trochu, už zasa zobudil ho ruch v dome. Martin chodil okolo statku, švagriná sa už zvrátila pri ohnisku, nôtiac si pritom nábožnú rannú pieseň. Martin chystal sa do kostola, nuž musela si prináhliť, aby boly raňajky včas na stole. Inokedy odbavia sa ony i zapraženu polievkou, ale vo sviatok temer všade raňajkujú omastené krájance, ktorých zvyšok ostane pod polievku.

Len čo sa zdvihlo slniečko nad kopanické vršky, už Martin s Adamom vydal sa na cestu do dedinského kostola. Chalupa Hrehošovie stála akoby pripätá ku vršku, bučinou porastenému; od nej bol jasný výhľad na celé okolie. Po dolinke, v ktorej strede vypínal sa neveľký kopec a na ňom, sťa na stráži, chalupa Ozefova, belely sa čistunké domčeky kopanické ako rozkotúľané jabĺčka. Jedna časť kopanic odrezaná bola lúkami a zatačala sa k vršku, pod ktorým na druhej strane ležala dedina, čo k nej patrily kopanice. Bolo už hodne v jeseni, vršky belely sa srieňom, ktorý však chytré mizol pod lúčmi slnka. Adam šiel mlčky popri bratovi, len zpolovice načúvajúc jeho výklady o tohoročnej úrode a stave siatín. Keď tak kráčali vedľa seba, každý by poznal v nich bratov, hoci sa hodne líšili postavou. Martin bol nižší, ťažkou prácou napred nachýlený, Adam niesol sa ako svieca. I tvár Martinova je ustarostená, vráskavá — zdá sa oveľa starší, ako je skutočne, ako temer väčšina pracovného ľudu. Na vrchnej pere Ada-

movejlen včera ešte pýšily sa belavé fúziky: dnes padly pod ostrou britvou Martinovou ako obeť predsudkov. „Opeknel — aký je driečny!“ myslí si Martin, s hrdosťou pozerajúc na tvár bratovu, ktorá tou stratou nadobudla zasa niekdajšieho panenského vidu. Nesotrel ho ani vojenský život.

Martin nebol vojakom. Keď ich otec, starý Hrehoš, umrel, oženil sa na osobitné úradné povolenie, lebo matka bola slabá a chorela od toho času, ako uložila už dorastenú dcéru do hrobu. Malá chalupa, niekoľko kúskov rolí a lúka bolo celé gazdovstvo, a i do toho ešte čiahali bratia nebohého Hrehoša. Martin venom ženiným vyplatil strýcov a začal gazdovať na svoju ruku. No rolky sú iba také „tatry“, roztratené po vrškoch, a sotva vyžili by z toho, keby Martin nebol znal inak dohnať groš do domu: ako temer všetci kopaničiari, v prázdnych chvíľach zaoberal sa pletením opálok a strúhaním varešiek, ktoré potom v nedeľu zanesol do mesta a v posledné časy ku Šmuľovi do dediny, ktorý už bol začal obchod. Niektorí síce išli so svojimi výrobkami do Viedne, na Dolnú zem, ba i za hranice, ale Martin radšej držal sa svojej hrudy, ako túlať sa po svete. Najmä odkedy sa malý Janko usmieva v kolíske, neopustil by chalupu ani za svet.

Teraz zašly ho starosti o Adama. On by ho síce rád videl hoci navždy u seba, aj žena by ho vďačne opatrla, ale predsa musí sa on hľadiť inak postarať o seba. Ešte kým bol Adam na vo-

jenčine, premýšľali všeličo so ženou, a už by mali premyslený aj plán jeho budúcnosti — ale či on privolí na to? Najlepšie bude začať za horúca, prehovoriť ho, kým sa sám neodhodlal na niečo.

— No, Adam! — obrátil sa zrazu k bratovi, keď už boli ušli hodný kus cesty a Adam ešte nepovedal ani slova, — už máš, chvalabohu, s tou vojenčinou pokoj, nuž musíš pomýšľať na nejaké hospodárstvo. Najlepšie bude, keď sa ešte v túto jeseň oženíš.

Adam sa strhol, hoci sám chcel začať takúto reč. Prišiel do rozpakov. V bezsennej noci pevne bol odhodlaný sveriť bratovi svoju tajnosť, teraz nevedel ako.

— Už som si aj ja myslel, — povedal, dívajúc sa kdesi stranou, — ale načo sa ženiť, keď nemám kde ženu doviest? Lepšie bude, keď ešte dočkám a obzriem sa za nejakým stálym zárobkom. Azda by bolo dobre prezvedieť sa v meste o niečom. Tam by sme mohli bývať v hofierstve . . .

— A už máš nejakú tú oddanku vyhľadanú? — spýtal sa Martin, vidiac bratovu ochotu, a pozrel mu bokom na tvár. Bola červená a natoľko rozpačitá, že nedalo sa z nej nič vyčítať.

— Čoby, — odvetil neistým hlasom, — ved' mám ešte času dosť . . .

— No, to je dobre, Adamko! — zahovoril Martin veselo, — ja som si čosi pre teba premyslel a vedel by som o jednom mieste, kde by si

sa mohol priženiť. Dievča je len samo s otcom, — rozkladal, nebadajúc ani, že ho brat nepočúva, — majú chalupu a niekoľko kusov rolí; bol by si hneď gazdom. A veru by ti bolo lepšie ako mne.

Adam mlčal. Len pred niekoľkými hodinami mal celú reč pekne premyslenú, a teraz nedajbože slova vynútiť zo stiesneného hrdla. Mrzí sa sám na seba pre túto slabosť. Zrazu, poklepkávajúc tenkou lieskovičkou na vymastené sáry čížiem, odhodlane zodvihol sklonenú hlavu.

— Počuj, Martin! — vraví akosi divne, — pri našom regimente bol jeden z Dolnej zeme, a ten mal — Židovku rád.

Martin sa veľmi zadivil tomu obratu v rozhovore a len sa opovržlivo zasmial.

— Jojha! chmuľo akýsi! Či už neznal poriadnejšie dievča na svete?

— Ale ona bola poriadna a pekná — taká pekná! A oni dvaja sa chceli sobrať . . .

— Ale s tou Židovkou? No bodaj ho...! — zakľial Martin, nepozorujúc, že líca bratove obledly a zasa sa začervenaly. — A nezabila ho jeho rodina?

— A prečo? Či je to taký hriech, keď si vezmeme tú, čo sa nám páči? — osmelil sa odporovať Adam. — Ved' by ona potom už nebola židovkou, ale kresťankou. Zanechala by rodinu, otca aj vieru . . . — rozohnil sa Adam, zabúdajúc, že vraví bratovi o príklade.

— Poznať čertovo plemeno! Najprv zradí

Krista Pána, potom vlastného otca. Ja by som takého človeka ani vidieť nechcel, nech by to bol hoci aj môj brat, keby si takú vzal! — rozhorlil sa Martin, netušiac, že každým slovom zasahuje do srdca Adamovho.

— A keby som jej sľúbil, že si ju vezmem, a mal by som hriech zrušiť sľub . . . — vraví chvejúcim sa hlasom, ale už s pevnou odhodlanosťou v duši, pred ktorou tá postava nemúdrej devy uniká do diaľky.

— „Slovo pohanovi dané nemá platnosti pred Bohom!“ — opätuje Martin falošnú vetu, ktorú, sám nezná, kde počul, a chytro dokladá: — ved' by aj tí rodičia v zemi museli prekliat' takého syna, aby nemal Božieho požehnania.

Adam mlčí a neodváži sa ani hlavy zodvihnúť, aby sa nestretol sbratovým zrakom. V duši sa mu pohlo čosi, čo sa podobalo útrpnosti — no len sa pohlo: hneď ustúpilo príjemnému uspokojeniu. „Ved' som to vedel — myslí si — a čo ja za to môžem, keď si ju nemôžem vziať! I tak si to len ona smyslela . . . A načo by sme si mali stáť v ceste a prekážať šťastiu jeden druhému? Nech sa ona vydá len za Šmuľa, a ja — ja si tiež nájdem seberovnú.“

— Dobrý fiškál by bol z teba, Adam! — smeje sa starší Hrehoš, — tak si rečňoval, ako by si len sám zo svojej duše hovoril. A ľaľa! ako sa nám tá cesta míňa: hen vidno už dedinskú vežu . . .!

Keď išli tou istou cestou z dediny z kostola, Adam už nebol taký zamyslený a jeho belasé

oči hladely veselo do sveta. Teraz ho zaujaly už celkom iné myšlienky. Premýšľa, ako pozerali ľudia naňho, keď šiel — tak po vojensky — okolo oltára, a ako dievčatá sostrčily hlavy dovedna, niečo si šepkajúc. Iste o ňom. Dobre videl, ako ho ich oči sprevádzaly, a to ho robí hrdým. Spozoroval, že by sa páčil hociktorej, keď aj nemá chalupy, ani ničoho. Háni mu temer už ani nepríde na um. Tri roky jej nevidel, a dojmy, s ktorými odchádzal, jej priaznivé, dávno vybledly, postúpily miesto dojmom iným. Včera síce znova uvrhly ho tie bláznivé reči tam pri záhradke do nálady minulých čias a i on sám bol pritom taký detinsky smiešny... „Jojha! či som sprostý!“ myslí si, a je mu akosi do smiechu pritom. „Ako mi to len mohlo na um prísť?! Veru, tuším, mi počarila! A keď som ju včera videl, zasa som bol očarený!“

Ale už sa nebojí. V kostole trápilo ho síce čosi, ako by vždy počul akési vyčítavé slová. No pomodlil sa Otčenáš a potom stavili sa u Šmuľa a vypili si, nuž hneď mu to prešlo. Teraz mu je už jedno, nech si Háni hovorí, čo chce — ani sa neukáže u Ozefa.

Martin rezko kráča pred ním, oháňa sa palicou so zahnutou ohromnou rukoväťou a tu i tu posotí klobúk na mastných vlasoch. Je dobrej vôle; v dedine sišiel sa so známymi a trochu sa u Šmuľa počastovali.

— Hej, Adam, kde sú tie časy, keď som ja taďaľto chodieval do dediny za Betou Ondrovie!

— vraví bratovi a vystiera shrbenú postavu tak ako za slobodna. — Bolo to vo fašiangy, a snehu, vody až hrôza! Ale ja som si z toho nič nerobil. A ešte keď sa pustili dedinskí mládenci za mnou! A krížom po vrchoch a jarkoch — nie po ceste! A škoda mi bolo za ňou čižiem drať: vydala sa hneď potom po Veľkej noci za šmatlavého Zemana. No, dobre urobila: on jej skôr môže spravovať pekne šúchy ako ja. A moja Anička je veru dobrá gazdiná!

— A či ste si s Betou nesľúbili, že sa soberiete? — opýtal sa Adam zvedavo.

— Ah, paroma nie! Ale myslíš, blázon, že sa musí všetko splniť? Hajajaj . . .! Pri vojsku, tam je inak, ale u takého . . .

Martin s Adamom zaviedli dlhý rozhovor o vojenčine a ani nebadajú, ako sa im cesta míňa. Adamovi je ľahko — tak ľahko na duši. Slniečko pekne svieti na vršky a hreje, hoci je pozdná jeseň, až milo. Zvädnutá tráva sfarbená je na žltó, vršky sú pusté, holé; len lúky, zvlažované potôčikom, zakvitnuté sú fialovo-červenými jesienkami. Stoja rovno tie pozdné kvety, hlávky obracajú k slniečku a tenké biele stonky chvejú sa, dotknuté nočným mrazom. Len dotknúť sa tej priesvitnej stonky a kvietok klesne na žltú trávu. Ako ľahučko zničiť taký kvet!

Chodník vedie teraz okolo potôčika, rovno cez lúky. Na konci lesného priestoru, hneď v prvom domci napravo, býva krstný otec Adamov, Juro Lučina. Je vdovec; žena mu umrela na su-

choty a má len jednu dcéru. Má pekný majetok, ale rád zachodí do dediny a na okolité jarmoky, a roličky sa topia v sklenici ako jarný sneh.

Pri potôčiku, neďaleko stavania Lučinovho, stála dievčina a umývala riad. Bola ešte sviatočne odetá, len kordovánky chýbaly s ohorených nôh. Počujúc niekoho prichodiť po ceste, zdvihla sklonenú hlávku a zadívala sa. Je to štíhla, útla postava asi šestnástročnej devy; jej tvár, bledá, biela, je skôr tvárou dieťaťa, a veľké sivé oči, ako hôrna studienka, pozerajú placho a nevinne do sveta, a len keď sa malé bledé pery stiahnu na úsmev a na lícach sa utvorila jamôčka, zalesknú sa do belasa a hneď sa zastrú jemnými riasami. Prvej, ako bratia došli k nej, sobrala umyté hrnce a dala sa na útek.

— Hej, Betka! — zavolať Martin a zakýval palicou. Ona zastala, obzrela sa, no hneď zmizla v nízkych vrátkach Lučinovie.

— Kto je to? — spýtal sa Adam, akosi zadivený zjavom takej devy.

— A či ju neznáš? Je to Betka, dcéra krstného tatíčkova. No, pravda, keď si odchádzal, bola ešte len decko, ale už teraz dievka na vydaj. — Nezašli by sme trochu k Lučinovi? Môžeš sa i s Betou porozprávať... — vraví Martin akosi šelmovsky a zvláštne prízvukuje poslednú vetu.

Adam svolil. Vošli dnu, na veľkú radosť Lučinu, ktorý sa rád porozprával, keď sa mu nie-

kto natrafil. O chvíľu vošla i Betka a neskoršie sa už smelšie shovárala s Adamom, rozpačito sa pohrávajúc s kvietkami, vloženými v malej sklenici. Sama neznala, ako dostaly sa do ruky Adamovej, či vzal jej ich a či podala mu ich dobrovoľne.

Martin s Lučinom usmiali sa významne, keď si zastokol tu prostú kytôčku za stužku klobúka, a opätovali úsmev ešte raz, keď sa už Hrehovci odberali.

— Adamko, mohol by si mi ráno prísť pomôcť trochu jelšia soťať! — obrátil sa Lučina k Adamovi; — je mi to zle, keď mi nemá kto pomôcť; veď ty nemáš takej náhlej práce.

Adam sľúbil, a keď boli hore na vršku, ešte sa obzrel na domček na lúkach: pri vrátkach sa mihla biela šatôčka, no hneď zmizla. Adamovi bolo tak čudne okolo srdca, keď sa rozpomenuť na plachý pohľad tých jasných očiek, z ktorých žiarila nežnosť a nevina. „Háni je peknějšía“, pomyslel si nevdojak, „ale Betka je ako makový kvet . . .“

— Vieš, čo sme si my so ženou premýšľali? — hovoril Martin bratovi. — Či by nebolo dobre, keby ste sa vy s Betou sobrali? Starý by nebol proti tomu: on sám mi to onehdy nadrazil... Keď si on aj niekedy upije, to ťa nemusí odrádzať; preto by ti dobre bolo padnúť do hotového fundamentu. Nuž čo: pôjdeme na pytačky?

Adam bol práve zamestnaný naprávaním kytôčky; nepovedal nič, iba sa zasmial a — sklopil

oči, lebo práve prechodili popred Ozefovu krčmu.

Slová bratove práve vo vhodnej chvíli padly do srdca Adamovho, a hneď začaly klíčiť vo vrelú náklonnosť k tej, ktorej vzbudiť ju bolo by sa i samej podarilo. Myšlienka na pohodlnejší, ba, ako si teraz predstavoval, bezstarostný život, veľa síce prispievala na rozvoj toho jemného kvietocka, ktorý darmo snažila sa vyvábiť rozmarnosť tej druhej, snijúcej pod nízkym krovom Ozefovým sen o šťastí a akomsi inom, lepšom žití . . .

Bol Adam jedna z tých pováh, u ktorých navrchu zostáva vždy posledný, najnovší dojem.

III.

U Ozefa je ticho; je zas nedeľa, kopaničiari sedia doma: vo sviatok do krčmy nejdú, a tá je tu i vo všedný deň len slabo navštevovaná. Ozef sedí pri stole, a hladiac si dlhú šedivú bradu, díva sa bokom na dcéru, zamestnanú vyšívaním. Sedí hlboko ku práci sklonená s rozpačitosťou v tvári a jej plné červené pery sa bolestne zachvievajú. Vzrušené srdce prudko jej búcha v hrudi a znemožňuje pravidelný dych.

— Háni moja, prečo len máš taký odpor proti Šmuľovi? — hovorí Ozef a i na ňom vidno, že je dojatý. — Rozmysli si dobre, aké šťastie odhadzuješ od seba! Ale nie — ty ma poslúchneš, veď ja som už sľúbil, že budeš jeho ženou. Háni,

vidíš, ja som už starý, som tu dnes-zajtra, a potom ostaneš ako hen tá lipa na vršku — samotná. Bratia tvoji sú ďaleko — na nich sa nespoľiehaj. Šmuľo ťa má rád, bude ti dobre pri ňom. Som starý, Háni, možno, veľmi skoro bude ti ostať samotnou . . .

Hlas Ozefov zatriasol sa pri posledných slovách a reže sa do duše devinej. Cíti sa slabou oproti starcovi, slzy ľútosti začínajú sa rodiť na dne srdca a hrozia zaplaviť ten cit, pre ktorý všetky tieto prieky — no cit ten znova vífazi a podnecuje k ďalšiemu zápasu.

— Nemôžem, tatenko! — zašepkala sotva slyšateľne a zdržiavané slzy mocným prúdom vyhrkly jej z očí — ja sama nemôžem za to, že ho neľúbim . . . A nikdy nebudem pri ňom spokojná, ani mi nikdy dobre nebude, lebo ani on sám je nie dobrý. Len preto, že tak zle smýšľa o kresťanoch, — osmelila sa ďalej, — ako by ani neboli naši bratia!

Ozef prekvapeno pozrel na dcéru, sediacu na lavičke. Jej tvár bola teraz celkom pokojná, ako by vyriekla niečo celkom prirodzeného. „Kde sa vzaly tie myšlienky v jej hlave?“ zadivil sa, prestrašený touto novou črtou jej povahy. „Prečo sa pozastavila na nenávisti, ktorá stojí medzi Izraelom a gójmi?“

— Neviem, kde berieš takéto reči! — ozval sa viacej posmešne ako s hnevom. — Že vraj „naši bratia“! Keby ťa tvoja matka tak počula hovoriť!

Háni vztýčila smelo strojnú hlávku: — Mamička mali radi i kresťanov! — povedala s akýmsi uspokojením.

— „Mamička mali radi kresťanov!“ — posmieval sa Ozef teraz už ozaj hnevivo. — Čo ti to len vošlo do hlavy? Možno, že bola k nim prívetivá, ale to len tak, len „naoko“, kým cítila osoh z toho. Lebo starala sa o teba, aby si tiež mala kúsok chleba, keď sa my pominieme. Keby vedela, ako odmieňaš naše starosti! Tvoja neposlušnosť by ju znova priviedla do hrobu. Ty ani sama neznáš, ako som sa ja postaral o teba . . .

Ozef sa zdvihol od stola, pristúpil k posteli a zpoza hrady nad ňou, z malej škáry, ktorú Háni doteraz ani nebola zbadala, vyňal neveľký balíček. Položil ho na stôl a trasúcimi rukami začal rozvíňať zašpinený obal, prestrúc potom jeho obsah pred žasnúcu dcéru. Boly to papiere svetlozelenavej farby, úspory Ozefove, ktoré v rukách ľudu boly sa zdesaťnásobily. Teraz shrnul ich pred dcéru.

— Pod' sem, dieťa! — vravel radostne, — toto bude všetko tvoje, ak sa vydáš podľa mojej vôle. Pozri: každý papierik je stovka: jedna, dve, tri, až do desať! Pre teba gazdoval som, požičiaval potajomne, bral som úroky čo najväčšie, a veru nejeden mozol' stály ony kresťanov . . . A to len preto, aby si mi bola šťastlivá.

Hánike sa zakrútila hlava; peňazobažnosť, vlastná celému jej národu, začala ju prevládať,

keď videla nakopené peniaze. Ale predsa zdržal ju cit lásky k bližnému, ktorý vzbudily len tie belasé oči Adamove — a posledná veta spríkrila jej celé konanie otcovo. „Nejeden možoľ lipí na nich . . .“ zopätovalo sa jej v duši. Mozole tých, ktorým sa ona odhodlala stať sa sestrou!

— Nechcem ich, a keby ste ma predsa nútili, radšej pôjdem svetom. Tí ma iste prijmú, nepustia . . .

Šedivá brada Ozefova zachvela sa mocne pri krutých slovách deviných; on sám ani nepočuje poslednú vetu. Len to vie, že dcéra zavrhuje ovocie jeho strádania. To ho urobilo zúrivým. Skočil k nej, zdrapil ju za okrúhle pľiecko a celou silou sedemdesiatročného starca sotil ju do nízkych dverí. Tie sa roztvorily a ona zapotácala sa ku stene.

— Chod', chod', nezdarné dieťa, nech ťa oči moje nevidia dotiaľ, kým budú také bláznivé myšlienky v tvojej hlave; nech ťa oči moje nevidia . . .!

Háni sa vzpriamila, zahoriac divou odhodlanosťou. Z izby ešte vždy zaznievaly úpenlivé náreky Ozefove — no ona už nepočúva. „Chod'!“ povedal jej, a ona poslúchne — veď už dávno bola pripravená na tú cestu! Vošla do nálevne a chytró zakrútila do šatky svoj odev. Nič iné nebrala so sebou, iba odev, o ktorom sa zmienila Adamovi. Bez toho, aby sa obzrela ku dverám, prekročila pitvorný prah a vyšla zpod stre-

chy — a divno! tak akosi ľahko sa cíti pritom. Ako by už naozaj nastupovala cestu, ktorú si vo chvíľkach ľúbostnej horúčky vybájila a ktorú už má konať po jeho boku... „Áno — k nemu pôjdem, keď ma vlastný otec vyhnal z domu!“

Bystro sišla dolu vrškom k chalupe Hrehošovie; nikde nebolo vidieť ani človeka. Bez zahambenia prekročila prah pitvora a zastala pri izbových dverách. V celom stavaní bolo ticho, ba akosi pusto. Pocítila zrazu akúsi clivosť a prestrašenie: „Kde je Adam, že jej nebeží v ústrety?“ blyсне jej rozhorúčenou hlavou a dych, ktorý jej na chvíľu zastal, vlní hrud' novou rýchlosťou. Veď ho už tak dávno nevidela! Kým ona zápasí za ich lásku, kým snuje si nitky ich budúcnosti, zatiaľ on bohzná kde... Akési divné tušenie prechvieva ňou. Chytro otvorila — — v izbe niet nikoho, len malá pestúnka, opretá o kolísku, drieme.

— Kde je on — Adam? — vyrazila temer krikom zo stiesneného hrdla a upiera planúce oči, od prestátého vzrušenia akoby zväčšené, na ustrašené dievča.

— Ja neviem — iste išli všetci do dediny, — povedalo a o chvíľu dodalo: — Veď im poviem, že ste ich hľadali.

— Nemusíš, veď ich aj sama nájdem, — povedala ešte a ako zmámená vyšla. Sily jej ducha už značne ochably. V ušiach začalo jej znieť ako nárek otca, pred očami, kde len pozrela, vstáva-

ly veľké kolesá a šírily, krútily sa úžasnou rýchlosťou. Chcela zaplakať, no nemohla. Prepadlo ju tisíc obáv, ľútosť, želenie — no už nebolo jej možno vrátiť sa len tak domov, aby sa s Adamom neposhovárala. Zastala neodhodlane pred vrátami.

Z neďalekého domu vybehla mladá dievčina a zamierila k nej. Šla s akýmsi odkazom k tetke, bývajúcej na lúkach, a zvala i Háni.

— Poď, aspoň uvidíme, čo robia u Lučinov; videla som ta ísť Hrehošovcov — aj Adam šiel...

— Kde šiel? — zvolala Háni prudko.

— Nuž do Lučinov. Veď je tam každý deň a dnes sú už možno i pytačky.

— To je nie pravda! — vyletelo z úst Háni-ných a smrteľná bledosť pokryla jej tvár.

— Čo by nebola? Adam si nemôže žiadať lepšie miesto: prízienska je dobrá a Beta je, ako by ju vymaľoval.

Hánike zabúchalo srdce prudko, že pocítila fyzický bôľ na ľavej strane. Hnev, ľútosť, urazená láska a nadovšetko trápna neistota hnala ju ku domcu Lučinovie. Ledva sa obzrúc na družku, letela úzkym chodníčkom k lúkam. Spamätala sa len vtedy, keď videla šerieť sa domec v úkryte stromov.

— Počkaj, — povedalo dievča, — najprv poďme k tetičke, až potom zabehneme pod Lučinovie obloky.

— Choď len sama — ja ťa von dočkám.

Ledva dievča zmizlo za stromami, Háni dala

sa znova do behu ušliapaným chodníčkom k Lučinovcom. Každou žilkou prudko kolovala jej krv a celým telom lomcovala zimničná rozochvenosť. Z chaosu myšlienok, ktoré vírily jej v mozgu, len to jej bolo jasné, že neprežije Adamovu neveru. Lučinovie oblôčky už boly osvetlené a žiarily zpomedzi stromov ako dve žeravé oči. Háni obehla záhradku, otvorila dvierka a zastala na podstene. Zo tmy dobre mohla prezrieť celú chyžu. Starý Lučina sedel tvárou k obloku a horlivo sa shováral s kýmsi, sediacim medzi oblokmi. Kto to bol, nemohla vidieť, ale nebol to hlas Adamov. Háni si oddýchla. S ľahším srdcom kradla sa od obloka zo záhradky. Vtom zavrzly pitvorné dvere — Háni skrčila sa k plotu. Zo dvora zazneli kroky — potom od vratok šepotanie. Háni s hrozným tušením zatajila dych. Šepot prešiel v polohlasný hovor.

— Teda si vedela, že sa to tak skončí? — začula rozochvený, pridusený mužský hlas a musela sa zachytiť plotu, aby neklesla. Bol to ten hlas, ktorý i k nej znel tým istým tónom . . .

— Pravdaže; veď vieš, keď si išiel prvý raz od nás, obzrel si sa na mňa hen s vršku a vravia, že sa takí neminú.

— No ja som to vedel ešte prv, len keď som pozrel do tvojich pekných očí, duša moja! Hneď som si pomyslel, že ty budeš tá jediná, keď som videl, že som ti ani ja nie proti chuti . . . Ale povedz mi, duša moja, či ma máš ozaj tak rada?

Háni nepočula odvetu, len akýsi podozrivý

šum a blažený smiech. Vzpriamila sa, a pritiskajúc obe ruky, chladné ako ľad, k hrudi, nahla sa napred. Divné! teraz stála tu taká tichá — miesto toho, aby sa hodila medzi nich a odsotila ho od novej milenice. Stála ticho a bola napodiv pokojná — len pri každom slove ako by ju ktosi celou silou búšil do prs.

— A nemala si nikdy nikoho rada? — pokračoval Adam v blaženom vypytovaní, — neľúbila si nijakého chlapca?

— Nikoho, Aduško! Ani ty?

— Veru nie, — zaznel trochu neisto jeho hlas; — ty si moja milá jediná na celom svete!

— Neverím ti! — smiala sa ona. — Veď si sa onehdy podriekol, že si mal kdesi akési dievča.

— Veru nie, — zaluhal znova a hlas mu znel ešte neistejšie, čo Hánike zrazu pôsobilo divnú rozkoš. — Ver mi, duša moja, že som nikoho nemal doteraz rád...!

— To je dobre; veď by si mal hriech, keby si ktorúsi pre mňa nechal, Adamko. Ja by som sa bála, že nás oboch Pán Boh potresce za to.

Zo záhradky ozval sa príšerný hysterický smiech. Betka vykrikla a sklesla k oddancovi. I v ňom zastydla krv. Zo záhradky vybehla tmavá postava a ako by sa chcela hodiť medzi nich, no rozmyslela si a dala sa na útek. Len ten smiech zaznel ešte raz tam od lúk, až ho ozvena zopätovala.

Poloomdletú Betku dopravili do izby, kde sa skoro spamätala. Ale ten divný prípad zaplašil

na celý večer dobrú náladu. Všetkých sa zmocnila poverčivá predtucha. „To víla zahúkala“², pošepala Anna svojmu mužovi Martinovi. „Keby len Pán Boh chránil oddancov od nešťastia.“

Keď potom neskoro v noci uberali sa Hrehošovci domov, Adam, pobádaný podozrením a zvedavosťou, zaostal trochu a zašiel ku krčme. Cez obloky, len napolo zastreté červenými záclonami, blyskalo svetlo, mohol celkom pohodlne vidieť celú chyžu. Ozef sedel pri stole, spokojný, usmiaty a neprestával kývať hlavou, až dlhý stravec na jeho čiernej čiapke poletoval sem i ta. Proti nemu zasa sedel Šmuľo, ešte usmiatejší — po boku Hánikinom. Jej tvár bola takej farby ako inokedy, len pery ešte plnšie, vypuklejšie a oči planuly oným démonickým leskom, ktorý Adama tak znepokojoval.

IV.

Odkedy sa Adam priženil do Lučinov, starému Lučinovi je dobre. Nerobí nič, len keď chce, z dobrej vôle, že zájde prizrieť na roľu alebo do stodoly, alebo že niekedy pohodí kravkám krmu, keby Adamovi bolo pilno s pletením opálok. A načo by sa aj starel do práce, keď to Adam porobí všetko sám. Lepšieho zaťa by si ani nemohol žiadať — najmä keď vidí, že je Betka šťastlivá s ním. Ba zdá sa mu, že s Ada-

---

² „Húkanie víl“, ktoré ohláša sa vraj zväčša na lúkach, pokladá ľud v podjavorinskom kraji za predznak nešťastia, a či len väčšej-menšej nehody.

usilovný, starostlivý hospodár, dobrý zať a nežný manžel. Z Betky stala sa veselá žienka: je ustavičný smiech a spev, a zastáva úlohu gazdinej ešte vzornejšie. Veru keď tak Lučina pováži všetko dookola, nie neprávom sa mu zdá, že už už pustnúcu chalupu Adam premenil na lastovičie hniezdo.

„Nemusíte vy, tatičko, nič robiť, spustíte sa len na nás mladých“, vravieva Adam často. A on sa spustil. Celá jeho práca záležala v tom, že zanesol Adamom napletené opálky kedy-tedy do dediny speňažiť u Šmuľa. Adam bol rád, že ho v tom zastane, lebo odkedy si Šmuľo priviedol do skliepku Hániku, vždy ho čosi pichne, keď si len pomyslí, že by ta mal ísť. A veď to Lučina vždy rád vykonal. Prichádzal odtiaľ vždy veľmi neskoro, neistým krokom, ale veľmi veselý. Mnoho ráz vydal sa do dediny i bez opálok a peňazí, a prišiel vždy dobrej vôle.

— To mi je divná vec, — vravel raz Adam, keď Lučina zas bol odišiel do dediny, — kde ten tatičko berú vždy peniaze? Často nemajú ani groša a veď darmo nikde nenalejú.

— No, to oni iste drahšie predajú opálky, a tak zostane im niektorý ten krajciar, — rozhodla Betka. — Však sa preto na nich nemusíš hnevať, Adamko! Sú už starý, zide sa im trochu posilnenia.

Keď potom večer došiel Lučina domov, veselý, usmiaty, vybalil niečo z rukáva haleny, v ručníčku zaviazané.

— Dala ťa pozdravovať Hanuľa Šmuľova, — povedal Betke, — toť posielala ti kúsok cukru. Je to dobrá Židovka . . . a vždy sa len na teba spytuje, lebo ste vraj boly kamarátky.

Betka zadiveno pozrela na dar a Adam sklonil hlavu. Betka bola oveľa mladšia od Háni a shováraly sa len ak so dva razy. Adam bol v rozpakoch.

— Je to dobrá Židovka! — opakoval Lučina. — Musel som jej sľúbiť, že vás oboch v nedeľu k nim dovediem.

— Och, čo by sme my ta chodili! — ohlásil sa Adam náhlo, chytrou obracajúc v rukách lyká opálky, na ktorej práve pracoval, a kloniac sa čo najviac ku práci. — Veď tam nemáme nijakej roboty a na posiedky k nim nepôjdeme.

— Keby ste chceli, aj robota by sa našla, — povedal Lučina, smetajúc so stola tam nahodilé omelinky, v tvári ešte červení od Adama. — Už dávno nedá mi Šmuľo pokoja, nuž som mu predal hen tú kopaničku „na Dubovej“. Chmuľo akýsi! hneď na prvé slovo podal mi päťdesiat zlatých, a ono to tá tatra nestojí ani dvadsať . . . Veď azda nemáš nič proti tomu, Adam?

— Čoby, však je majetok váš, môžete si s kopaničkou spraviť, čo chcete! — povedal Adam, po prvý raz pocítiac akési roztrpčenie proti tesťovi a že predsa sedí len na cudzom prípecku. Ale potom v najbližšiu nedeľu bez slova schystal sa do kostola a po kostole všetci traja zašli ku Šmuľovi. Zprvoti bol Adam veľmi znechutený

a rozpacitý a ani za svet nebol by pozrel do tváre Hanuli Šmuľovej. Ale keď videl, ako sa k nim prívetive chovajú, a keď ona už po druhý raz naplnila hoľbovú sklenicu pálenkou, osmelil a rozhovoril sa i on a ochotne podpísal už hotovú kúpnu smluvu, ani sa veľmi nespýtujúc na jej obsah. I tak bolo to niečo v cudzej reči a len toľko vraj, že Lučina predáva Šmuľovi kopaničku, zvanú „na Dubovej“, za päťdesiat zlatých, ktoré si bude od neho pomaly vyberať, a že ju Šmuľo necháva Lučinovi v úžitku až do jeho, Lučinovej smrti.

„Och, ja chmuľo akýsi!“ rozmýšľal Adam, spokojne kráčajúc podvečer, v nemenej ružovej nálade než Lučina, hore vrškom domov. „Čo som si namyslel, že sa ona azda bude hnevať, alebo čo, a ona ľaľa! aká kamarátka! No, veď ona má rozum, vie, že sme neboli jeden pre druhého. A čo? — veď to všetko boly len také hlúposti . . .

Od toho času minuly dva roky a obe stránky ešte vždy verne držaly sa podľa smluvy: Lučina častejšie zašiel si do dediny a Šmuľo mu ochotne nalieval. Adam staral sa verne o gazdovstvo, robil ťažko, tratil rovné držanie tela. Poznal, že je to nie len tak ľahko: gazdovať. Tie dva roky boly neúrodné, a tak čo sa ako namáhal, nedalo sa nič odložiť.

Zato Šmuľo musel mať dva razy úrodné časy. Za tie krátke dva roky zmohol sa očividome. Rozšíril si obchod, kúpil si statku a vzal do pre-

nájmu role. Pravda, jeho zárobok a veno ženino na to nemohlo stačiť, musel mať zkadialsi pomoc, ktorá mu poistila zapustiť korene medzi prostým ľudom. On sám sa chválil, že dedil po ujcovi, a možno, že neklamal. No už držal zapletených dvoch-troch gazdov — ako sa tajne povrávalo. I jeho zovňajšok sa premenil: chodil lepšie zašatený a tučnel. Háni držala si už k ruke slúžku a do mesta sa vždy dala zaviesť.

V jeden deň zašiel si Lučina do dediny, ale večer sa nevrátil nazpät. Betka bola veľmi strápená pre neho, i vybral sa Adam hľadať ho. Nešiel ďaleko: kde sa cesta krútila okolo hlbokého výmoľa, našiel ho spadnutého — mŕtveho. Iste sa mu skĺzla noha na blatnatej ceste, padol do výmoľa, a naraziac hlavou na kameň, biedne zahynul. Bol už starý, slabý, a odkedy prišiel Adam a on sa spustil na neho, hynul očividome. Tá kopanička, dobre povedal kedysi, bola predsa len drahá!

Ešte v ten deň, idúc o pohreb, zastavil sa Adam u Šmuľa. Šiel neistým krokom, veľmi ostýchave, lebo chcel prosiť Šmuľa o pôžičku. Bolo mu treba na pohreb, na kar, a on mal v dome iba niekoľko krajciarov. Čo teš žil, všetko sa akosi stačilo míňať.

Šmuľo sedel v nálevni za špinavým stolom a prezeral akési písma. Ako zazrel Adama, zachmúril sa a tváril sa veľmi nemilostive. O smrti Lučinovej už bol počul.

— Čo si mi doniesol, Adam? — opýtal sa, ani nepozrúc naňho.

— Nedoniesol som nič, ale by som radšej niečo odniesť, — odvetil Adam, rozpačito krútiac v ruke klobúk; — chcem vás prosiť, Samko, či by ste mi nepomohli s dvadsať zlatými na tatičkov pohreb.

— Čo, dvadsať zlatých? Vari ste už tie peniaze všetky minuli? — nadskočil s výčitkou na zadiveného Adama.

— Aké peniaze?

— Že aké! Nuž tie, čo som vám splácal za role.

„Aha, to on myslí tých päťdesiat zlatých za tú kopaničku!“ svitlo Adamovi, „a to tatičko sami ľahko užili.“

— Ja neviem, aké poriadky ste mali medzi sebou — ale tatičko domov nikdy ani krajciara nedoniesli. No ale ja sa nehnevám, — vraví pokojne, — však tá kopanička bola ich, teda tých päťdesiat zlatých tiež.

— Čo: kopanička? Akých päťdesiat zlatých? — vravel Šmuľo temer krikom, no v tvári zahral mu chytrácky úsmev. Adama to začalo mrzieť.

— Nuž päťdesiat zlatých, čo si u vás odoberali za tú predanú kopaničku.

Žid sa pustil do smiechu, ale bolo na ňom znáť, že je to iba nútené. Adam už mal na mysli hnevivú odpoveď na ten jeho smiech, no rozmyslel si, prečo vlastne prišiel, a nepovedal nič. Šmuľov

smiech neprestával. — Háni, pod sem! — zavolať do susednej izby. Vo dverách zastala Háni, na všedný deň až veľmi vystrojená; no bolo znáť, že sa obliekla chvatom, azda práve len teraz, aby on videl rozdiel medzi niekdajšou Hánikou s kopanic, behajúcou boso na ľúbostné schôdzky, a terajšou Spitzerovou. Keď zazrela Adama, tak skloneného, s vráskami vo tvári, skrúšene stojaceho pred jej mužom, zjavil sa pohrdlivý úsmešok okolo jej ešte vždy plných perí. Adam ho náhodou spozoroval a možno i porozumel, lebo začervenal sa až po hrdlo.

— Počuj, čo mi toľ Adam hovorí: že vraj kúpil som kopaničku od nebohého za päťdesiat zlatých! — šklábil sa Šmuľo, trochu bledší v tvári než pred chvíľou, — ako by nevedel, že ja kúpil som síce kopaničku, ale aj lúku, roľu „na Dúhe“, „pod Horou“, aj „na Valoch“, aj —

Adam nevedel, či sa hnevať a či smiať na hlúpom Šmuľovi. Chcel mu pozrieť do očí, ako sa pritom tvári, no ten stál k nemu chrbtom a upreno sa díval kdesi von oblokom. Háni stála ako socha — s jej tváre sa tiež nič nedalo vyčítať. Ako by sa jej nič netýkalo.

V Adamovi sa vzbúrila vojenská krv.
— Čo si máte zo mňa bláznov stvárať, čo som, malý chlapec, či čo? — vzpriamil sa hrdo, dívajúc sa zlobne na Šmuľu, — však som ja neprišiel na zvu, a vy mi tu hovoríte také reči, ako by som bol sprostý.

— Aké sprosté reči? — utrhol sa Šmuľo naň-

ho, teraz už pevne pozerajúc mu do tváre, — ja hovorím len pravdu. Však si ozaj nie taký hlúpy, aby si nevedel, čo si mi podpísal! A teraz sa mi tu bude rozťahovať ako na psa!

— Ale ja som nepodpísal to, čo vy hovoríte. Veď je to celý náš majetok!

— No veď, čo myslíš, za čo by som bol dal tých osem stovák? — kričal Šmuľo celý červený od hnevu, a nepripúšťajúc Adama k slovu, schytil akési písmo so stola. — Však ja tu mám čierno na bielom, čo som kúpil a čo nie. Ak chceš, môžeš si prečítať.

— Čože, keď to aj tak nerozumiem, — odvetil Adam tichšie, nazrúc do písma, písaného v akejsi cudzej reči.

— No, ľalad' ho! nerozumie, a chce sa dohadovať! Chmuľo akýsi!

Žid vyšiel z nálevne, tresnúc dverami, len sa tak stena zatriasla. Adam skrotol. „Predsa som ho nemal tak nahnevať“, rozmýšľal, stojac ešte vždy na tom istom mieste. „Kto ho vie, čo mu to aké hlúposti vošly do hlavy, a ja sprostý! som tiež hned' ako sršeň...“

— Však sa Samko nemuseli tak hned' nahnevať, — vraví Hánike, ktorá cez celý výstup ľahostajne stála opretá o stôl, Adama si ani nevšímajúc, — však som sa ja neprišiel doháňať s vami, ale som vás prišiel pekne prosiť, či by ste mi nepomohli na nejaký čas s dvadsať zlatými.

Hlas Adamov neznal viacej tak isto, ale rozpačito, nesmelo. Háni znova pozrela naňho s tým

pohrdlivým úsmeškom, ktorý ho pred chvíľou tak dohneval, no teraz, zbadajúc ho, len sklopil oči a zaťal zuby.

— A na dlho? — pýtala sa chladne.

— No, nie — tak do žatvy. Však ak chcete mať s nich nejaké písemko, nuž podpíšem.

— Načo, veď sa známe! — povedala posmešne.

Hneď potom odišla za Šmuľom a zavrela dvere. O chvíľu vrátila sa s peniazmi v ruke.

— Tu máš sedemnášť zlatých; tri zlaté zostanú na interes — to ako do žatvy. — Adam trasúcou sa rukou shrnul peniaze, akým ich vkladal do mieška, Háni dodala: — A môj muž ti odkazuje, aby si nerobil nijaké hlúposti: čo je raz medzi Lučinom a ním staté, je staté. Však potom dostaneš písmo od úradu.

— Háni! — zavolať Šmuľo z izby, — nalej mu tam verdúnok pálenky!

Adamovi znova vbehla krv do tváre, a kým Háni nalievala, zmätený vyšiel von.

V.

Od pohrebu starého Lučinu minulo niekoľko týždňov. V chalupe, po ňom dcére a zaťovi zostalej, nezmenilo sa nič, len Adamovi sa zdalo, že je v nej odvtedy akosi voľnejšie a útulnejšie. Adam usilovne plietol opálky (bola zima, do poľa nešiel), nestarajúc sa pritom o nič, čo sa dialo mimo ich chyžky. Ba ani o tie bláznivé reči

Šmuľove, čo bol vtedy o pohrebe potáral. Aby to naozaj tak bolo, ako Žid hovoril, to zdalo sa mu najväčšou nemožnosťou, a preto ani nepodržel ju v pamäti. Mal dosť iných starostí: bol si umienil porobiť rozličné opravy v stavaní, to mu teraz zamestnávalo myseľ. A k hospodárskym plánom plietly sa ešte aj iné, nežné starosti . . .

Z tejto tichej spokojnosti vyrušila ich v jeden deň zvláštna okolnosť: brat Martin doniesol mu z dediny od notára akési písmo. Adam rozvinul ho pozorne, obracal na všetky strany, ale nemohol z neho nič vyrozumieť: bolo písané tak akosi divno — ako nemecky alebo maďarsky — nuž darmo ho dostal do ruky. Ale ani si nad ním veľmi hlavu nelámал: veď nemá s nikým nič — ani sa nevadil, ani nebil. Až keď Martin pripomenul, že richtár čosi Šmuľu spomínal, vtedy mu svitlo v hlave.

— No veru to bude najskôr to písmo, čo mi Šmuľo povedal o ňom, — povedal celkom bezstarostne. — Keď som bol uňho o testovom pohrebe, nuž spomínal všelijaké hlúposti — a darmo čo sme sa obaja nahnevali! Že vraj mu nebohý test boli predali všetky naše role aj lúku, a my že sme sa mu s Betou na to podpísali! A ono to predali len tú kopaničku za päťdesiat zlatých, a ani sme sa ich, chudáka, neopýtali, či si ich už odobrali!

— To je chyba, to je chyba! — kýval Martin rozvažite hlavou, — a čo, ak mu ich ozaj predali?!

— Ale čoby, veď o tom nebolo ani reči! Kde by boli dali peniaze za ne? Nemali nikdy ani groša pri sebe. A chmuľo Žid hovoril čosi o ôsmich stovkách.

— A keby to bolo niečo pod fígľom spravené a teraz by nám role ozaj pobrali? — zamiešala sa Betka starostlivo a bola pritom taká utrápená, že sa Adam musel smiať.

— Jojha, aká múdra! Myslíš, že je to len tak. Ja viem, že tatičko by nás neboli chceli ožobrať, nuž to ani neurobili; no a pre tých niekoľko stovák by si Šmuľo tiež dušu nezabil. Preto sa ja ani nebojím: to sú len také politiky...

Ale onedlho sa presvedčil, že tie „politiky“ sú predsa len nie také bezzákladné, ako on zprvu myslel.

Bolo už hodne k jari a gazdovia sa už chytali pluhov, brán, chcejúc zasiať semiačko do zeme a tak poručiť ho ochrane božej. Prvý deň jarnej sejby, ako i žatvy, pokladá sa za sviatok; gazda sa chytá pluha s nábožným vzdychom a rozsieva v zbožnej nálade. Adam sa tiež chystal do poľa, ale ako by tušil niečo, nemal na to takej chuti ako po iné roky. Už bolo slniečko hodne vysoko, keď sa vyberal z domu. Roľa, na ktorú šiel, bola neďaleko, len za Ozefovou krčmou — nuž i preto nenáhlil. Ale sotva vyšiel so záprahom pred vráta, odkiaľ bolo možno vidieť roľu, náhle zastal: na tej istej roli už oral ktosi. Zavolať na Betku a on sám rozbehol sa ta. A nemýlil sa: bol to Šmuľov paholok, Žid sám sprevádzal ho

každou brázdou. V Adamovi vzbúrila sa krv nad tou opovážlivosťou; odsotil oráča a vyhodil pluh z brázdy. Nastala zrada medzi ním a Šmuľom. Obaja bránili svoje právo. Žid, že má už role na svoje meno zákonne prenesené a že Adam bol o tom úradne uvedený. To ho rozľútilo ešte viac: vytrhol otku z pluhu a hodil sa na Šmuľa. No ten iste bol na to pripravený, lebo práve v tej chvíli vyrútili sa z krčmy dvaja žandári. Ale kým dobehli, už ležal Šmuľo na zemi dokrvavený, s poprebíjanou hlavou. Adama chopilo sa hneď šesť rúk — jeden žandár ho udrel po hlave, až ho krv zaliala. Práve vtedy dobehla nastráchaná Betka, a vidiac krv na tvári mužovej, padla do mdlôb.

Betku odniesli sbehnúvši sa ľudia domov, Šmuľa dopravili k Ozefovi a Adama ako odbojcu odviekli do žalára. Vysedel si celý mesiac, a keď sa vrátil domov — utrápený, zostarený o desať rokov — začala sa pravota medzi ním a Šmuľom. Adam ho žaloval pre podvod pri predaji kopaničky — Žid sa bránil kúpnopredajnou smluvou, správne vystavenou a opatrenou podpisom nebohého Lučinu i Adamovým. Ako predané v nej boli poznačené všetky role, zostávala mu iba chalupa, a vedel, že ak prehrá, i ona padne na zaokrytie právnych nákladkov. Šmuľa bránil advokát-Žid — Adam tiež musel mať zástupcu. Ale ten nedával mu útechy: Lučina, ktorý v tom hlavne konal, bol mŕtvy.

Adam chodil ako bez seba, zasmušilý, nazlo-

stený, Betka plakala, zúfala nad budúcnosťou, ktorú pripravila im náruživosť otcova. Medzi ňou a Adamom začaly vystupovať hrádze chladnosti, na dom ako by sa bola zvalila ťažká chmára. Nebola to viac veselosť Betkina, ktorá ho ožarovala len pred rokom, a tá nežná láska, ktorá pretvárala ho manželom na skvostný palác, trátila sa ako večerná zora za tieňmi noci. Adam často presedel celé hodiny bez slova, hlavu v dlani, a len keď sa ozval dusený plač ženy, vtedy sa prudko zdvihol, a tresnúc dverami, vyšiel do poľa.

Neskoršie, keď sa proces chýlil už ku koncu, do neznosného tohto pomeru medzi manželmi prišla aspoň aká-taká blahodarná premena. Adam nebol taký zachmúrený, pojala ho útrpnosť nad ženou, ktorá trpela dvojnásobne. Snažil sa znova byť k nej pozornejším, ale to už nebol ani tieň tej nežnosti, ktorá ich predtým tak krásne pojila. Ona zas ešte úzkostlivejšie dusila v sebe slzy, a tak ich postavenie stalo sa aspoň trochu znesiteľnejším. Adam ako by už bol zvykol na myšlienku, že prídu o všetko, a musí sa chopiť tých plánov, ktoré kedysi bol rozvažoval, idúc s Martinom do kostola. Ale teraz necítil na ich uskutočnenie nijakú oduševnenosť, ani silu. Jeho duchovná pružnosť ako by sa bola zlomila tam o steny žalára, keď, trápený túžbou za slobodou a tou drahou bytosťou tam v malej chalupe, sošialenou zúrivosťou tlkol zaťatými pästami na vlhkú stenu. Teraz už neznal zúriť — do

duše zasadla mu istá ľahostajnosť, ktorá sa vyvíjaloa mocnejšie a mocnejšie. Teraz už nerozmýšľal o budúcnosti, neľakal sa jej — jeho myseľ zamestnávala sa vecami celkom ľahostajnými, ktoré sa ho ani zďaleka netýkaly. A keď i napadly ho starosti, necítil už tak veľmi ich ľarču.

VI.

Vedel, že ak Šmuľo vyhrá, bude privedený na žobrácku palicu — a nielen sám, ale i jeho žena. Videl pred sebou celú budúcnosť — a predsa pri poslednom pokonávaní vypočul výrok, ktorý ho pozbavil celej živnosti, tak chladno, ako by sa ho to ani netýkalo. Šmuľo, ktorý bol tiež prítomný, čakal, že bude zúriť, prosiť, plakať, a zadržil sa, vidiac ho takého pokojného, ako by ani nebol rozumel slová sudcove.

Vyšiel zo siene na chodbu, pohľadal si klobúk a vydal sa na zpiatočnú cestu domov. V meste bol jarmok; na námestí tmolil sa zástup kupcov a predavačov. Adam sa zamiešal medzi nich, vyhľadával stisk, a temer mu dobre padlo, keď ho v tom stisku socali, strkali a tlačili. Po dlhom napätí, s ktorým očakával výrok, zavládla nad ním akási príjemná ochablosť — príjemná zato, že zastrela pred ním všetko, čo sa s ním stalo a čo ho očakáva. Za ňou nastúpila zvedavosť: so zvláštnou pozornosťou všímal si všetkého, čo bolo vókol neho. Bavilo ho všetko: i ten krik predavačov, i jednanie sa kupujúcich. „Azda by

si vypil?“ rozmýšľal, zastaviac sa pri dverách jednej z krčiem. Bola plná ľudu; pili, rozprávali, smiali sa, búchali na stoly. Ošklivý zápach liehovín a výparov vystupoval až na ulicu. Adam už dávno nebol v krčme, teraz ho zarazil ten zápach a pripomenul mu, že práve taký rozširovalo dýchanie Lučinovo, keď sa kedy vrátil od Šmuľa. V tej chvíli pocítil neopísateľnú ošklivosť, a odvrátiac zrak od nepekného obrazu, vydal sa na cestu k dedine.

Bolo to pred Vianocami, sneh ležal po poli v hrubej vrstve. Chôdza bola ťažká, nohy sa mu borily do snehu, takže sa potáčal ako opitý. V celom tele cítil akúsi ustatosť, ktorá mu bola veľmi príjemná. Bolo popoludní, slniečko jasne svietilo na bielu snehovú nivu, ktorá sa ligotala, až oči urážalo. „Ba čo sa to tak ligoce?“ rozmýšľal v divnom rozpoložení mysle, kladúc si ruku na oči: „ako by na zemi bola samá iskra, a to len voda, zmrznutá voda!“ Ponad neho preletel krdel' vrán a sadol neďaleko na cestu; nebály sa ho, celkom bezstarostne sbieraly po ceste. Adama to bavilo. Zastavil sa, pozorne sledujúc každý ich pohyb. Dve vrany začaly prenikať vo krákať, hašteriť sa, jedna druhú udrela krídlom. „Ešte sa im chce biť!“ rozmýšľal, ako by ho nič iného na svete nezaujímalo. „No čo by sa nebily? Veď nemajú starostí. Keď chcú, sú tu — keď nie, odletia. Ba čo to len kváka — keby ja rozumel! Vrany vedia o každom zakopanom poklade, ale tá nepovie — lebo nemôže . . .“ Po-

šiel ďalej, a keď vrany nič neuletely, zalúčil klobúk medzi ne. Nastráchané rozletely sa, žalostne krákajúc. Rozosmial sa.

Bolo mu teplo a jasno a v ušiach mu znelo akési cenganie, ktoré upomínalo na teplé, jasné, letné noci, keď s inými pásal po lúkach. Brodiac sa v snehu, dumá o svätójánskych nociach, v ktorých toľko tajomného čaru, prelesti, že to nemožno vyrieť, poňať, iba precítiť. Ležíš na mäkkom polozvädnutom sene, jeho vôňa ťa omamuje, pozbavuje schopnosti myslenia. Stádo pasie sa na pohrabanom, počuť iba hryzenie a kedy-tedy štrkot retiazky, no nevidíš nič, lebo dovôkola polotemno noci vlašnej, vonnej. Hneď za tebou žblnkoce potôčik, nad ním, viacej tušíš, ako vidíš, štíhle pne a husté koruny jelší, na neďalekej oráčine s druhej strany potôčika hudú svrčky. Nad tebou širošíra plachta nebies a na nej hviezda pri hviezde. Zahľadíš sa hore do toho jasotu a mihotania a zdá sa ti, že nehudú to svrčky, ale že rozzvučaly, rozspievaly sa to tie zlaté body tamhore, že nežblnkoce to potôčik, ale v hrudi tvojej prelieva sa niečo rýchle, mohutne, zabraňujúc dýchať, a dvíha ťa to, unáša hore, hore do výše, až to nebo a tie hviezdy zdajú sa blízko, blízučko, len ruku vystrieť . . . A tu zaznie to cenganie; zprvu len kdesi v diaľke, nejasno, potom zrejmejšie a zrejmejšie, až počuješ ho pri samom uchu: to Stračena, tá so zvoncom na hrdle, zunovala pašu a prišla sa uložiť.

Na ceste naozaj zaznelo cenganie; po ceste smerom k dedine bežaly sane a na nich tri ukrútené postavy. Adam sa obzrel, no nechce sa mu vyhnúť. Sane priletely bližšie, pohonič zavolať, aby vyhol z úzkej cesty, ale on sa len trochu obzrel. Keď cítil, že sú už celkom blízko, chcel odskočiť, ale vtom ho sotilo nabok — zvalil sa do snehu. Bystro vstal, pohonič obrátil sa a švihol ho bičom po tvári. Zo saní sa ozval hlasný smiech — práve taký, ako vtedy pri záhradke, keď sa s Betkou zaslúbili.

Bola to Háni Spitzerová, ktorá, vidiac ho takého nahrbeného, v ošúchanej halene, tvár samá vráska a k tomu v nej výraz, robiaci ho akýmsi blbým — zasmiala sa. Nie jemu — ale tej svojej dávnej nemúdrej láske, ktorá ju viedla, s batôžkom v ruke, ku dverám Hrehošovie chalupy...

Adam zaškrípal zubmi a pustil sa za saňami, no tie boly už hodne ďaleko. Na ceste cítiť len zápach Šmuľovej cigary a počuť, ako on, zachádzajúc sa smiechom, vraví (čo Adam, pravda, nerozumie): „Komický výstup! Komická postava!“

Otriasol sneh s haleny a šiel ďalej, teraz už bystrejším krokom. Na ľavom líci začalo ho čosi páliť: siahol si ta rukou a zakrvavil si ju. Zasa zaškrípal zubmi. Teda nielen že ho zničil hmotne, že mu vydriapal z hrste tú hrudu — i telesne mu ubližuje! „Čo som mu ja urobil?“ spytuje sa sám seba, utierajúc si líce dlaňou, z ktorého ešte vždy vymokala krv. „A prečo ma prena-

sleduje...? Ako sa ona smiala nado mnou. Prečo sa smiala? Preto, že som ja žobrák — žobrák, a ona je pani. Som žobrák!“ opätuje si ešte raz a cíti akési uspokojenie, keď sám pomenuje sa tým menom, ktoré označuje najbiednejšieho ľudského tvora. „Ona ma ožobráčila! A Boh sa díva na tú krivdu!“ povráva si ďalej a v duši sa mu zrazu vzbúril ošklivý vzdor, zahlušujúci vieru v božiu spravodlivosť; „ani Boh nedbá o mňa, a veď som sa tak veľmi neprevinil proti nemu. Ani Boh nedbá o mňa, keď mi dáva zhynúť . . .“

Nebol sám sebe podobný. Myšlienky mu vírily v hlave, horúčosť ho trápila a hrdlo ako by svierala akási neviditeľná železná ruka. Šiel bystrejšie a bystrejšie — dedinu obišiel, a keď dochádzal k prvým domcom kopanickým, chôdza premenila sa temer na beh. Bolo už šero, keď zazrel malý domček na úpäti vršku. Inokedy pozdravoval ho s jasaním v duši, dnes a od istého času vidí ho celkom inakším, nedojme ho, nevzbudí nijaké milé pocity. Stíšil krok, váha; tak nerád vojde dnu, hoci vie, že ho ona čaká. Inokedy tá myšlienka, že ho žena očakáva, bola mu milá — dnes mu je mukou. Stojac tu pod strechou tej chalupy, ktorú onedlho bude musieť opustiť, znova napadly ho tie city, s ktorými bežal domov, a zas, ako pred hodinou, nie je schopný súvislej myšlienky. Vie iba to, že je zničený — zničený! A verí, že nemožno tak ďalej žiť . . . Žiť nemožno — a umrieť tiež nie . . .

„A prečo nie?!“ zachechtal sa divo, stojac na

podstene. Hrozná myšlienka mu preletela hlavou a zatemnila všetok um i rozvahu. Upadol do abnormálneho stavu, a predsa, keď sa dotkol rukou rebríka, ktorým sa vychádzalo na povalu po krm, ruka sa mu zatriasla. Obzrel sa dookola — všade desné ticho a tma. Chytró, ako zloděj, vyšiel na povalu, a šmátrajúc potme na hrade, našiel povrázok, do ktorého viazaval krm. Svieral ho v ruke krčovite, ťažko dýchajúc, drkocúc zubmi a upierajúc oči do temnej, mrazivej, príšernej noci — — —

Z izby ozvalo sa jemné, slabučké zaplakanie.

Z hrdla Adamovho vydral sa neurčitý zvuk. Pohodil povraz, sletel s povaly a vrazil dnu. Pri kolíske svojho práve narodeného synka hodil sa na kolená a hlasite sa rozplakal, kým chudá ruka jeho ženy bezvládne spočívala mu na hlave.

Proroctvo starého Ozefa sa splnilo.

Zvuk bubna, ozvavšieho sa pri predaji domca Adama Hrehoša, bol iba pochodom k iným podobným výstupom. Ním začal Šmuľo a jeho súverci svoje účinkovanie. Muška sa ani nenazdá, iba keď je už zapletená v sieti pavúkovej, z ktorej sa ťažko vymotať — k novému pokojnému žitiu. Adamovi sa to podarilo: nad priepasťou hmotného úpadku a duševnej ochablosti založil nový život, ktorý posvätil žene a dieťaťu. Malá chalupa Martinova je chrámik rodinnej lásky, posvätený prácou.

(1893.)

FIGÚRKY

NA ZÁLETOCH.

Fašiangová črta.

O dva týždne po smrti svojej ženy vdovec Kotúč prebudil sa akosi vo veselšej nálade. Zprvu nemohol si spomenúť, čo to bolo, že večer zaspával sladko, ako už dávno nie. Až neskôršie vchuplo mu do pamäti, že u susedov bolo krštenie, že si trochu vypil a že bola tam i mladá vdova Katka Strnádková. Jedlo sa, pilo sa a žartovalo. A ešte teraz, vyťahujúc sa na hrachovinách, postlaných v posteli, na ktorej pred dvoma týždňami ležala jeho starká, mimovoľne sa usmieva pri spomienkach, ako ho tam „ženili“ a ako sa Kača červenala, keď ju za neho nahovárali, a neodhrňala sa ani najmenej, keď podgurážený hriatou i žartmi, prisadol si k nej a poriadne ju pľasol po chrbte.

„Ach, čože!“ — vzdychol si, teraz akosi hanbiac sa, že on, staroch päťdesiatpäťročný, preživší tridsať rokov v šťastlivom manželstve so svojou „starou“, o dva týždne po jej smrti vyznával lásku takýmto zrejším spôsobom.

Ba čo by tak povedala jeho stará, keby sa to tak na druhom svete dozvedela? Veru, nemôže si ani pomyslieť, čo by asi povedala, ale iste by na

sucho neobišiel! Bola ona nebožka veľmi akurátne nátura a vedela, čo sa sluší a čo nie, preto si ju on aj ctí, ako sa patrí na dobrého manžela. A veru ťažko mu padlo, keď zrazu z božej, ale jemu sa zdalo, že viacej z vlastnej vôle odobrala sa do večnosti. Bola ona síce trochu „obyčajná“ (vrtošivá) osoba, ale on konečne na to privykol, a keď razom zostal sám, bolo mu ani plotu bez kola. A akoby nie: veď vedela ho tak pekne viesť, že on takrečeno nepotreboval ani myslieť. Len vykonať, čo ona povedala. Bolo to pre neho pohodlno a žili si pritom v bázni božej — a žili by si azda ešte mnohé roky, keby nie náhody, ktorú on až do včerajška nevýslovne želel.

Vraví sa, že sa manželstvá uzavierajú v nebi. No čo by sa i všetky neuzavierali v nebi, ich manželstvo sa iste v nebi uzavrelo. A preto žili si v súhlase a súzvuku.

Ich život tiekol ticho a pokojne. V lete kúpali, žali, mlátili — podľa toho, aká práca sa práve konala. Šlo to ako stroj: Kotúč pracoval, žena sa zasa starala o jedlo. Potreboval len siahnuť lyžicou do misy. Pravda, len vtedy, keď ona chcela, a lyžicou, ktorú ona podala mu do ruky. V zime tiež ich život tiekol pravidelne. Ak bola zima, neschodno, žena priadla pod pecou a on vyťahoval sa na peci. Prebúdzať sa len vtedy, keď ho žena štuchla do boka, aby šiel oškrabať zemiakov, alebo uvariť kapustnice. Soštveral sa bez šomrania, obliekol

starý „hunený“, na jednom krídle vypálený kabát, opásal sa povrázkom, ani čo by šiel do hája, a varil, vzdychajúc a pokašliavajúc... V peknej chvíli (a tá bola, kedy sa Eve zachcelo) štuchla ho už na svitaní — to znamenalo, že sa má brať do hája, kde s inými robil „siahly“. Soštveral sa i vtedy bez odporovania, obliekol sa, pošúchal tvár (to ako by sa umyl), obliekol sa i prepásal povrázkom a šiel... Niekedy sa doma naraňajkoval, ale ak raňajok nebolo, vzal kapsu, do ktorej mu žena vložila kus chleba, niečo uvareného, čo práve od predošlého dňa zostalo, a šiel.

V jedno ráno prebudila ho žena, ako obyčajne, štuchnutím už na svite, a pri zvyčajných okolnostiach vyberal sa do hája. Kapsa už bola prichystaná na stole. Kotúč pozrel dnu — bol v nej iba chlieb.

„Mohla si niečo pridať“, podotkol trochu namrzene, i trochu nespoko.

„A čoho?! Iba ak tej zemiakovej kaše, čo zostala od včera. Tam je v pekelci, vyškrab si ju“, narádzala, ani sa nepohnúc zpod praslice.

Kotúč bez slova pobral sa k pekelcu: o kašu veľmi nestál (iba o hrachovú), a že si ju má ešte do hory niešť, namrzelo ho.

„Čo ju budem vyškrabúvať — vezmem i s hrncom.“

„Azda aby si mi ho zabil?!“ zhrozila sa žena. „Vyškrab si pekne do kapsy.“

„A už ja kašu v kapse neponesiem“, ticho, ale rázne osvedčil sa starý.

„A už ti ja hrnca do hory nedám, lebo by si mi hrniec zabil“, zduplovala stará.

„A ja by ti hrniec nezabil, a ja ti kašu v kapse niakovsky neponesiem.“

„A ja ti hrnca niakovsky nedám, lebo by si mi hrniec zabil!“ dôvodila stará zanovite, pokojne vyžúvajúc z kúdele klky.

To bol vari prvý vážny spor v ich nemladom manželstve, a práve preto, moji milí, tuhý a ľúty. Priečili sa oni takto, priečili, o hrniec a kašu — on rozčervenený ani moriak (a inokedy ani baránok!), ona akurátna a bledá, ako čo by len tak pre špás či pre rozkoš vyžúvala klky a robila mu protiveň . . . Kotúč sa dopálil, skočil k pekelcu, schytil hrniec a praštil o zem.

Stará zhíkla a ticho pobrala sa sberať črepy a smetať kašu. Bola červená, ako pred chvíľou starý, no nevravela ani slova. On ochladol. Ešte nikdy sa nestalo, aby on mal posledné slovo, preto ho to teraz úplne vyrazilo z rovnováhy. I od hája mu prešla chuť. Bol by už nedbal sobrať kašu i do kapsy, ale žena shrnula ju do zástery, vysypala na misku a vložila zas do pekca.

Práve vtedy ohlásili sa chlapi, idúci do hája, a on odišiel bez kaše, hanbiac sa i ľutujúc neslýchanú svoju prchkosť.

Keď sa večer vrátil, čakala ho strašná zvesť a plná izba susediek . . . Žena ležala na posteli, neživá-nemŕtva. Našli ju tak tetka Strnádková, keď prišli si k nej požičať motovidlo. Nevravela,

len ukazovala to na hlavu, to k pekelcu, no nemohly ju rozumieť. Už ju i pod rošt položily, aby ľahšie skonala, ale ona len krútila hlavou . . . Kotúč kajúcne sklonil sa k nej, volal ju po mene, ale ona, neživá-nemŕtva, len ukazovala to na hlavu, to na kapsu, visiacu na žrdke, a zas k pekelcu.

On už rozumel . . . Šiel k pekelcu, shrnul kašu do kapsy a zavesil si ju, ako by šiel do hája.

A nebožká sa usmiala a vypustila ducha. — —

Tak teda ostal vdovcom, preveľmi opusteným a zarmúteným. Tá kaša, ktorá sklátila jeho ženu do hrobu, ležala mu na duši. Až včera mu trochu odľahlo, keď si upil takého so starým sadlom a vytúžil sa pred starou Strnádkovou. Bolo krštenie a bolo hodne veselo. A Strnádková ukázala sa mu takou dobrou! Vraj toto takto, bez jednej lastovičky — keď Pán Boh chce — bude leto. A žena — nevidali vraj — takej partičky naberieš na furmanský voz. A on, že nenaberie — takej ako nebožká, nech jej je ťažko nohám, ľahko duši, ani čo by čo robil, nenaberie. A ona zas, že naberie — ešte inakšej, a bľusla naň zaľúbene. A nemohol nevidieť, ako náročky loví najväčšie škvarky, keď prišiel rad na neho, aby si vypil . . .

Iste všetko to: i hriate, i škvarky, i zaľúbené pohľady starej Strnádkovej, podnietilo jeho mlado-vdovské srdce k tomu, že pľasol mladú, buclatú vdovicu Kaču do chrbta — to už ako na závdavok úprimnej lásky.

Toto všetko pripomína si znova a znova, sediac na posteli a škrabúc si zátylok, ako v starosti. A má čo rozmýšľať! Keď tak dobre pováži, Strnádková má pravdu: nie je ešte taký starý, aby sa za živa zadebnil medzi tieto štyri steny. Má chalupu, hľa, rúču, i vyrobí, koľko treba. A Kača — no, súca roba! Červená ani šípka v jeseni, ruky ako války, a v páse — dobré povrieslo by muselo byť, aby ju prečiahlo! Slovom: krásavica. A nie nejaká mľandavá, čo, keď pozrieš na ňu, smraští sa, ako by zahryzla do plánky, alebo práve skryje sa do kúta. Možno síce, že takto, kvôli dobrému tónu, i nadá ti trochu, aby ľudia nemysleli, že sa chce vydávať, ale pritom sa ti usmeje, akoby hneď hotová zahryznúť . . .

Nuž nie div, že pri takýchto predstavách myšlienky Kotúčove zabehujú do romantiky. Dom by ožil — Kača má i jalovicu, dosť skoro bola by krava; a takto ako pusto samému! Príde z hája, ani nestiahne s hlavy šľofane, zalezie pod perinu. A môže vzdychať a trudiť sa! On síce nemá kedy trudiť sa, ale predsa bolo by veselšie . . . A Kača by neobanovala: vďaka spori-
vosti nebožkej, v škrichu ešte so päť meríc raži, ako by ju obral. A v chlieve prasiatko. Ak by chcela, mohlo by sa zabiť; ak by nechcela, mohlo by sa predať. Priednovku by sa nemusela báť . . . I na svadbu by sa našlo. Keď nebožkú „k smrti pristrájali“, našlo sa u nej za oplecím štyria-
dvadsať zlatovák, ako jeden krajciar. Bola spo-

rivá, chvalabohu, a teraz bolo by na pálenku i na všetky trovy. Keby len Kaču kýsi čert nepodsadol . . .

Spomenul si, čo ľudia povrávajú, že Kača drží sa za Jana Brezinu, toho zbytkára. Kotúč mu je ujcom, ale odjakživa ho nemá rád, a teraz, spomenúc si na neho, ešte viacej. Myslí vždy len na figle; len kde by koho napálil . . . Za Kačou pásol ešte za dievoctva, a keď zostala vdovou, zas. Láska neshrdzavela . . . Ale keby mala rozum, nešla by za neviem čo. On, Kotúč, by nešiel . . . Čo s ním, takým vetroplachom?! Nuž ale ženská nemá rozumu: vylep si klobúk na ucho, kosierky, vysúkané sáry ani trúby, a možná vec, zblaznie sa do teba. Taký kuriplach často zatieni takúto vážnu, akurátnu náтуру. Lebo ženská nemá rozumu, ako patrí . . . Ako straka baží za leskom-bleskom a často pre číry šumichrast zapovrhne čisté zlato v tvrdom obale. A láska potrebuje základ, čisté zlato, nie šumichrast . . .

No škoda bolo sa mu trudiť, jeho obavy i žiarlivosť boly neoprávnené. Presvedčil ho o tom sám Jano — bodaj ho bol nepresvedčil! Raz sedel si pod kachľami, keď tu vpálil dnu Jano. Chlap ani jedľa, skoro dočahuje hlavou trám, ale ináče takto na pohľad z toho naničhodného šumichrastu nie najhorší.

„Ba že sa tu nebojíte — taký sami!“ smeje sa a už i bez ponuku pohodlne sadá si za stôl a bez úvodu vykladá, prečo prišiel. Má vraj ísť zajtra

slamu rezať tu do Strnádok; ale jemu sa nechce. Vie, ako je to v dome, kde sú samé baby: schválne nenáhlia s večerou, len aby človeka pridržaly a mohly si pojazyčiť. A on to vôbec nerád . . . Lebo svet je zlý: ani sa nenazdáš, čo ti vyhúta z toho . . . Ty, môž'byť, nič nemyslíš, a svet, čo ja viem, čo!! Nuž a zajtra by najmä nerád: sriekli sa so susedovie Adamom, že si zájdu do kopaníc. Je tam dievča ani lusk . . . Nuž keby ujec chcel za neho ísť k tej sečke, vybehli by si hneď zvečera . . .

Kotúč sa potešil. Len pred chvíľou sa bál, že tu Jano zaprieči mu jeho pekné plány, a hľa, on sám podáva mu príležitosť. Ako by trúfal . . . No nedôveruje mu tak zrazu.

„A veď ty rád chodievaš do Strnádok“, povie a díva sa na Jana skúmavo.

„Ale ja? Nebodaj nazdáte sa, že za Kačou? Jaj, to dávno vyšumelo! Dávno, predávno! A čo by som sa darmo vláčil? Vari sa môžem ženiť — mám chalupu, alebo čo? A, viete, ja by vdovy vonkonečným koncom nechcel. Vdova len za vdovca —“ dokladá s dôrazom a pozrel na ujca pohľadom obodrujúcim. „To už skorej tak pre vás...“

Kotúč sa začervenal. Ešte vždy nevie, či Janovi veriť, alebo nie. Pozrel na neho a stretol sa s jeho pohľadom, vážnym i nežným. Nežartuje; vtedy nehľadel by tak nevinne. No predsa za lepšie uzná nezdôveriť sa na prvom raze.

„Čože, ja na to nemyslím,“ vraví pokorne a zbožne zadíval sa na povalu.

„Nemyslíte! Prečo by ste nemysleli? Ja na vašom mieste by myslel. Vari nemáte gruntu — alebo vy sami ste nie, ako patrí — chlap súci?! Nebojte sa, šla by i dievka, nie to vdova. A svet vám jednako nedá pokoja“, smeje sa Jano figliarsky, „už vás jednako ženía.“

„A s kým — keď ja vôbec nemyslím . . .?“ znova sa začervenal Kotúč. Strežie dychtivo, ko- ho Jano pomenuje, hoc dobre vie . . . A sladký strach zájde jeho staré srdce, očakávajúce meno Kačino. Keby bol trochu zbehlý v takých ve- ciach, vedel by, že je zaľúbený, zaľúbený po uši.

„S kým! Ako by ste nevedeli!“ smeje sa ve- selo a sám Kotúč sa uškŕňa, hoci nevie, či by sa vlastne nemal tváriť vážne.

„A veď by mne ani taká nepristala“, rozo- smial sa už celkom nenútene. Už dôveruje Ja- novi a má ho zrazu tak akosi rád. A zasa čaká, dychtivo čaká, čo povie . .

„Čo by nepristala?! Nech by ste len z lásky, na roky nemusíte hľadiť. Niekoľko rokov sem- tam. Hlavné je, aby bola láska.“

Kotúč je dojatý a úplne presvedčený. Jano hovorí ani kňaz, a veru svätú pravdu. Nemusela by hľadiť na roky, nech by len láska, úprimná, trváca a verná. A prečo by taká nemohla byť?!

„A veď by stará rada, ja viem“, hovorí Jano znova obodrujúco a rýchlo dokladá: „Tak sa už len majte k niečomu!“

„Ale ako?“ vysmiaty spytuje sa Kotúč. „Ako

— keby ja vedel?! Ľudia ma vysmejú, blázna starého . . .“

Sám Jano sa zamyslel nad tou otázkou. Ujec má pravdu: v takých veciach i mladému ťažko, nie staršiemu. Lebo je to predsa veľmi vážna vec. Ani nie takto na pohľad, ako v skutočnosti. Lebo ženská, to ti je, bratku, stvorenie preveľmi záhadné. A fortielne. Takto vidíš, uškŕňa sa ti, vykrúca sa, líška sa ani lasica. Ale keď už príde na vec, bude sa stavať, ako čo by nikdy nepomyslela. Ani čo by len tak nasilu . . . A musíš jej byť konečne povďačný, že fortielne zavesila sa ti na krk.

„Nuž ako teda? Povedz, ak vieš“, dopaľuje do Jana ako v žarte, ale v skutočnosti naozaj netrpezlivo. V inej veci nespoľahol by sa na jeho súd. Ale v láske, vidno, Jano predstihol ho aspoň o konskú hlavu. Vlastne ako by predstihol, veď on dávno zabudol na tie veci. Teraz, možno, je to inak ako kedysi, a Jano je z tohto sveta.

„Nuž ja myslím takto“, ozval sa Jano veľmi vážne, že Kotúč nemôže sa prenadiviť, kde sa to zrazu v ňom nabralo. „Keď chcete dačo robiť, nuž robte, ako by ste nechceli . . .“ Jano zadíval sa mu do očí šelmovsky, „a uvidíte, sama sa vám ponúkne. Uvidíte.“

„No, sem len nepríde, aby sa mi ponúkla.“

„Tak zrovna, pravdaže, nie. Najprv musíte vy. Pôjdete ta a ja pôjdem s vami — ale vlastne vy pôjdete so mnou.“

„Čert ťa rozumie!“ vybuchol Kotúč naurze-

ný, že by mal viesť Jana ku Kači. Ako sa mu tie myšlienky o ženbe poplietly, sám seba nepoznáva, ako zmenil náтуру. Kým jeho stará žila, mohol si Kaču navštevovať i sám princ, on by sa nebol nahneval.

„Nuž ja myslím takto“, začal Jano veľmi vážne. „Vás by iste svet ohovoril, že toto, takto, ešte ujčinej päty neostydly, a vy že . . . Azda ani ‚jej‘ by nebolo po chuti — tak zrazu! Nuž urobme to tak, ako by som ja chodil k nim a vy so mnou. Ale to bude len pre zrak — a vy si môžete pekne-krásne vykonať svoje.“

Kotúč sa zamyslel; zdalo sa mu to priveľmi zamotaným a trochu i nebezpečným, ale vcelku sa mu plán páčil. Svet nebude vedieť o ničom, ona tiež nemusí hneď vedieť, kam mieri, až naráz. A nebudaj to bude dobre!

Ushovorili sa ešte o jednom-druhom, najmä že „na kvit“ bude dávať Kotúč, ale vopred Janovi do vrecka, aby sa zdalo, že to on. A poradil ešte ujcovi, aby kvôli pokoju mal sa len okolo starej. Furták ten Jano!

Nejdem naširoko rozkladať šťastlivý priebeh záletov Kotúča a jeho pomocníka. Len toľko, že na druhý deň Kotúč narezal sečky Kačinej jalovici. Večera nie že by bola neskoro, ba práve naopak, až privčas.

„Ste už takto trochu starší, svatičko, musíte sa šanovať“, nežne šepala mu stará, a utrúc lavicu zásterou, posadila ho za vrchstola.

Po tomto náš milý vdovec preveľmi sa zme-

nil. I zovňajškom, i náturou. Predtým, ako už rečeno, bez jeho nebožkej bolo mu ako plotu bez kola, teraz zrazu postavil sa ani múr. Čižmy olejom namastené, i okrem nedele len sa mu svietily, vlasy pekne za uši sčesané a pútec ani chodníček. Strnisko mu síce odjakživa veľmi nepodrastalo, ale teraz tvár ani líčko panenky.

„Chodí k starej Strnádkovej“, šepkaly si baby, striehnuce za každým jeho krokom, ako je to už obyčaj striehnúť za každým krokom chlapa na ženie.

„Ale čoby, vari by sa ženil? Po žene ešte loža neostydla, a už by sa vláčil za druhou, starý . . .“

Poctily ho nevyberaným titulom.

„Ale čoby, to on len tak chodí s Janom. Viete, za Kačou. Ale stará by nedbala. Hoc má aj päťdesiatku na chrbte a nohy ani sane.“

„No, šikli by ste sa“, vraveli Kotúčovi do očí. „Je ešte dosť mladá a roba takto hodná. I mladú preskočí . . .“

Kotúč sa len usmieval a v duši sa tešil, ako on všetky prevedie. Jeho vec dobre stála: Kača mu síce obyčajne nadala, keď jej spomenul, ale stará to vždy obrátila na žart a potom Kača usmiala sa tak milo. Jano ho tešil, aby neklesal na mysl. Už z chovania sa starej mohol vidieť, ako ho rady dočkajú. Bola ani med, pozorná, starostná, prítulná, už ozaj ako rodina.

Preto Kotúč myslou neklesal. Hovorí sa, povedz niekomu, že je duchaplný, a už začne ro-

biť vtipy. A ak si na ženenie a začnú ťa ženiť, čo by si ani nebol na to myslel, zrazu podsadne ťa kýsi čert a ty začneš robiť hlúposti. Lížeš sa ani kocúr, líškaš sa, i kde by si sa nemusel, a najtiah začať, čo by si chcel, už sa nepristavíš, až pred oltárom.

Tak bolo i s Kotúčom. Ako už rečeno, premenil sa on veľmi, zovnútorne i vnútorne. Ako sa zprvu zťažka púšťal do veci, tak sa teraz rozbehol. Už nielen smelšie vrazil Kači, ale figliar, okupoval vám i starú. Kým Jano prisadal ku Kači, on, obyčajne už trochu podgurážený, prehodil slovko-dve, od ktorého sa stará prenáramne rozjarila. On vtedy žmurkol na Jana a Jano na neho, ako by ho posmeľoval . . . No niekedy sa mu i nezdalo, keď zbadal, že Jano horlivejšie zastáva úlohu, ako treba, a že Kača mu za to nenadá, ani nič.

Raz išla po kvit a Jano s ňou. Prešla štvrťhodina, polhodina — a ich nič. Kotúč zostal netrpezlivý, sedel ani na uhli, a keď ešte nešli, zriekol sa, že mu je horúco, a vyšiel von. A tí stáli vo dverách pitvora a smiali sa a zrazu čosi pľaslo . . . Pravda, odskočili od seba akoby nič, ale jemu zahryzlo to do duše.

„Nech sa to viac nestane!“ výhražne povedal Janovi cestou domov. Bol naozaj dopálený. Jano sa zprvu robil, ako by nerozumel, potom sa zasmiel veselo.

„No veď viete, ako sme sa spravili?! Vy chodíte ako so mnou a že vraj k starej . . .“

„Eh, bodaj ju čert vzal!“ odpľul Kotúč, a nepovediac viac ani slova, pobral sa domov.

Zaliezajúc pod perinu, zaumieňoval si, že tomu čím skôr urobí koniec. Nie je hlúpy, aby vo-
dil capa do záhrady!

A dosť skoro mal na to slávnú príležitosť. U Strnádkov zabíjali. Bola to udalosť veľká a slávna, lebo u Strnádkov vari nikdy nezabíjali. Stará síce chovávala prasiatko, ale obyčajne zjedol ho cudzí — predala ho. No teraz premyslela si inak. Odkedy sa roznieslo, že Kotúč k nim zachodí, začali jej ľudia závidieť. Vraj dostal by aj inakšiu. I mladšiu, i onakvejšiu. Že má nohy ako sane a rokov vyše miery. I závistná je. Vari si kedy zabije? Nezabije tá nikdy! I teraz chová, ale nezabije, lebo závidí sebe i neveste.

Nuž preto sa rozhodla, že zabije. A Kotúč bude mäsiarom svetu naprieky! A možno sa pritom i rozhodne, čo jej už trochu pridlho trvá...

A bolo, ako si húpala. Prasiatko sa zabilo a Kotúč robil pri ňom ani čoby už domáci gazda. Rozčervený od roboty i od smačnej pary, v bielej zástere — šumný bol na moj' pravdu!

Strnádková sa zvrátila ani vrtielka, Kača behala ani pipíška, a môžem povedať, že všetci boli radi. Kotúč si húpala, že dnes alebo nikdy. I hľadal príležitosť, a keď sa tak Kača okolo neho zvrátila, i padol nejeden vtíp, z ktorého bolo by sa mohlo prísť i k reči vážnej a vecnej, ale vše skočila ta stará a on zamľkol.

Kým oni tak kuchtili, v dedine rozniesla sa zvesť, že u Strnádkov budú pytačky.

Kača priniesla zvesť od studne. Ale nahlas nepovedala, len pošepkala starej pod komínom: „Nebodaj ujec čosi povraveli — je toho plná dedina.“

Strnádková dovtípila sa hneď. Teda predsa — konečne! Ach, veď ona tušila! Vravelo jej to vlastné srdce, no i jeho, Kotúčove, oči. I pred chvíľou tak pozrel na ňu — no tak nežne, tak veselo! Chytró skočila do komory a prehodila si druhú zásteru a uviazala si žltú šifónovú šatku. „Keby aspoň pred večerou povedal niečo, aby sa pri tých milých jelítkach odbavilo“, podumala, trochu i ustarostená. Svätá pravda, že bola trochu skúpa.

A hoc sa jej zdalo, že sa nesvedčí, aby sama „oddánka“ začínala reč, jednako sa nezdržala, aby sa Kotúčovi nezmienila o tom, čo sa v dedine povráva.

„Ba kto to len vymyslí — takú daromnicu!“ povedala haneblivo, zaprĺená až po uši. Kotúč práve horlivo nadieval najvzácnejšiu jaternicu a len sa usmial. „Ale to nikto iný, ako ten Jano!“ nadpriadala ďalej, bokom pokukávajúc na neho. „Je to huncút huncútsky. Čo vás niekoľko ráz videl u nás, už aké reči! A tu ešte ani slova nebolo . . .“

Teraz myslela, že Kotúč rečie slovíčko, ktoré ešte nebolo. Ale obšmietajúc sa okolo neho veľmi blízko, na nešťastie prevrhla škatuľu s papri-

kou a oboch pochytilo strašné kýchanie. No bola i tak spokojná, veď kto mlčí, ten vraj svedčí. A spokojne pobrala sa do pitvora k ohnisku.

Kotúč nebol vrecom udretý, rozumel, kam stará mieri, i bolo mu naozaj smiešne. „Ach, čertovo rebro, ozaj by sa vydávala! Ba kto by ju chcel — rád by videl toho blázna! Tú si už len čert pojme, ale iba ak by pojedol bláznivé huby!“ A predstaviac si prekvapenie starej, keď miesto nej vyletí mladá, len že sa hlasne nerozozsmial.

Ale spomenúc si, že Jano vopred vytrubuje jeho tajné plány, bolo mu akosi nevoľno. Kto zná, čo ten nahovorí a ako nahovorí? Keby tak zo žartu štrkol pred Kačou, že on, Kotúč, pasie za starou! Mohla by sa nahnevať. Myslela by, že je falošník. Že sa mu každá ľúbi, na ktorej vidí hlavu. A ľahko mohla by sa v ich úprimnej láske karta obrátiť . . . I začína sa mu Jano neľúbiť. Hoci nič nevie doň, len to podozrivé pľasnutie tam vo dverách, začína mu nedôverovať. I myslí si, že lepšie by bolo, keby Jano dnes večer vôbec neprišiel. Mohol by si vec skončiť. Hľa, i kohút najradšej je na smetisku sám — a to je len nemý tvor . . .

Kotúč hútal, prehutoval, až vyhútal, že Jana na každý spôsob na dnes musí urobiť nemožným. I vymyslel ako.

Podvečer vykradol sa von, a čo ho nikto nevidel, odokryl jamu, v ktorej stará mávala zemiaky. Bola hneď za stenou vo dvore; kedysi

mali tam pristavenú šopu, ale tej už nebolo. Miesto nej stál plot, deliaci dvor od bočnej uličky. V plote bol prielaz a Jano zväčša len tadiaľ preskočil, keď šiel do Strnádok. Jama bola prázdna a vždy opatrne zakrytá. Teraz, ako ju odokryl, Jano, preskočiac plot, rovnými nohami vchupne do nej. Či sa ten začuduje! Ale dlho chudáka nenechá v nej: len kým si on vybaví vec, kým si bude istý . . . Potom, akoby to nič, vyjde von — a Jano v jame. Bude sa čudovať, kde sa tam vzal, i poľutuje ho. A Kotúč, rozjarený plánom, sa smial.

Ale človek mieni, Boh mení.

Ešte boli u Strnádok len pri kapuste, a Jano tu! Kotúč div nenadhodil sa od hnevu. Nuž nešiel prielazom, ako obyčajne, ale ulicou. A nie sám, ale i so švagrom zo susednej dediny. Prišiel k nim na návštevu, no a že bolo by mu doma smutno, Jano sobral ho so sebou. Aspoň tak vykladal so smiechom. Kotúč sa zmiatol: na to veru nerátal. Ale keď videl, že stará je rada a že vôbec bude veselšie, uspokojil sa. Veď čo nebude dnes, bude zajtra — čo sa vlečie, neutečie. Ba rozjaril sa, vidiac, že sa Kača do izby skoro ani neukáže a aj pri jedle s každou lyžičkou, ktorú ako by kradla, beží stydlivo až do komorných dverí. Iste jej je tiež nie po vôli, že tí prišli . . .

Neskoršie nálada prišla do pravej koľaje, a keď stará po tretí raz priniesla takého so starým sadlom, na ktorom plávaly škvarky ani palec, dobrá vôľa dostúpila vrcholu. Stará častej-

šie a častejšie prisadala ku Kotúčovi. A svatičko sem, svatičko tam, chytala najväčšie škvarky do pohára, keď prišiel rad na neho. I Kača sa osmelila, a keď jej niekoľko ráz zazdravkal a aj ona si trochu chlúpla, bola prítulná ani ovečka. A pekná — pekná! Kotúčovo srdce, obmäknuté hriatym, stápano sa pri pohľade na ňu, ani tá sadlová škvarka. Budeže to ženička! Oči ako trnky, líca sťa ruže, ruky ani války. Veru by sa potočil akurátne, keby pľasla poza uši! Takto dumá Kotúč a divné myšlienky nadchodia mu pod šticu, pletú sa tam, hmýria ani žubrienky. Ach, keby sa mohol k nej priplichtiť! Je starý peň a hlava dávno napolo šedivá, ale dal by groš, keby ju tak mohol pobozkať . . .

Stará Strnádková sa už ani nehne od neho; obriadiac si všetko v kuchyni, venuje mu celú pozornosť. Oči svietia sa jej tiež, tvár červená, radostná. No, ujde i ona. Ale to už nie ten blesk, tá červeň, čo u tej druhej: rozdiel asi ten, ako svieži jarný šalát a prezretá tekvica. Ale skúsená je, vie, ako treba zaobchodiť s človekom — kdežto Kača . . . A keby znala, aké hriešne myšlienky snujú sa v jeho hlave! Ale ona netuší, ináče by sa neusmievala, neveselila . . . No, nech sa chuderka poteší. I stará koza rada slizne maškrtu, samopašne dumá Kotúč.

Ale jeho myšlienky sú zas len pri tej druhej, pri Kači, zas len nadchodí ho preveľká túžba bozkať ju, alebo len buchnúť do chrbta. Veď takto konečne ani nevie, že ju rád.

Začalo mu byť horúco. I od užitého dobrode-
nia, i od toho, že stará, jednostaj taká prítulná,
prisadala k nemu blízko, blízučko. Hlavne hria-
la ho predstava, ako už rečeno. No, hoci zdá sa
mu celá vec takou ľahkou, predsa takto je to nie
tak ľahko, ako sa zdá . . . Hľa, i teraz Kača
brnká okolo neho: nesie do komory hrniec
obaru, ale zažartuj s ňou, alebo doopravdy rec
niečo, ak máš guráž. Veď je to nie s pece spad-
núť . . .

Z komory zavialo chladom a príjemne občerst-
vilo dusné povetrie izby. Kotúčovi prišla dob-
rá myšlienka. Vošiel dnu a posadil sa do kúta
na truhlu. Na okienku komory žmúri lampka,
práve len toľko, aby nebolo celkom tma. Pri
stene na koryte jednotlivé čiastky nemilosrdne
rozkúskovaného brava. Boky koryta vyložené
sú dosť peknou slaninou a paprčky, ešte od šu-
niek neodlúčené, prosebne čnejú k zaplesnenej
povale. Len včera ešte drobčil po dvore, dnes
už neborák rozmetaný, že by ho nijaký umelec
v celok nesložil. Márnosť nad márnosť a všetko
márnosť . . .

No náš záletník nečíta toto výstražné memen-
to zo svojho okolia. Ba naopak, sediac v šere ko-
mory a dívajúc sa do osvetlenej izby, jednostaj
mu je akosi do rozkoše. Sedí si ani pavúk, keď
strežie na korisť. I ten usadí sa niekde v kúte
nevinný, ani čo by len pred chvíľou bol uvidel
svetlo sveta a nič neznal o jeho hriechoch. A
muška, ešte nevinnejšia, omámená nevinnosťou

pavúka, priletí a on zasnuje ju do svojej podvodnej siete.

Takouto nevinnosťou, nič netušiacou muškou mala byť Kača. Kotúč predpokladal, že vojde do komory a on ju zrazu chytí a vybozkáva, vybozkáva!

A Kača prišla. Ale iba ku dverám, chtiac ich zavrieť. No zazrúc v komore Kotúča, nechala tak, len zo dverí spýtajúc sa čosi, a potom zvrtla sa a šla do pitvora. O chvíľu prišla zas a zas kukla do komory. Sedel si tam shrbený, nohy svinuté, hlava v dlaniach — zosobnená starosť. Ba čo sa len tak zamyslel? „Nebodaj smútia za nebožkou“, sústrastne podumala Kača. „A majú čo želieť! Boli to dobrá duša a riadili si starého, ako sa patrí. A odkedy umreli, sú len ľuďom na posmech.“ A vidiac Kotúča takého strápeného, prišlo jej ho ľúto... Ale vtom Jano povedal akýsi dobrý vtip a Kača zvrtla sa do izby.

Kotúč sa namrzal. Najmä keď Kača ani po tretí raz do komory nevošla, ale len zo dverí čosi vavela. Odvetil jej tak ticho, že nemohla rozumieť, čo vraví. Azda príde bližšie... No Kača mrdla plecóm a umkla do izby.

„Eh, múdra baba, na moj' pravdu. Ako by vedela, just nepríde! Ba kde to len berie ten rozum? Čert tomu napíska nebodaj!“ celkom negalantne zlostil sa Kotúč v komore. Ochladol už náležite, ale mrzí sa do izby. Tam smiech ani na nájom. Jano, figliar, vystrája hlúpe kúsky a všetci sa смеjú. Iba stará, sediaca na rohu stola, sa

nesmeje. Veselosť jej prešla, azda preto, že on neverne od nej odpálil a zaryl sa do komory. No žiaľu tiež nevidno jej na tvári. Potiahla si viac, ako sa na oddanku sluší, a možno to aj cíti a to ju robí akosi apatickou. Hľa, neusmeje sa ani teraz, hoci švagor Janov zakuckal sa od smiechu a Kača musela von vybehnúť . . . Ako šla okolo Jana, podstavil jej nohu a ona brnkla nosom do podvojí. Bude ho mať do rána iste ako dobrá nákovica, a predsa jej je do smiechu. Za ňou vybehol i Jano, a v pitvore nový smiech . . .

Oprávnene rozmrzený nad nezdareným manévrom, Kotúč vytiahol sa z komory a opäť sadol za stôl. Ale radšej by bol zostal tamdnu a vyvalil sa niekde. Hlava mu akosi oťažela, i nohy ani centy. A k tomu ten Jano, ten Jano . . .!

Stará prebrala sa zo zádumčivosti a či viacej z povedomia povinnosti naliala Kotúčovi hriateho. Vypil raz po raz. To ho trochu rozobralo. Ale nemôže ho už rozveseliť . . . Je nevravný; Janovho švagra nadišly driemoty, i stará pokľukáva na roh stola. Smiech v pitvore stíchol . . .

Spomenúc si tých dvoch, Kotúč sa prebral. Z toho ticha kási úzkosť nadišla mu na dušu . . . Sobral sa ku dverám, trochu neistým krokom premeral pitvor a vyšiel na dvor. Oviaľ ho chlad. Na dvore tma, len pred očami mihoce sa mu roj svetielok, nebodaj hviezdy. Zarazila ho táto tma; ale akási nejasná starosť a úzkosť ženie ho ďalej. Ako by na dvore čosi zašuchotalo . . . Zbystřil sluch — ozaj, počuť už i šepot, a pri prielaz-

ku stojí niekto... A zasa šepot a tlmený smiech... Nevie, čo to, lebo mu je v hlave nejasno a v mysli ťažko: keď chce vyjadriť myšlienku, ani čo by dvíhal žarnov. Vtom neďaleko pľaslo čosi — práve tak, ako vtedy vo dverách, keď Jano a Kača... Už chápal.

Zaťal päť a rezko zacifroval k prielazku. Vtom, ako by sa bola pod ním, hriešnym, zem otvorila, zrútil sa kamsi do priepasti pekelnej.

A povest' neluhala: pytačky sa odbavily a hneď ráno šla Kača s Janom o ohlášky. Neminuli sa, čo až po rokoch a všelijakých prekážkach. Ale hoci to bolo vopred rozchýrené, predsa vec narobila po dedine veľký ruch. Lebo jedni čakali, že Kača pôjde o ohlášky s Kotúčom, a vopred sa smiali. Iní zasa striehli, že spolu s tým párom dajú za mreže (na matrikársku tabuľu totiž) i starú Strnádkovú s jej záletníkom. Veď vraj i pytačky mali byť odrazu. Nuž zvedavosť bola veľká, či pytačky ozaj boly a či vôbec neboly.

Len neskoršie sa prezvedelo, že pytačiek nebolo, ani nebude. Lebo stala sa vec neslýchaná. Keď už malo prísť k istému, zrazu sa milý pytač stratil ani gáfor... Hľadali ho, hľadali všade, ale ani čo by ho zem bola prehltila... Starú div nevychytilo od jedu. Kam sa len podel? Nespali celú noc, a tu zrazu nad ránom Jano ide po dvore a pri prielazku kdesi-čosi chrápe, ani čo by na tri porezy strúhal. Kukne do jamy — a tam ujec! Začudoval sa veľmi, i poľutoval ho úprimne. Kde sa tam len vzal?

Prebudili ho po biede a vyvliekli na svetlo božie. Mali s ním roboty! Nechápal, čo sa s ním deje, a nijako nechcel von, najmä, keď stará začala robiť patáliu. Hnevala sa pre čosi, hoci on nič nechápal . . . Z Písma vedel, že lepšie je v jamе levovej ako pri žene jazyčnatej a zlobivej, a preto sa ani nebral na površie. Do jamy ktosi, na jeho veľké šťastie, hodil otiepku slamy — sedel si ani v páperí. No keď stará tamhore, dopálená jeho nezdvorilým mlčaním, vychytila sa po hrniec vody, že „obari jeho strapatú kotrbu“, posbieral sa a dal sa vytiahnuť. Stará potom už (nebodaj obanovala svoju prchkú náтуру) začala pekne. Svatíčko sem, svatíčko tam, aby šiel na popravky (po hostine si zajesť). Ale jemu sa prenáramne chcelo spať, i sobral sa rovno domov a vytiahol sa, ako bol, na pec. Jamu spravili trochu krátku — ach, či sa tu z chuti natiahol! Popravkov síce marilo sa mu trochu škoda — ale pokoj boží nad všetky popravky! Pokoj nadovšetko . . .

Ale maj svätý pokoj — keď ho nemáš!

Sotva zaspal, zrazu ho čosi štuchne do boku. Práve sa mu snívalo, že sa sberá do hája, že jeho nebožká sedí pod pecou a pradie a vreteno jej v prstoch vrčí . . . Vychytil sa a vyjaveno poobzeral po izbe. Ach, to sa mu len snívalo. V izbe vrčí síce, ale nie vreteno, lež stará Strnádková so svojou kmotrou. Čo tie prišly? Hádam tie popravky . . . Ach, čoby, stará vrčí nie o popravkách, ale, po náležitom, morálkou prešpikova-

nom úvode, o skazenosti sveta. Aký je tento svet — jedným slovom — naničhodný. Najmä tá chlupatá polovica. Nehľadí na vďak ani na poctivosť, a zašľapiť verné, úprimné srdce mu je ako nič . . . Ale ona to tak nenechá — nenechá! Svet ju nosí v zuboch, jej poctivý vdovský príbytok znevážený je ľudskými rečami.

Kotúč zprvu nerozumel, čo sa robí. A keď neskôr vyrozumel, prečo stojí pred touto ukrutnou radou, skoro by bol starej povedal čosi neonakvého. Ale ona ho nepripustila k slovu. Dozvedel sa, že Kača o neho, starého blázna, nestojí, lebo už aj bola o ohlášky s Janom. I to sa akurátne dozvedel, koľko ráz sa u nej, u nešťastlivej, najedol a napil, koľko dobrodenia užil. I včera ako mu chutilo! Aj si vypil — a poriadne! Bol, ani nehodno primeriavať, ako to prasiatko! A to všetko zadarmo. Ba ešte aký posmech jej za to vykázal! Svet čaká, čaká, že bude čosi . . . A keď on nič a nič, spolu s kmostrou vyčítala mu ešte onakvejšie. Čo sa vraj drží? Nevídali — dedo! Zuba nemá za dukát, vlasy šedivé a hlava okrem toho dnes-zajtra ako koleno. Slovom, zdehonestovali ho, čertice, preukrutne. A keď on ešte nič, tu sa stará rezolútne osvedčila, že ho dá na fiškála.

On všetkých tých rečí takmer ani nepočul. Sediac na peci, nohy ovisnuté, smutne sa zamyslel o tej druhej falošnici prefalošnej. Hľa, ako sa to skončilo . . .! Nech človek verí ženskej . . . Nehodno veriť, ani čo by ako. Lebo ženská ne-

má vernosti ani za máčny mak. Aspoň za mladi-
nie. Na starosť síce príde k rozumu, ako tu, hľa,
stará, a je to už potom vernosť tuhá a ľúta. Zmo-
taný je ten svet, verubože zmotaný . . .

A kým sa on takto trudí, zatiaľ i stará i jej
kmotra neprestávajú mu maľovať jeho špatné
skutky a hrozíť fiškálom, lebo, hľa, celý svet vie,
že sa vláčil a čo sa vláčil . . . A ten posmech! No,
tú skalu by tie dva jazyky boly prerazily, nie to
vdovcovo srdce!

Ešte v ten deň išli o ohlášky. Stará bola pre-
nárámne vyfintená, a pri ňom, nahrbenom, na-
vlečenom v zažltnutej halene, bola ako ozajstná
mladica. Keď vchodili k nám o zápis ohlášok,
on sa zastavil pred dverami a v tvári mal čosi,
ako zúfalý, nemý odpor; ale oddanica chmatla
ho za rukáv a všuchla ho do dverí. Táto energia
pripomenula mu jeho nebožkú a zrazu ako by
sa v ňom bolo čosi prelomilo . . . Keď vyťahoval
z meštaka dva šestáky za písanie ohlášok, už sa
usmieval . . . A keď ich pán rector, potešený
tou štedrotou, vyprevadil až pred bránu a vin-
šoval im šťastia a hojného božského požehnania,
už si vykračoval ani kadet.

(1902.)

SOKOVIA.

Ludová kresba.

Už sama príroda postarala sa o to, aby tvorili dokonalú protivu.

Prizrite sa im dobre. Sedia obaja na lavičke pod pecou, celkom jeden pri druhom. Z tváre Adama Klinčeka hneď na prvý pohľad vyčítaš, že v duši jeho vrie, ako keď sa varí voda v hrnci: sedí vypruženo, tu i tu hodiac plachý pohľad po shromaždených a srditý na svojho druha. Ďuro Smolka naproti tomu hľadí veľmi pokojne, a súdiac podľa výrazu jeho tváre, myslel by niekto, že sedí pred pahrebou, čo sa v nej práve dopiekajú chutné zemiaky, na ktorých sa strojí pochutnať si. Ani držanie jeho neprezradzuje úzkostlivosť: sedí si pohodlne, objemným chrbtom opretý o pec. Zdá sa, že celý obecný výbor, ktorý sedí a stojí tu s richtárom na čele, nezaujúma ho ani najmenej. Ba zdá sa, ani myšlienka, že sedí vlastne na lavici obžalovaných, nemá vplyvu na jeho duchovnú rovnováhu. Ona je skorej vyrezaná na tvári Adama Klinčeka, hoci je on nevinný ako novorodeniatko a len preto ušlo sa mu miesto pri Ďurovi, že on chcel by byť jeho nástupcom.

Veru tak: Ďuro Smolka sotva už bude viacej hlásnikom kabanickým. Už dávno bolo to čosi zvrelo medzi vrchnými, že veru tak a tak, že už by mohol byť iný, a keď pred nedávnom i „fíra“ ozval sa proti Ďurovi, že nestojí nič, lebo vraj miesto toho, aby strážil, leží na peci, nuž veru hneď poctiví vrchní obce kabanickej sišli sa ku Trnkovi a tam pri sklenici uzavreli odstrániť Ďura navždy z úradu. Ďuro slúžil už šesť rokov, za celý ten čas ani slova nebolo o inom hlásnikovi, ba už ani voľba nebola vyhlásená na tie roky, len vždy tak v tichosti užilo sa niečo. Nuž ale už to tak ďalej nemôže byť, preto aj hneď postavili mu protikandidáta v osobe Adama Klinčeka. Ďuro sa už dosť naslúžil, nech si odpočinie. Nech zas iný okúsi chlebička. Sám Adam nadrazil, keď sa odporúčal všemožne na jeho miesto, že veď súcich ľudí dosť, načo si má iba jeden hrdlo drať. On by si dral veľmi vďačne, a ak by ho len došlo to šťastie, bude rád naveky.

Tak, hľa, to ich dnes sviedlo. Teraz sa má rozhodnúť, či ozaj vyvolia iného, alebo či zostanú pri starom, keďže aj on má svoju stranu.

Veru vážna to vec a otázka, a naskrze nie je div, že všetkých tu prítomných opanovala sviatočná nálada. Je ich plná chyža, ale všetci sedia a stoja ticho, preglgajú sliny vo výhlade na ol-domáš, ktorý je vlastne hlavným aktom voľby, a vážne hľadia ku stolu, kde zaujal miesto domový pán Jano Krúžik, richtár tunajší kabanický.

Je sviatočne vyobliekaný, vlasy má, ako sa už pri takej príležitosti patrí, pekne starým sadlom namastené, a hoci je v chyži teplučko ani o Jáne, predsa natiahol na hlavu šlofaňu a klobúk, ako by sa vystrojil do hája. To kvôli väčšej vážnosti. Jeho tvár, z ktorej odráža sa akýsi tmavofialový, nosu podobný výrastok, je ešte červensia od obyčajného: vidno, že je richtár rozrušený. Pri ňom sedí podrichtár s pravej, notáriuš cechu kabanického s ľavej strany a potom okolo stola, ako nasledujú podľa hodnosti, ostatní vrchní obce a cechu, jeden v halene, druhý v kabanici, jeden s klobúkom na hlave, zpod ktorého vykukuje čierna vymastená šlofaňa, iný s barančou čiapkou — podľa toho, ktorý ako prispôsobuje sa móde a duchu času. No všetci temer majú krpce s návlakmi, jednakej veľkosti, ako by krpčiari celého sveta mali iba jedno spoločné kopyto. Nájdú sa síce i takí, čo majú čižmy, teraz sviatočné, hojne olejom namastené, že sa v nich môžeš vidieť. Ale to sú všetko majstri, prívrženci pokroku: mlynár Ježko, malý územčistý, švec Obuštek z mesta privandrovaný, hrmotný kováč, kolár Stehlík, no a jeden z hrdinov dňa, Adam Klinček.

Veru i rúchom líši sa Ďuro Smolka od svojho soka Adama Klinčeka. Ďuro nosí sa pekne, ako patrí na človeka úrad zastávajúceho, tak po starosvetsky: oblek z domáceho bieleho súkna, halenu, krpce s návlakmi, šlofaňu na dlhých vlasoch vždy akurátne za uši sčesaných a na nej

klobúk veľký, ťažký, vymastený, obdarený všetkými vlastnosťami klobúka, určeného na večné trvanie. Adam naproti tomu, hoci je nie majstrom — iba jeho dedo že pochádza z rodiny tkáčskej, nosí sa po remeselnícky: čierne šaty, krátky kabátec a čižmy vysoké, s rovnými sárkami. Na hlave nosí v zime, v lete čiapku z barančiny, no teraz nemá jej na hlave, ale drží ju v rukách a nemilosrdne ju stíska, ako by z nej chcel vymačkať svoje vymenovanie za hlásnika. Klobúk by mu nepristal a šlofaňa ešte menej. Jemu iba čiapka, vysoká, načervenkastá, o ktorej posmešníci poznamenali, že očervenela od jeho vlasov, lebo i tie sú akomak červenšie, než by mali byť. Ďurovi zas k jeho plnej usmievavej tvári iba klobúk a šlofaňa. Sedí mu na vlasoch hladko za uši sčesaných, ako by ju prilial, a veru veľa prispieva k jeho dobrodušnému vidu. Keď tak zrazu pozrieš naňho, ako sedí si s poloprižmúrenými očami, spokojný, usmiaty, nezdá sa ti inak, ako keby si videl mesiačik v úplnku, ktorému niekto vrchom pretiahol sadzami široký pásik. Adamove vlasy zas trčia dohora ako prirdzavené klince, dodávajúc akéhosi roztržitého vidu jeho tvári, ktorú ostrá brada robí ešte dlhšou, ako je skutočne. Oči má Ďuro drobné, sivé, tukom obrastené, z ktorých hľadí duševná rovnováha; Adamove oči sú čierne, nepokojné a dodávajú jeho tvári rozrušeného, sliedivého vidu. Ústa Ďurove sú vždy na úsmev složené, kútičky úst dobrodušne vytiahnuté do pol tváre. Ada-

move ústa sú vždy prísne sovrené ako meštek. Len dolukbrade ťahá sa od každého kútika ostrá črta, prezrádzajúca mysliteľa. Adam je hned ako v ohni a neradno si zahrávať s ním: Ďurov nepokoj alebo neľúbosť poznáš iba z toho, že tu i tu pohne ľavým plecom. Adam, i keď je najlepšej vôle, má kyslú tvár, ako by zakúsol do plánky; Ďurovmu hnevu zas neverí nik, lebo je večne usmiaty. Stup mu na nohu, a on tvári sa ti, ako by zhltol najsladší truskavec. Na proti tomu opováž sa v prítomnosti Adamovej povedať len toľko: „pst“ alebo „gagaj“, a svätosväte verím, že zatne sa ti do šstice.

Títo dvaja stoja teraz proti sebe ako sokovia, zápasiac o halapartňu a česť hlásnickú, a ešte ani teraz sa nedá tušiť, ktorý bude víťazom. Jeden i druhý má svoju stranu. Protivníkov i prívržencov. Za doterajšieho hlásnika Ďuro Smolku sú všetci majstri a tí, čo nezasadajú medzi vrchnými, ale iba okolo pece; starší a vrchní zasa sú rozhodne proti nemu, najmä odkedy krčmár Trnka postavil sa na čelo jeho odporníkov. Jedni hotoví sú odňať mu halapartňu, odznak hlásnictva, iba preto, že Ďuro rád spí nad ránom, a nie zvečera, iní zas hotoví sú bojovať zaň telom i dušou len zato, že nespí zvečera, ale nad ránom. — —

Richtár Jano Krúžik zdvihol sa zpoza stola, prešiel rukou po zátylku, odkášľal si a skúmavo popozeral po prítomných. Pred ním na stole položený je protokol. Písať síce ešte nieto čo, ale

dodáva to vážnosti tejto dôležitej chvíli. I ceruza tesárska, na palec hrubá, položená je pri ňom, hotová poprechádzať sa po jeho prižltlých listoch, na ktorých nepísalo sa už šesť rokov. Odvtedy, ako zvolili Ďuro za hlásnika. Vtedy nebohý Bukva, vtedajší richtár, napísal doň makavými písmenami: „Na žiadosť všetkých tu shromaždených a neináče všetkých poctivých vrchných obce ustanovuje sa Ďuro Smolka za našo hlásnika kabanického — až potud, pokiaľ by sa v dačom neprevinil. — Oldomášu sa vypilo na jeho rováš za päťadvadsať groší šajn, ostatné užilo sa z obecného.“ Odvtedy, ak by sa bolo zapáčilo moľom, mohly protokol zjesť, nik by im nebol prekážal, a ceruza, keby bola zo železa, mohla hrdzavieť do vôle.

„Milí páni a poctiví vrchní!“ začal richtár slávnostným hlasom, keď si už odkašľal a pohladil si zátylok. „Ako viete, sišli sme sa v túto hodinu, aby sme rozhodli, čo, ako a kto bude našim hlásnikom. Nuž ja neviem, ako chcete... Toť Ďuro slúžil nám verne a poctive, tak ako sluší a patrí, aj takto ináč by nič nebolo proti nemu — ale...“

Richtár zastal, ako by mu zrazu jazyk odsekol, a popozeral dookola. Všetci poslúchali nábožne, ako sa pri takých príležitostiach sluší a patrí. To ale mala byť známka, že vrchní obce sú za Adama.

„No“, ohlásil sa podrichtár, „veď čo sa toho týka, ublížiť mu božechráň! Ale reku nič netrvá

na svete večne — — Ja myslím, že už môže byť iný . . .“

Adam sa nepokojne pohniezdil na lavici — Ďuro ani plecom nepohol.

„Veru tak“, prevzal slovo zasa richtár, ktorý by bol rád už skorej prepadol cez šteklivú otázku voľby. (Oni sa takto ináče veľmi snášali; ba vari práve preto sa teraz richtár tak obrátil proti nemu, že boli až priveľmi dôverní. Ďuro vedel všeličo, čím sa mohol richtárke privdčať: stalo sa niekedy, že sa richtár chcel u Trnku sniekým počastovať trochu dlhšie, ako bolo richtárke po vôli: usrozumení s Ďurom ľahko vymysleli nejakú „nočnú stráž“ alebo čo. Richtár si posedel, počastoval sa, a Ďuro stál na stráži, ak by richtárka šípila niečo. No v poslednom roku Ďuro začal sa prichyľovať viacej k richtárke, lebo ona začala si ho nadchádzať hriatym a sladkým rozólišom — a richtár cítil sa odvtedy pri ňom ako v blízkosti bomby, ktorá každú chvíľu môže vybuchnúť.) „My takto proti Ďurovi nič nemáme, ale majú iní. Nedávno idem tak po polnoci od Trnku“, — richtár obzrel sa ku dverám — „stretnem fíra. No, reku, pán fíra, strážia nás, strážia? — Strážim vraj, veď vraj hlásnik nestráži: teraz som mu bol dobrý odpočinok zavinšovať.“

Okolo pece medzi mladšími strhol sa smiech: Ďuro očervenel trochu a stiahol šlofaňu na pravé ucho. Všetci vedeli, prečo ho skrýva.

„Ja, fíra nie blázon!“ ozval sa zpoza stola no-

táriuš cechu, kmotor Adamov. „Hrozný člověk! Ani sa nenazdáš, a tak ťa pokuníruje, že do smrti nezabudneš. A nehľadí, či za šticu, či za ucho, či na chrbát alebo kde inde. Najlepšie vyhnúť . . .“

„Veru tak!“ skočil mu bystro do reči Adam, nadhodiac sa na lavici. „Keď si netrúfaš, radšej sa vráť s kratšej cesty. Ono by to bolo: obecný chlieb jesť a na peci vylihovať. Ale to nejde. Alebo jedz a oči na rászochy — alebo nejedz a vylihuj. Ja by inak . . .“

Adam sa zarazil, že dal tak veľmi najavo svoju túžbu za halapartňou, a rýchlo umĺkol. Ďuro neprestával sa usmievať.

„Ja ver' nedbám — mne je veru jedno,“ povedal, pohnúc trochu plecom, ale tváriac sa, ako by sa mu chcelo veľmi zívnuť. Vidno, že je diplomat: keď kupuješ, jednaj, ako by si nepotreboval, a kúpiš. — „Ja som si už svoje vystál, nech si zas iný. Rád budem, na moj' pravdu — nech skúsi! Aj žena bude rada. Čo sa ma naprežehnávala neraz! „Ty vraj len za obec — len za obec! O svoje nedbáš, nech len obecné nezhyne!“ Nuž aspoň budem pekne pri svojom. Aj čižiem sa zašanuje, aj od ženy pokoj. Ja ver' nedbám.“

Tvár richtárova zažiarila veľmi prívetive smerom k Ďurovi, ale strana Ďurova je sklamaná. Ten, za ktorého, čo len zo zvyku tvoríť opozíciu, prichystali sa do boja, poddáva sa pri prvom útoku. Sú rozmrzení.

„Ja, keď vy tak, ale my nie!“ ozval sa tlmoč-

ník krpčiar Oudráš; nevidno ho od zeme, ale hlava bystrá a kriku za troch. „Vy ste už raz na hlásnictvo ako zrodený — aj hlas máte, ako patrí.“

Ďuro pozrel naňho veľmi povďačne, Adam hodil zúrivý pohľad. I richtár sa zaškaredil.

„Čože hlas! Hlas má aj iný“, odvráva veľmi mrzuto. Vidno, chce striasť Ďura s krku obce za každú cenu. „Keby len o ten spánok nebolo! Hlásnik nemá spať, ale má byť ako, neprimerávajúca, ten psík: strážiť ustavične, chodiť sem-ta, aby sa kdesi čosi nestalo. Ale toto: sotva odhlási deviatu alebo v lete desiatu, už na pec. Trafil by sa niekde oheň — čo potom? Alebo príde fíra — čo mu povieš? Ešte obec bude mať opletačku... A ešte keby spal zvečera, ale nad ránom...! I hodiny má nanič: ledva osem zvečera, on už ide s deviatou. Hotový neporiadok.“

Richtár hovoril tieto slová veľmi ticho, ustavične sa obzerajúc ku dverám, za ktorými tušil svoju Evu. Všetci vedeli, prečo richtár tak prízvukuje tie hodiny: to skoré hlásenie bolo napríčine, že vrchní, s richtárom na čele, vzbúrili sa proti Ďurovi. Keby spal hneď zvečera, to by mu odpustili, ale že najprv odhlási a len potom vylezie na pec — to mu naveky majú za zle. A akoby nie: takto sa veľmi často trafí, že cez deň je nejaká súrna práca v obci: tu sa predáva paša, tam sa vymeriava hora, tu sa jednajú majstri, čo majú robiť do školy válov alebo do fary rebričko — tu sa robia účty, tu sa koná to alebo to.

Prítom je vždy dosť škraty, hrdlo vyschne, jazyk div nestrudovatie — treba ho ovlažiť. Ide sa pekne k Trnkovi, zasadne sa, užije sa niečo. Zabaví sa v dobrej vôli a prítom pretriasajú sa všelijaké otázky, smerujúce ku prospechu obce. Vtom zaznie, ako hlas hromu, Ďurovo: „Uderila deviata...“ A tu potom, ako by ich razom z vreca vysypal, prihrnú sa ženy, hneď jedna, hneď druhá, tretia, štvrtá — až ich plno, a ty chceš-nechceš, musíš ísť domov. Dokazuj, koľko chceš, že je ešte iba pol, že Ďurove hodiny nestoja ani starého čerta — nepomôžeš si ani akomak. A to len preto, že Ďuro rád spí od polnoci, a nie zvečera. — —

„Ja myslím, že je to nie najväčšia chyba, keď si aj trochu pospí“, ohlásil sa kolár Hrčka, ktorý veru nie bez príčiny zastával Ďura. Bol vdovec, žena poň do krčmy neprišla, bolo mu jedno, či ísť domov o polnoci, či až nad ránom. „I spánok je od Boha. A vari ešte lepšie, že spí nad ránom: vtedy už zlodej nepôjde. Ten iba do polnoci.“

„To je nie pravda!“ odporoval notáriuš. „Do polnoci sú ľudia hore tu i tu, ale potom každý ide na svoj pokoj a zlodej má slobodnú ruku. Mne tiež ktosi vlani nad samým ránom jarku potiahol . . . I na dubce sa ide zrána . . .“

Kolár vtiahol sa medzi dvoch voličov ako zajac do brázdy. Prívrženci doterajšieho hlásnika popozerali na seba. Vrchní sa akosi zvláštne uškŕňali. Vidno, notáriuš udrel na šteklivú stra-

nu. Všetci, čo zastávajú Ďura a jeho ranjší spánok, majú na to vážnu príčinu. Koľko ráz ide sa o tom čase, keď hlásnikovi prichodí ešte bdieť nad bezpečnosťou svereného mu majetku občanov, s volmi alebo koníkmi na lúky alebo do datelinísk; alebo ide sa do panského na dubce. Vyberie sa, čo sa potrebuje a čo sa vo dne vyzrelo, a ide sa domov. Nevidí živý duch. Ak by hlásnik spal zvečera, a nie nad ránom, ľahko by mohol niektorého prištipnúť.

Izbou zavládla na chvíľu rozpačitá tichosť, takže bolo počuť, ako richtárkina šatka šuchoce o kľučku. Richtár sa začal nervózne hrabať v protokole. Vedel, že Eva tú neistotu dlho nevydrží a príde čochvíľa dnu voľbu rozhodnúť. A veru nebodaj na Ďurovu stranu; zatočí tak, že si všetci vrchní nedajú rady, a bude zas, ako bolo. Jej sa to jeho hlásenie páči: vždy prvá doletí k Trnkovi. Ona nebodaj má v tom prsty, že Ďurove hodiny predbehujú. No škoda bolo obávať sa richtárovi: richtárka mala návštevu, a čo ako chcela, nemohla sa jej striasť.

„Milí páni a poctiví vrchní!“ ohlásil sa richtár netrpezlivo. „Keď sme sa už sišli, nuž niečo konajme. Čo teda, koho si žiadate za hlásnika?“

Adam sa pohniezdil na lavici; tvár mu vyrážala nepokoj a ústa boly raz tak sovrené ako inokedy. Ďuro sa usmieval ako obyčajne, ale predsa dosť často pohlol plecom, z čoho sa dalo súdiť, že je nie taký ľahostajný, ako sa zdá.

„Nuž azda by už dobre bolo obzrieť sa za

iným“, vraví ktosi pri stole. „Ďuro sa už dosť naslúžil, zide sa mu trochu odpočinku. Tot Adam by vari nezohrdil zastať ho . . .“

„Čo by som zohrdil!“ ohlásil sa Adam, ochotne vzpriamiac sa v celej výške, takže Ďura asi o hlavu prevyšoval: „ja by vďačne — len by ste chceli. A slúžil by som tiež verne, ešte inak ako ktosi. I vojakom som bol — Bosnu poznám ako vlastnú dľaň. I regulu znám.“

„Nech je Adam!“ „Adam bude!“ ozvali sa prívrženci Adamovi ako jedným hlasom, že ani nepočuť odporujúcich výkrikov Ďurovej strany. Sám Ďuro je prekvapený takou väčšinou. „Čo som im len urobil?“ diví sa, ale predsa sa ešte usmieva pritom. Verí, že i on má svojich verných.

„No, veď ja nedbám“, opätuje zas celkom ľahostajne; „vyvoľte si, koho chcete, ale mne svätý pokoj a poctivosť až naveky! Vari som neslúžil verne — či čo?“ Uprel oči významne na richtára, ale ten akosi veľmi sa zadíval do protokolu. „Vyhyba mi“, myslí si Ďuro; „ale počkaj, uvidíš, čo sa ti ulezie — —!“

„Čože, o vernosť sem-tam“, vraví richtár akosi zlostne, isteže zbadal Ďurov pohľad. „Keby len o ten spánok nebolo! Ale my takého viacej nemôžeme mať, čo iba na pec, iba pod perinu, ako baba. Trafí sa v obci oheň, treba ísť zvoniť na poplach — a hlásnik na peci. Alebo príde v noci fíra — a hlásnik na peci. Tebe je nič, ale do mňa ako sršeň: „I vy ste taký — i vy ste taký!“

A potom tie hodiny: vari o hodinu idú prv ako iné.“

„Veru tak“, prevzal slovo notáriuš, keď všetci zanovite mlčali; „ani sa nenazdáš, už hlási deviatu, a potom ako by uťal: celú noc nič.“

Adam v duši jasá; vidí, väčšina je na jeho strane. Chce sa mu poprekárať Ďuro.

„To on robí ako, neprirovnávajú, zlý kohút, milí páni!“ vraví so širokým úsmevom. „I ten, ledva vylezie na pánt: kikirikíí, kikirikíí — a potom celú noc mlčí.“

Ďuro zazrel bokom naň. „Ty budeš vari onakvejší?“

„Pravdaže, ja i zvečera, i o polnoci, i nad ránom! Mňa nemusí fíra dvíhať kolbou s pece. A dolapím — hoc i myšku!“

Na tvárach niektorých tu shromaždených vidno sklamanie: každý má nejakú veľmi-veľmi tajnú žiadosť. Jeden by rád, aby sa horlivosť hlásnika obmedzila iba na dopolnoc, iný zas na odpolnoc. I richtár ako by sa bol zamrzol. Rozpačito ťube ceruzou do stola.

„Veru súci človek!“ ohlásil sa Ďuro, ktorého plece už pohybovalo sa dosť zhusta; „ani hlásnického parsúnu nemáš.“

Adam vyskočil a zastal postred chyže. Postava dosť vysoká, ale tenká, že sa obávaš, aby sa nezlomila. Kabát len tak visí na nej, ako na kolíku. No v tvári hrdý úsmev — vidno, sebadôvera väčšia ako váha tela. „A toto je čo?!“ možno vyčítať z jeho tváre.

„Ani haleny nemáš!“ ohlásil sa Ďuro zas.

„Čo by nemal — keby som len chcel! Kúpim si aj dve, nie jednu. Ale ja nechcem halenu, lež kožuch. Veru kožuch — taký dubenák. To je i pekné, i tepla dá za tri haleny. Radšej doplatím. Dám desať zlatých — alebo dám i viac.“

Všetci mlčia; Adamovým dôvodom nemožno odporovať: kožuch je naozaj pekná vec. Najmä ak sa ti podarí kúpiť hodne dlhý, dobre na olejovo zafarbený, s čiernou barančou obrubou a červenými kožtičkami kráslený.

„Ani hlasu nemáš!“ doráža Ďuro zas, no akýmsi veľmi žiaľným tónom.

„Nemá hlasu! Nemá hlasu!“ zajasali protivníci Adamovi.

„Čo by nemal“, odríhal richtár. V chyži začína byť dusno na nevydržanie, v hrdle páli, jazyk vysychá. Šťastie veľké, ak nechytí sa pípeť. A voľba sa len ťahá do nekonečna — — „Nože, ukáž, že máš hlas!“

Všetci zatíchli. Adam sa postavil postred chyže, tak po vojensky, nie inak, ako by už stál pred všemohúcim „fírom“. Odkášľal, uvoľnil si nákrčník a začal zvolna známu hlásnickú nôtu:

„Opa—tr—hujte — svetlóóó, oheň, — aby — neból ľu—ďom — škoden! Spo—čí—vajte s Pahaháá—nem Bohem — Udderila . . .“

„Pst!“ zaznelo razom zpod pece.

Adamovi zaseklo sa v hrdle, kolená sa mu podlomily, vlasy, zdá sa, očervenely ešte väčšmi a rastú do výše — razom vypadol z úlohy herca.

Hodil sa k Ďurovi, pokojne sediacemu na lavici. „Kožkár, kožkár!“ volal, zúrivo mu kmášuc dlhé riedke vlasy. No ani ten neostal dlžen: Adamova tuhá štica len tak prašala pod jeho tučnými prstmi. Nech ich zavčas nerozdvoja, strhne sa medzi oboma stranami ukrutná pračka.

Vie Ďuro, čím najskorej dohnevať svojho soka. To nešťastlivé „pst“ je blenom jeho života. Keby toho nie, bolo by mu ani v raji. Ale všade ho prenasleduje — ešte i pri takejto vážnej veci!

Adam Klinček je takto veľmi súci, sporiadanný gazda; len to ho kazí, že je závistlivý. Nech sa uprázdni v obci nejaké miesto, už či hájnické, či hajtmanské a či nejaké iné, na všetko je hotový. Ba i do remesla by sa chytil. Tak sa stalo, že keď umrel kabanický gajdoš, starý Filúz: na jeho preveľké nešťastie skrsla v Adamovi myšlienka, či by nebolo výhodno ujať sa opustených gájd. Úmysel nasledoval čin: šiel zrovna k žene nebohého, gajdy zjednal a začal prehúdať. Sedel celé dni pod pecou s gajdami na ruke, vopred predstavujúc si svoju gajdošskú slávu. No netrvalo dlho, v susednej, len rozsiahlou močarinou oddelenej dedinke strhly sa dve svadby, na každej bol treba gajdoš. Ale čože, keď na celom okolí bol iba jeden gajdoš od remesla! Núdza železo láme — rozhodli sa za Adama. Ten namastil si čižmy lojovou sviečkou, pozostalým škvarkom pretiahol vlasy, aby lepšie priliehaly, a takto vyperádený, s gajdami cez plece prevešenými, vykračoval si do susednej dediny. Na

svadbe prijali ho, ako sa patrí—boli radi, že nezohrdil, a počastovali ho hriatym. Potúžil sa, nadul gajdy a začal prehúdať. Bolo by išlo všetko dosť hladko, ale jedno trochu Adama nepokojilo: tá druhá svadba bola práve v dome naproti, a čo hral majster-gajdoš, to žiadali svadobníci i od Adama. Zprvu šlo to ako-tak; ale zrazu gajdoš v druhej svadbe zahúdol akúsi divnú nôtu, o ktorej chudák Adam nikdy ani nechyroval. Svadobníci kázali, aby hral i on. Počúval, proboval, trímal gajdy, preberal prstmi, ale či tá sláva, ktorej sa mu dostalo ako gajdošovi, a či užité potúženie bolo na príčine, že zmiatly sa mu nóty — nedajbože za ním! Namáhal sa všelijako, pot rinul sa mu cícerkom s čela, a svadobníci len doliehali, aby hral. Tu, keď už videli, že mu to len nejde a nejde, a keď už hostia z druhej svadby začali robiť poznámky, oborili sa zle-nedobre na milého gajdoša. On, vidiac svoju neroveň, nečakal ďalšieho, ale pustil sa kade ľahšie, okolo humien a cez ploty, a svadobníci za ním, teraz už viacej zo žartu. V náhlosti zabudol odopäť gajdy s ruky, tie pri každom jeho skoku prenikavo zvrešťaly, ako by chcely tlmočiť zúfalosť svojho gazdu. Na jeho veľké nešťastie práve v ten deň pohnal richtár kabanický opravovať brehy onej močariny, a tak honba na nešťastlivého gajdoša odohrala sa pred očami celej obce. Adam zďaleka počul ich pekelný smiech — ale počul i krik svojich prenasledovateľov a v smrteľných úzkostiach bol by skočil zrovna i do

očistca. Ešte jeden dušu prerývajúci výkrik gájd, vytlačený kostnatým ramenom Adamovým, a úbohý gajdoš už väzel až po hrdlo v močarine. Náhodou vybral si práve najhoršie miesto, a ešte klesal nižšie a nižšie dolu ku dnu. Videl, že sa blíži jeho posledná hodinka — no starosť o gajdy, za ktoré dal celé tri zlatky, nútila ho napäť posledné sily. Dvíhajúc ich nad hlavou, zavolať zamierajúcim hlasom:

„Pst! ga—gagaj—dy retujte!!“

Pomohli mu von z bariny, očistili ho, ale to zúfalosťou vynútené „pst! gagaj...“ naveky prischlo na ňom. — —

Na krik pribehla dnu richtárka. Vie, že sa sokovia pochytili trochu, ale robí sa veľmi vážnou a rozpačitou. Inokedy, keď ide o obecnú vec, jej hlas nebýva posledným; no dnes, na svoju veľkú zlosť, musela byť von: žena Adamova, jej sesternica, priniesla jej šitie, a veru iste náročky práve dnes, aby sa richtárka bavila s ňou a nemohla kortešovať za Ďura. Vie ona, prečo by to robila: v krčme bývajú časté schôdzky (Trnkova Kata je ako kvet), vrchní si posedia, upijú si, a keby viac, možno richtár nepotrafí rovno... No len šuchnúť Ďurovi, on odhlási — a je pokoj. Hja, ženská politika!

Berie sa rovno k svojmu chránencovi Ďurovi. Ten už zas sedí pokojne, i kútiky vytiahnuté do pol tváre, akoby to nič; no na čele naviera mu roh ako dobrý palec. Adam hrabe sa po zemi: sbiera chlpy vlasov, čo mu Ďuro vysnoval.

„No, veru ste mu dali!“ spraskla richtárka rukami. „Ale máte svedomie, človeka takto doradiť? A ešte svojho hlásnika!“

Richtár sa nadhodil na lavici: tu ju máš! teraz začne ona, bude sa zas pretriasať všetko pekne od začiatku, a ak len Eva bude chcieť, ľahko vykoná, že Ďuro zas dosadne na miesto hlásnika. Ak len neurobí nejakú prietrž, voľba pretiahne sa možno do polnoci. Iné teraz nepozostáva, ako uchýliť sa k nejakému úskoku.

„Čoby hlásnik!“ vraví celkom vážne, drgajúc lakťom prísediacich vrchných. „Už je po jeho hlásnictve! Toť Adama sme si vyvolili . . . Veru tak!“ potvrdzuje s dôrazom, vidiac všeobecné zadivenie prítomných, a otvára protokol.

„Vyvolili sme, vyvolili!“ jasá Adamova strana. Prívrženci Ďurovi sú zmätení od veľkého divu: veď ešte ani dobre reči nebolo a vraj „sme si vyvolili!“ Nemôžu pochopiť — začudovaní hľadia na Ďura. I on je zadivený nad richtárovým úskokom. Vidí, že proti mocným nepomôže si nič — i všetky protesty jeho strany budú márne . . . Hlavou preletela mu zvláštna myšlienka. Pochytil najbližšieho svojho priateľa, kolára, za halenu a pošeptal mu čosi do ucha. Ten pochopil hneď.

„No, keď sme vyvolili — vyvolili sme, milí páni!“ vraví kolár hlasne, aby všetci počuli. „Jednota mysle nadovšetko, keby sa nám to aj neľúbilo. My ustúpime; len aby vám, milí páni, ten hlásnik vyhovel! — Veď uvidíme, ako bu-

de —“, a obrátiac sa k Adamovi, dodal: „Nebanuj, braček, že sme ti robili nesnádky. Nech ťa Boh živí!“

Adam ochotne priskočil k stolu, aby podpísal protokol. Medzi majstrami ozval sa tlmený smiech. Len richtárka je rozmrzená, a rozpačito ťuchajúc ruky o zásterku, berie sa von. Takého posmechu sa ešte nedožila, aby sa za úradovania jej Jana rozhodlo niečo bez nej. Je veľmi rozhorčená a rozžialená za Ďurovými službami.

„Ale musíte dobre strážiť!“ cvikuje krčmár Trnka. „Zavše mi ktosi chodí po dvore, okolo komory. Nebodaj nejaký zlodej. Budem rád, keď ho dolapíte.“

„Oj, dolapím — bohuprisám, dolapím!“ duší sa novovolyený so žiariacou tvárou. Richtár zadržáva protokol a kladie ho na lavicu. Hoci vykonával, ako chcel, je akýsi rozpačitý. „Veď vy poznáte, začo toho ríť“, pošeptal mu Ďuro, keď prešiel okolo neho; „neviete, čo si púšťate za golier . . .“

Všetci sa poberajú von, hlasne rokujúc o priebehu voľby. Ďurova strana hundre ešte čosi o neporiadkoch, ale ide tiež. Už sa všetci vyhrnuli na preddomie — i Ďuro medzi nimi. Robia sa, ako by chceli každý rovnou čiarou domov.

„No, podte sem, na túto stranu“, ťahá natešený Adam podrichtára za rukáv; „aj vy, pán richtár, podte s nami! Aj vy ostatní, milí páni! Dám niečo naliať.“

„No, teda, teda vo meno božie!“ rozhodol richtár po krátkom premýšľaní. „Keď ste nás vy nezohrdili, nesmieme ani my vás.“

Sedia u Trnku pekne okolo úzkych dlhých stolov, a veru všetci v onej sviatočnej nálade, ktorá vyplýva z vedomia dobre vykonaného skutku. Richtár zasa za vrchstolom ako pri voľbe, pri ňom podrichtár, notáriuš a ostatní vrchní, ako nasledujú podľa hodností. Krčmár Trnka veselo sa zvrta po izbe; roznáša ten dobre zaslúžený oldomáš, čo sa užije na rováš novovyleneho hlásnika Adama Klinčeka. I Kata, žena Trnkova, mihne sa tu i tu izbou — no hneď zasa zmizne. Vie, že jej muž nerád, keď ona posluhuje. Je mladá, nech sa šetrí. Na to je on, aby poslužil. No má to ešte i druhú príčinu: Trnka je takto veľmi súci a dobrý človek, ale strašne žiarlivý. Kata je mladá, a on už bol starý mládenec, keď sa sobrali; nuž mu vari preto neprestajne akýsi červík vrta v hlave. Kata sa síce boží neraz, zaklína ho, že od tej starosti nech mu ani jeden vlas neošedivie, ale on veru šedivie „navidomoči“.

Ako vravím, všetci sú veľmi dobrej vôle, nevynímajúc ani tých, čo boli proti Adamovi. Zprvu boli trochu na richtára rozhorčení, že tak znevážil slobodu volebného práva, ale výhľad na dobrý oldomáš ich skrotil. No a potom Ďuro pošeptal im čosi, čo ich veľmi rozveselilo. Shovávajú sa so svojimi volebnými protivníkmi veľmi

vážne, ale chvíľami im zahrá na tvárach akýsi šelmovský úsmev. Ďuro je tiež medzi nimi. Po hneve uňho už ani stopy. Tvár mu zas prijala na seba dobrodušný mesiačkovitý vid, kútiky úst sú zas tak pekne vytiahnuté do pol tváre, a plece, pohybovanie ktorého tlmočievalo bystrejšie prúdenie krvi, je úplne na pokoji. I šlofaňa sedí mu pekne na vlasoch do hladka uhladených. Ťažko veriť, že len pred hodinou boli také rozkmásané. Ba keby nie ten neodškriepiteľný corpus delicti, sinavý roh na jeho čele, zaverili by ste sa, že už najmenej mesiac nebola porušená tá duševná rovnováha, čo mu zrejme svieti s tváre.

„Nehnevaj sa, braček!“ vraví, chytajúc Adama za kabanicu. „Čo sa stalo, stalo sa, ale to všetko ešte môže byť dobre. Nech ťa Boh živí!“

Vidno, že je Ďuro veľmi dobrý človek, konajúci podľa učenia kresťanského: i toho, kto ho urazil a ukrátil, hotový je prosieť o odpustenie. To poukazuje na jeho inteligenciu. Adam — to už tvrdšia nátura.

„Nechaj ma“, odvráva zlostne; „keby teba nie, mohol som mať šticu celú, a tu teraz aká špata.“ (Adam naozaj má hodnú lysku na čele, čo mu ztadiaľ Ďuro vykmasol vlasy.) „Čo mi len žena povie?“ trudí sa ďalej, škrabúc si mrzuto zátylok. „Na moj' pravdu, papekom ma vyženie predo dvere — takú ovcu ošklbanú!“

„No len sa už nehnevaj: horšie bolo, a nechválili! Zarastie, ani sa nenazdáš. Hľa, ja tiež akú ohavu na čele, a mlčím. Nie som taký zlý

človek, ako ty myslíš. Hľa, i miesto som ti postúpil . . .“

„Veru pekne postúpil — keď musel!“ zasmial sa Adam. „Keby mňa nie, bol by iný, ak by si ty nebol. Veru nie. Na takého človeka sa nemožno viacej spoľahnúť. Ty vraj „len za obec — len za obec!“ V mechu by si ju vynosil — kebysi mohol.“

Chyžou zaznel neviazaný smiech. Richtár núti sa do vážnosti, ale i pri všemožnom úsilí uškŕňa sa i on. I vždy vážny Trnka chce sa pri nálevni.

Dobre vedia, čo Ďuro nosieva v mechu!

Ďuro Smolka je takto veľmi súci, sporiadaný gazda, ale jednako i on má svoj „blen“, keď i nie taký horký, ako Adam svoje „pst“. Závistník, ako Adam, je nie, ani žiarlivý, ako Trnka, pijak tiež nie, ba ani taký nie, ako — no slovom: Ďuro bol by takto veľmi akurátna nátura, keby nemal jednu náruživosť — náruživosť horšiu od všetkých ostatných: Ďuro kupčí s koňmi. A to na svoju preveľkú škodu. Ide na každý jarmok v okolí, kúpi koňa (na šťastie nie za veľmi veľkú cenu: sotva dá raz toľko, ako stojí koňova kožka), vypije oldomáš a ide v ružovej nálade domov. Pravidelne kúpi vždy dobre, chváli sa každému, svoláva všetkých známych, aby šli pozrieť jeho kúpu. Tí ochotne idú, chvália, chvália — Ďuro ich počastuje, uctí, ako sa patrí; ale hneď, ako sa rozídu, už plná dedina chýrov, že má Ďuro „novú kožku“. No Ďuro nepočuje hany, ba iste nevidí ani chudé vyčnievajúce rebrá

svojho tátoša — je ešte vždy spokojný. Ale o trištyri dni sa už neusmieva tak veselo, škrabe si zátylok, pohybuje ľavým plecom. Ale keby sa ti nelenilo na piaty-šiesty deň zájsť si za humná, videl by si Ďura vo veľmi dôvernom rozhovore s Cigánom Jožom; no a potom na druhý deň ak by si si zasa postriehol za humny, videl by si Ďura s veľkým vrecom na pleci utekať od koliby. Jeho obsah neukáže ti ani za všetky poklady sveta tohto, ale môžeš veriť, že nesie kožku so svojho tátoša, ktorému zaráčilo sa na večný odpočinok. Vidno: nemá Ďuro v kúpe šťastia, no zanechať túto preňho trochu drahú zábavu nemá sily. Nebodaj narodil sa na prenešťastnú planétu. A jeho Dora vari tiež; veď i jej dotýka sa to veľmi žalostne. Keby toho nie, takto ináče bolo by im ani v raji. Jedine tie „kožky“ zastierajú jasné slnko ich manželského blaha. Tie sú príčinou, že Dora neraz vrší sa na Ďurovi. No nemyslite si, že Ďuro nemá pritom nijakých výhod: poznajú ho všetci Židia-kožkári, „tykajú“ si s ním, častujú ho „sladkým“, keď sa sídu niekde. Ale k nemu do domu nejde ani jeden. Kedysi bol sa im zatáral do revíru akýsi smelec, tiež kože skupujúci; napravili ho k Ďurovi. Ako vravím, Ďuro je takto veľmi akurátna, sporiadaná nátura, ktorú ťažko vyraziť z koľaje — nuž skoro na neuverenie, že Žid na zpiatočnej ceste preskakoval po dva ploty naraz a ani poklad Dariov nebol by ho zväbil do kabanického chotára.

Hľa, toto je Ďurovo „pst“! No môž' byť, že kedysi i to poslúži mu k dobrému. Lebo sa ľahko trafí, že jeho kupci-odberatelia, tí, čo tykajú si s ním a častujú ho „sladkým“, onedlho smyslia si poctiť ho listinou, v ktorej vymenujú ho za svojho čestného člena. Alebo, možno, dostane zlatú medailu ako najhorlivejší dodavateľ tovaru — — Len škoda, že jeho spoluobčania nevedia oceňiť jeho zásluhy o kupectvo a priemysel, ale prenasledujú ho posmechom a prezývkou „kožkár“. No na jeho veľké šťastie je Ďurova povaha akási smiešanina flegmy a sangvinizmu, a tak ľahko sa nenahnevá. Len „kožku“ od neho nekupuj, kožkárom ho môžeš pomenovať. Ešte sa ti aj usmeje.

Tak i teraz. Sám Adam nechápe, ako sa Ďuro môže smiať s ostatnými. On čakal, že sa zas pochytia za pačesy ako u richtára.

„No vidíš, aký si ty!“ vraví Ďuro veľmi dobromyseľne; „ja sa chcem smieriť, a ty takto — ohňom by si na mňa sypal!“

„A vari cigánim?“ domrza Adam zas; vidno, rád by Ďura dopáliť za každú cenu. „I prvý týždeň ti jeden zdochol . . .“

„Čoby nezdochol, však nebol na iné súci“, vraví Ďuro zas celkom pokojne; vie, že tým Adama veľmi zlostí. Všetci sa smejú — i Trnka sa uskríňa. Kata už dávno v komore spí sen spravodlivých —: svedomie na pokoji.

„Mňa neprevedieš — oj, veru nie!“ chechce sa Ďuro, vidiac Adamovu dlhú tvár, keď ho von-

koncom nemôže priviesť do úzkych. „Mňa nedopáliš ani za celý široký svet. Veru nie. Ja som vždy dobrej vôle, lebo neznám pána nad seba. A nebojím sa ani čerta rohatého.“

Adam sa zasmial srdito. „Keby nie tvojej Dory . . .! Myslíš, že neviem? Oj, veru viem! Aj nedávno som videl zpoza plotu, ako ťa kmásala za uši. Vtedy, vieš, keď si toho Faku . . .“

Výbuch smiechu, ktorý teraz nasledoval, použil richtár a vykradol sa zticha von. Nespozoroval ho nik. Boli už viacej ako v dobrej vôli, a pálenky ešte vždy dost. Čo sa nevypije na rováš Adamov, užije sa z obecného — tak ako vždy. Hlásnika sa tiež neboja, sedí tu medzi nimi, môžu sa zabaviť, dokiaľ chcú. Môžu sa ženy škrkať — dnes sú oni pánmi.

O chvíľu podotkol bývalý hlásnik, že mu je sparno, a vyšiel von. Za ním pomaly vytratil sa jeden, druhý z jeho priateľov. Všetci mizli vo dvore v tmavej kôlni.

I Adam sa sobral; nadišlo ho vedomie novej povinnosti. Hlásiť nebude, aby si hneď na prvý raz nepohneval niektorú stranu, ale iba tak mlčky prejde dedinou, aby sa niekde niečo nestalo. Ľahko by mohli zlodeji použiť príležitosti a voľakde narobiť škraty.

Vracajúc sa nazpät hore dedinou, na ceste v bok ku humnám vedúcej zazrel akýsi tieň. Vhuplo mu do hlavy, čo Trnka hovoril, že mu zavše ktosi komoru obchádza: čo, keby to tak zlodej?! Posmeliac sa, zašiel medzi humná, na-

sledujúc akúsi postavu, čo sa pred ním plietla. Chvilami počul šuchot, a keď dochádzal k Trnkovej stodole, videl celkom jasne, že ktosi ide pred ním do dvora. Opatrne šiel za ním, ale zrazu stratil sa mu celkom. Adam si to nemohol vysvetliť; prešiel po dvore, nikde nič, iba pri komornom oblôčku, čo bol hodne vysoko pod strechou, ako by sa čosi šerelo. Pošiel bližšie — chcel volať na pomoc, ale zasa si pomyslel, že škoda by bolo zobudiť Katku Trnkovu. Ľahko zľaklo by sa, chúďa, mladá žienka . . . ! Vtom zaznel z kôlne náramný hurt — a hneď čosi ako tisíc centov zvalilo sa s vrchu naňho a zvalilo ho na zem. Teraz už vedel, že sú to zlodejské nástrahy — ale predsa mal ešte toľko duchapřítomnosti, že lapil to „čosi“ oboma rukami: našmátral návlaky a ohromný krpec.

„Rata, ľudia! kmín, zlodej!“ ozýval sa do nočnej tmy víťazoslávny hlas Adamov.

Vtom hrozitánsky udrelo ho to „čosi“ po tvári, že zazdalo sa mu, ako by celý svet bol v plameni. „Budeš ticho?! to som ja!“ znelo to zpod neho, dobíjajúc sa silou-mocou hore.

„Hej, ale mi posvietil!“ kričal Adam, metajúc sa na zemi, ale nepopúšťajúc svoju korisť. „Ľudia boží, ratujte!“ volal, čo mu hrdlo stačilo.

Priskočilo mu asi šesť chlapov na pomoc — medzi nimi Ďuro Smolka. Tma bola ako v rohu, ale oni na div chytré pochopili, kde a čo sa robí. Strhol sa huk; ale predsa celkom jasne bolo počuť, ako päste dopadajú na domnelé zlodejské

chrbty. Začal sa ozývať i nárek novozvoleného hlásnika: „Mňa nebite! mňa nebite!“ — „To som ja — to som ja!“ volal druhý, akýsi známy hlas, zúfalo.

Vybehli i tí, čo boli zostali v krčme, a pri-niesli svetlo. Adam, hoci údery neprestávaly — čo iste namierené boly na zlodēja — vypukol vo víťazoslávny jasot. „Chytil som — chytil!“ volal, hrabúc sa so zeme.

Trnka priskočil so svetlom a posvietil na domnelého zlodēja.

„Híí — nech som Kubo! veru chytil!“ zvolal so zadivením. „Človeče, veď sú to toť náš richtár!“

Všetci zostali veľmi zadivení. Bol to naozaj Jano Krúžik, richtár kabanický, teraz, pravda, vo veľmi žalostnom stave. Ďuro, zdalo sa, ide skapať od divu.

„Nuž ale ste to vy?“ opýtal sa ho, veľmi sú-strastne pozerajúc mu do tváre.

„Pravdaže ja“, odvetil richtár, vystierajúc sa, ako by sa nič nebolo prihodilo. „Však veru ne-máte rozumu: takto so mnou zachodiť. A ty tiež — sprostý!“ obrátil sa k novovolyvanému hlás-nikovi, ktorý stál tu celý rozžialený. Keby sa mu kus zlata bolo v hrsti v nič rozplynulo, nebol by býval taký začudovaný, ako keď domnelý zloděj nebol zloděj, ale richtár kabanický.

„Čo som ja vedel!“ vyhováral sa rozpačite, omakávajúc si rameno, čo mu richtár pri páde k zemi prištikol. „Kto by si bol pomyslel, že ste to vy?!“

„Ba čo ste tu hľadali?“ spýtal sa krčmár Trnka, nedôverčivo pozerajúc tu na richtára, tu na oblôčik podstrešnej komôrky. No ten bol akurátne zavretý . . . Nemohol pochopiť . . .

„Ja, človek nevie, kde ho aké nešťastie čaká!“ prevzal Ďuro slovo, keď richtár, zamestnaný uväzovaním krpca, čo sa mu v tej trme-vrme sošmykol, akosi dlho váhal s odvetou. „Čo sa stalo, stalo sa — už sa to viacej neodstane. Ešte dobre, že je nie horšie!“

„Veru: dobre!“ ohlásil sa Adam žalostne. „Tebe je dobre, keď si nič nedostal, ale ja! Vari všetky kosti ste mi dolámali!“

„Nerob si z toho nič, braček!“ potešoval ho Ďuro s vážnosťou, o pravdivosti ktorej by ani sám neveriaci Tomáš nebol pochyboval. „Kto sa chce biť, musí tam byť. To tiež patrí k tvojmu stavu. Nechceli sme — a ako sme ťa posvätili na prvý raz! A čože ešte, keby sme boli schválne! Nech ti Boh pomáha!“

Všetci prikývli hlavami. Ale tým starším, ktorí boli do ostatku v krčme, nechcelo to akosi do hlavy, ako sa mohlo stať toľké nedorozumenie. Len Trnka ako by chápal trochu . . .

Richtár, ktorý už medzitým zas nadobudol duchaprítomnosti a vážnosti, sobral sa domov, ale vzali ho ešte so sebou do krčmy a po prestátom posilnili pálenkou. No i Adama museli: veď neborák stal sa skoro obeťou svojej privedkej horlivosti.

Ako sa to všetko takto mohlo stať? opý-

tate sa. Ja neviem. Spýtajte sa Ďura: ten sa darmo neusmieva, ani len tak podaromne nevyťahuje kútiky úst o tretinu vyššie ako obyčajne. Ten zná — ale nepovie. Keby povedal, vedeli by ste, prečo bol taký smierlivý naproti Adamovi, prečo mu bolo sparno v chyži krčmárovej. I to by ste vedeli, kto to bol, čo plantal sa po medzi humná a čo zmizol Adamovi pred samým nosom v Trnkovom dvore. A možno i to, zkaďiaľ spadol richtár hlásnikovi za golier . . .

Ale on je v tej veci nemý ako hrob.

Na druhý deň povolal richtár Ďura Smolku k sebe a pri zamknutých dverách dlho sa shovárali. Richtárka — na svoje veľké nešťastie — práve bola zašla svojmu starému robiť „od úrokov“, lebo tá voľba neposlúžila mu akosi, nuž počula len toľko, že richtár, vprevedzajúc Ďura, povedal: „Ty si už raz líška, Ďuro!“ A Ďuro sa usmial.

O týždeň sišli sa zas vrchní obce kabanickej do richtárovho domu, a keď Ďuro sväto-sväte sľúbil, že dá svoje hodiny dokonale opraviť, zas ho vyvolili za hlásnika. S tým novým to nijako nejde: nemá ani hlásnického parsúnu, ani hlasu ako sa patrí, ani haleny . . .

Ďuro je už raz ako stvorený za hlásnika . . .

Aby vyhovel jednej i druhej strane, nejde spať nad ránom, ani je nie hore do polnoci, ale ľahne si pekne zvečera a spí do rána.

(1893.)

FAKO ĎURA KOTÚLKU.

Črta.

Eva Kotúlková natešená vystrájala si muža do jarmoku.

„A už len dobre kúp!“ nakladala mu, hojne mastiac mu vlasy lojovým škvarkom, aby bol, ako patrí. „Nech je koníček pekný, spôsobilý, aby sme sa zaňho nezahanbili. Ale nech je nie drahý!“ doložila výstražne, čo Ďurovi mohlo znieť ako hrozba. „Najviac ak dáš štrnásť-päťnásť zlatých. Veď keby aj nebol veľmi vykrmený — nič nerobí: ovsu máme dosť, popravíme ho.“

„Veru tak!“ prízvukoval Ďuro, a keď ho Eva ešte upomenula, aby pravou nohou vykročil z domu, pohol sa na cestu.

Po jeho odchode Eva bežala k hornej i k dolnej susede pochváliť sa, že jej Ďuro šiel kúpiť koňa. Potom zašla si ku kmotre a ešte ku dvom trom tetkám — a o poludní už celá dedina vedela, že Kotúlkovci budú mať koňa. Eva už i to rozprávala, aký bude: pekný, tučný, červenej srsti. Nôžky bude mať ako struny a do skoku — „ako oheň“!

Ale veru keď večer Kotúľka veselý, rozjarený

priviedol koňa, Eva razom spadla s neba svojich predstáv. Milý Fako, ktorého Kotúlka priviedol, nebol červený, ale akejsi neistej farby. Ani nebol tučný, ale vychudnutý, až mu kosti vyčnievaly. Na ľavej strane krku mal hodnú odreninu, a čo viac, hodne napádal na prednú nohu. Kotúlka hrdo rozkladal, že ho kúpil „iba“ za pätnásť zlatých, ale Eva len-len že nezaľala sa obom do štica — totiž Fakovi a Ďurovi.

„Kde si len podel rozum, človeče!“ letela do svojho ináče milého Ďura, „za takú kožu dať pätnásť zlatých!“

„No, a kosti nič?“ ohlásil sa Ďuro tak spokojne, ako by išlo o výhru z lutrie, ktorú práve shrnul do vrecka.

„Kosti, kosti!“ odvrávala Eva zlostne; „čo tam po kostiach, keď mäsa ani za vrabca.“

Kotúlka poklepal si ukazovákom na čelo a usmial sa. „No, to je už pravda: dlhé vlasy, krátky rozum. Hneváš sa, že som kúpil koňa s kožou a kosťami: a čo, keby som bol kúpil koňa bez kostí? Keby mal samé mäso a nôh nič, ako by som ťa na ňom zaviezol do mesta, haáá? A vieš: v meste je i ten rozólíš onakvejší ako toľ u Mojžiša . . .“

„No, ty si predsa len múdry človek“, povedala Eva s vyjasnenou tvárou, lebo reč o vozbe do mesta smierila ju s niektorými nedostatkami krásy Fakovej. „Nuž a keď si už toho koníka kúpil, azda nezaškodí, keby sme išli oprobovať, ako pôjde. Vieš: v Orechovom budú v nedeľu

hody, nuž kmotra hovorila, že by rada ta k sestre, a vraj i my by sme mohli ísť. Hoviadku ten kúsok cesty neškodí, no a patrí sa, aby sme sa oproti kmotrovcom učlovečili. A, vieš: u Strnád-kov varievajú hriate s cukrom a starým sadlom — až sa tak ťahá.“

„No, ja nedbám“, prerušil Kotúlka svoju Evu, preglgajúc sliny, čo sa mu pri spomienke hriateho sbehly v ústach; „len sa schystajte, veď vás ja zaveziem. Ale, vieš, Fako nemusel mať kdesi veľmi chýrne zimovisko, nuž musíme mu trochu lepšie pohadzovať, azda sa ešte dotiaľ popraví. Lebo ľahko by sa človek na prespolí zahanbil — nuž a keď sa nemusí . . .“

Eva radostne prisvedčila a ochotne bežala pribrať ešte za mierku ovsa.

Celý týždeň mal sa Fako, ako by sám bol na hodoch. Kotúlka nosil mu ovos, čo žena videla, a i potajomne mu prisýpal, no a Eva tiež neskupánila. Len aby Fako bol čím jarejší do skoku, keď ich povezie do Orechového na hody. Chceli ako zázrakom za týždeň premeniť Faku na pekného tučného koníka. A naozaj, už za štyri dni priviedli to s ním natoľko, že ho už nemuseli biť hrubším koncom bičiska, keď chceli, aby Fako prešiel ku studni, ku válovu. Bolo ho treba len trochu pozatínať bičom — už šiel.

„No, bude čosi!“ potešil sa Kotúlka. „Počkaj, žena, ani sa nenazdáš, taký koník bude z neho, až radosť!“

„Ale kuľhá — ohava!“ odľahčila si Eva.

„Kulhá! kulhá!“ odvrával Kotúlka. „Veď on vykulhá, nech len príde čas. Bol zakovaný, nuž a to nejde tak ľahko, ako by si si myslela. To drží koňa ako — nehodno primeriavať — starú babu kašeľ. Ale napokon predsa popustí.“

Eva zazrela bokom na Faku a vošla do pítvora, v duchu veriac sa, že radšej ostane doma, ako ísť na hody na krivom koni.

Ale v nedeľu predsa schystala sa a spolu s kmotrovci sadla na drabinovec, ktorý Kotúlka deň predtým dokonale nakolomažil, aby to šlo len ľahko. Kotúlka sadol si široko na sedisko, opraty vzal do pravej ruky, ľavou posotil klobúk do tyla, zaťal Faka bičom a — šli. Kmotra sa vopred chválila, že povezú sa do Orechového na hody, a že sú Luskovičania hrozne zvedaví, na ulici bolo plno ľudu. Fako vykračoval si vážne, noha za nohou, ani sa neobzerajúc s boka na bok — ale čože! keď pri každom kroku, napádajúc na nohu, kývol hlavou k zemi. Sbehnutí zvedavci smiali sa ako na nájom. Eva ozelenela, kmotra sa zapálila, kmotor sa nepokojne hniedzil na sedisku. Na šťastie Kotúlka trafil zaťal Fakovi na citlivé miesto, medzi uši — ten pustil sa do zúfalého behu. A, možno, že sa mu to zaľúbilo, lebo už potom vykračoval si dosť bystro, že i Eva začala láskavejšie pozeráť naň, a keď dochádzali k Orechovému, nezdržala sa, aby ho nepochválila.

„No, čo hovorím?“ hrdó sa vztyčil Kotúlka.

„Však som povedal: popraví sa, nech si len trochu vypočinie.“

„Však takto parsún, ten ho má, ako patrí“, ohlásil sa kmotor. „Len keby tej odreniny nemal tamto na krku!“

„No, čo len to!“ povedala Eva, „sčese sa mu hriva na jednu stranu a je zakrytá. Keby len tá noha . . .“

Ako na vyvrátenie hany, Fako pustil sa do behu. Bolo dolu vrchom, voz šiel ani po masle. Eva sa usmievala.

„No, lacný bol!“ rozjaril sa Kotúlka, posotiac si klobúk do tyla, „nepreplatil som, nech je, ako chce.“

„Veru nie“, prisviedčal kmotor; „neublížim svojej duši, keď rečiem: dvadsať zlatých je hoden! Toľko stojí otcu-materi . . .“

A v najlepšej nálade vtiahli do Orechového.

U Strnádkov prijali ich, ako patrí, voviedli do izby, usadili za stôl. Len Kotúlka zostal ešte vonku, aby Fakovi pohodil kúsok sena. Nevypriahol ho — len tak pri oji nech si zažerie trochu. Aby Strnádkovci nemysleli, že sa chcú usalašiť na dlho. Ani do dvora ho nedal, nechal ho na ulici. Aspoň ho bude mať na očiach.

Kotúlková neprepínala, keď chválila, aké hriate varia u Strnádkov. Sladké, samý cukor, až sa tak ťahá, no a sadlo v ňom voňavé, ozaj staré, vraj trojročné. A veľa! Môže to hriate na chlieb natierať, nech ho len trochu nechá postáť.

Veru, keď Strnádkovci hriate varia, celá dedina rozvoniava sťa nejaký voňavkársky krám.

Strnádková zvrta sa po izbe. Ani nevie, čím by si hostí lepšie uctila. Z pitvora už tuho zaváňajú klobásy. Sú dobré, vyschnuté: veď visely od Lucie v „pekelci“. Teraz udrie na ne dve-tri vajcia. Znak, že sú hostia milo videní, keď im „napražia“. Kým sa to schystá, zatiaľ núka hostí syrovou homôlkou, v mlieku rozpustenou. Natierajú si ju na „mrvinky“ a zapíjajú hriatym s cukrom a starým sadlom. Hja, veď sú u Strnádkov! Tí vedia uctiť!

Pred večerom rozpomenul sa Kotúlka na svojho premilého Faku a vyšiel ho napojiť. Vypriahol ho a vedie ho ku studni k válovu. Kotúlka je veľmi veselý, ale sa akosi nevyzná vo dvore. Všetko zdá sa mu akosi pomiešané v ňom. A i na ulici! Toť pri plote akési tyčky, žrde a hen — aha! to je oje z jeho voza. Priviazal Faku oň a vošiel dnu.

Sobrali sa, už bolo celkom tma, ale veselí, rozjarení. Strnádková vprevadila ich až predo dvere, ale Strnádka zostal v izbe. Chcel i on, ale hlava mu odvisla na roh stola ako nalomená makovica. Kmotrovci a Eva už sedia na voze. Kotúlka hľadá opraty a horko-ťažko štverá sa hore. No, chvalabohu, už sedí! Posotil klobúk do tylu a zamával bičom. „No, Fako!“ Čosi ho drglo do boku. Aha, už sa hýbu! Kmotor ešte raz kričí „s Bohom!“, kmotra melie čosi dve na tri. Eva ľapoce, že voz ide akosi dookola . . .

Kotúlka sklonil hlavu na prsia a zažmúril oči. „Híí, nech som dobrý, veď stojíme!“ zvolal kmotor, ktorému sa po hodnej chvíli trochu rozjasnilo pred očami. „Pán kmotor, kde máte Faku?“

„Nuž tam, kde má byť: pri oji!“ odsekol Kotúlka v polosne.

„A veru, kmotre, tam ho niet!“ ohlasoval kmotor.

„Bol by čert! A kde sa podel?“

„Čo ja viem? Kde je, tam je — ale tu ho niet.“

„Len by ste netárali, kmotre!“ vraví Kotúlka, štverajúc sa s voza. Ide na miesto, kde kôň stáva — tam ho niet.

„Nech som Kubo, niet!“ ohlasuje zničene. „Veď som ho tuto priviazal, tuto na toto miesto, a teraz tu ani srsti. Pane Bože, veď i oje je preč! Odrezal ho ktosi, nebodaj —: hľa, tu len kúsok . . .“

Kmotor krbáľa sa dolu s voza. Ide sám pozrieť, ak by Kotúlka nedoviedol dobre. „No, ste vy, kmotor, ste vy! Veď je to rázvoja!“ Oba sa smejú veľmi chutne — ale smiech im prejde, keď konečne Faku ani pri oji nenájdu. „Niet ho —; vari ho zlé čosi vychytilo, či čo?!“ hromží Kotúlka.

„Pst, ticho, ak ste z Boha!“ tíši ho kmotra, „nevystavujte sa na svetský posmech. Radšej podme ticho domov. Veď Fako príde — ak má prísť. Nebodaj je to nie po dobrom . . .“

„Húú, bosorky!“ zašeptala Eva s hrôzou, a už obe kmotry melú sa dolu. Zdá sa im, ako by sa celý svet krútil v bosoráckom tanci, a pochytiac každá svojho Ďura, ťahajú ich čím skorej z dediny. Je tma a cesta, sťa by blúdili po očistci. Konečne im svitlo trochu v očiach: už sú v šírom poli. Kotúlka odplúva.

„Fi — aby ťa všetci milônski — — vari sa prepadol!“ hundre popod nos. „Veď som ho ťa priviazal o oje, a už ho nič.“

„Tvoju strapatú kotrbu si priviazal!“ ohlásila sa Eva. „Keby si bol priviazal, bol by tam, ale keď si nepriviazal, nuž ho niet. Veru, pekný gazda: dosť naničhodné kúpi a ani to nevie zachrániť!“

Kotúlka sa práve potkol o kameň, a to tak akurátne, dobre mu krpec iskru nevydal. Evina reč ho už dopálila.

„Žena, mlč, lebo na moj' hriešnu dušu . . .!“

„A vari nemám pravdu?“ dopaľovala Eva, motkajúc sa z koľaje po koľaj. „Dal si pätnásť zlatých, vykrmil si tri merice ovsa, a naposledy koňa stratíš a ideš z hodov peši.“

„Ale, pani kmotra, nechajte to tak!“ prerušila ju kmotra, tušiac búrku na manželskom nebi Kotúlkovie. „Však ono sa koníček nestratí: najskôr mu bolo dlho, nuž zašiel domov. A my už len akosi dôjdeme.“

„Dôjdeme — dôjdeme!“ odvrávala Eva, „ale čo s vozom? Ta si pôjdeš ráno poň a ľudia budú na teba prstom ukazovať“, obrátila sa k Ďurovi.

„Zázrak akýsi!“ ozval sa kmotor, ktorý doteraz mlčal. „Kríva to ako starý čert, a ešte sa mu chce utekať!“

V Eve vzbúrila sa krv spravodlivým hnevom na túto hanu.

„No, nemusíte vy nič hovoriť“, odsekla nasrdeno. „Keď sa vám neľúbilo, nemuseli ste ísť; ale do Faku zabírať nemusíte. Aký je, taký je; vy ani takého nemáte, a preto posmech nerobte!“

Kmotor azda i v deň svojich prvých narodenín mal viacej chuti do žartu ako teraz. On chcel kmotre zalichotiť, keď žehral na Faku — a ona to brala za posmech. To ho už dopálilo.

„Nevídali, máte sa čím chváliť“, povedal, veľmi zlomyseľne sa usmievajúc. „Ani dva týždne nebudú, čo ho ponesiete na drúkoch.“

„A nás môžete pozvať na kar“, doložila kmotra, štuchajúc svojho muža lakťom.

„Ja, to ja viem, že by ste prišli! Vy ste hotoví — len nech je čo zliznúť . . .“

„Chráňte sa!“ nadskočil kmotor, mávajúc zaťatou päšťou kmotrenad samou hlavou. „Chráňte sa, aby ste aj vy nezlizli — lebo na moj' pravdu . . . Váš skôr nevyleje ako ja, no a vy — vy tiež radi vzchopíte pod čepiec.“

Eva sa zlostne zasmiala. „Vaša veru nevezme pod čepiec — lebo ani toho nemá.“

„Híí!“ zdupnela kmotra. „Ale či počuješ: že vraj nemám čepca! Ach, zázrak zázračný! Vraj nemám čepca!“

„Veru nie!“ dotvrdzala Eva zlomyseľne.

No to už bolo viacej, ako ináče krotký kmotor mohol znieť. V prvej chvíli neprišlo mu na um nič iné, ako presvedčiť Kotúlkovcov, že jeho žena čepiec skutočne má, a priskočiac k nej, strhol jej šatku s hlavy; ale vtom ozval sa výkrik Evy Kotúlkovej a v nasledujúcej chvíľke pocítil desať nechtov vo svojej štici. On totiž — lebo vraj „v noci ako potme“ — miesto šatky s hlavy svojej ženy strhol šatku kmotrinu. Jeho žena tiež nelenila, a priskočiac, pochytila kmotru za vlasy. Mesiac sa práve vykubľal z mraku a osvietil toto božie dopustenie... Teraz už ani Kotúlka nemohol váhať a...

Mesiac zašiel, hustá opona noci zastrela tento žalostný obraz, ktorý sme doteraz pozorovali. Preto ani nežiadajte, aby som vám ho i ďalej čaril pred oči. Poviem vám len toľko, že „výsledok“ nebol taký strašný, ako by ste si mysleli: kmotor nemal obe uši natrhnuté, iba jedno, pravé, ani Eva nemala všetky vlasy vykmášané. Len čepiec odbehla tam kdesi na bojišti. No a Kotúlkovi nestalo sa práve nič, čo by zasluhovalo spomenutia. Iba ak to, že podkova kmotrovej čizmy so všetkými piatimi klincami odrazila sa mu na čele.

Na druhý deň ešte na svitaní behala kmotra po dedine rozprávať, že si Kotúlka koňa stratil — čo ostatne nebola pravda, lebo ho už našiel doma, pekne pri válove. Na krku kolembal sa mu drúk, o ktorý ho Kotúlka, miesto o oje, pri-

viažal. Nuž keď zatúžil za stajňou, ľahko mu bolo ísť domov. Ale keď Kotúlka šiel po voz, celá dedina bola sbehnutá, čo Eve tak padlo na srdce, že keď sa vracal z Orechového, zavrela pred mužom dvere. Nech sa vraj neopováži Faku ešte raz cez prah jej domu previesť! Nech si ho podoje, kde chce, ale pod ich strechou viacej nebude. Ešte keby nekríval — ale takto vystavení budú na večný posmech. Nech si ho predá alebo čo.

No jednako sa Eva dala uprosiť a Faku pustila pod strechu. Ale Kotúlka musel sa jej svätosväte zabožiť, že pôjde s ním na prvý jarmok.

A naozaj šiel. „Dám ho, keď aj lacnejšie“, zaumieňoval si po ceste. „Mám toľ uschované niekoľko zlatých, čo Eva nevie, nuž radšej doložím. Doložím dve-tri zlatky — len aby sa Eva nevrsila na mne. A veru tak bude najlepšie: Faku predám a doložím zo svojho.“

Ľahko povedať, ale vykonať ťažšie. Veď nič horšieho, ako musieť predať to, čo nikto nechce. A ešte ak je to kôň, ktorý kuľhá! Môžeš chváliť, koľko chceš; môžeš spúšťať, až ťa duša bolí — kupec sa ti len usmeje.

I Kotúlka darmo chválil, darmo upozorňoval na niektoré dobré vlastnosti Fakove —: či že stal ľavou nohou z postele a či sa Fako ozaj nikomu nepáčil, už bolo dobre popoludní a on ho ešte vždy mal, ako sa hovorí, „na krku“. Známi sa mu smiali, neznámi si Faku ani nepovšimli.

„No, poručeno Pánu Bohu!“ vzdychol Kotúl-

ka, keď už nemal výhľadu, že by Faku predal. „Pôjdem domov, čo ma Eva hneď umučí. Čo robiť? Predať ho už nepredám, a darmo tiež nemôžem dať. Nech sa Eva škrká, koľko chce, ja ho predsa len domov dovediem!“

Zašiel si do krčmy trochu sa posilniť. Pri prvom poháriku smutne myslel na privítanie, akého sa mu doma dostane. Pri druhom si povedal, že nech sa robí, čo chce, on nemohol inak. Pri treťom si umienil, že sa nedá a nedá. On je v dome pánom — a Fako je jeho. Keď si Eva aj hneď hlavu otrhá, on Faku nedá!

Prisadol k nemu jeden dohadzovač z jarmoku; Kotúlka znal, že to šibal a posmeškár od koreňa, ale nadišla ho neodolateľná túžba zdôveriť sa mu. Ponúkol ho pálenkou a vyrozprával mu celú históriu, ako kúpil Faku, ako sa mu Eva zastrojila, a že ho on prediť nemôže a nemôže.

„Ale, za niečo dobre tak!“ rozhovára sa, potískajúc si klobúk do tyla; „koníček je to ináče pekný, spôsobný — len že kríva. Ale veď on vykríva“, potešuje sa chytro. „A keď sa tebe, žena, aj neľúbi, ty mlč! Kôň je môj — aj bude môj — a teba naučím!“ zastrájal sa hrdinsky.

„Ja, keby to bolo tak ľahko!“ usmial sa dohadzovač. „Myslíte, že je to len tak: ženu naučiť?! Ženu nenaučíš, čo sa hneď na hlavu postavíš. Myslíte, že neviem? Oj, veru viem, veď i moja je taká! Čertovo plemeno! Ak ju len dobre nepozatínaš...“

„Povrazom, povrazom!“ duploval Kotúlka.

„Teda povrazom. Ale ju, aby sa jej odnechcelo zabírať, do čoho ju nič...“

Kotúlka pil už piaty pohárik. Pred chvíľou bol bledý, teraz očervenel a cíti v sebe silu a smelosť, že by sa teraz postavil zoči-voči i svojej Eve.

„Veru tak“, dôrazne pokyvuje hlavou ku stolu; „ženu iba povrazom, aby bola krotká. Lebo inak s ňou ani všetci čerti neobstoja. A neobzerať sa, nech si robí, čo chce — —“ Zamyšľal sa na chvíľku — oči mu nevdojak zablúdily k obloku. Ním videl Faku, ako stojí priviazaný o plot. Stojí na troch nohách — štvrtú nadvihuje. Špinavožltá hriva visí mu ako chumáč kúdelí, a to tak, že odreninu vidno ako na dlani. Teraz sklonil hlavu a obhrýza povrieslo, čo sa tam kdesi pri ňom vzalo. V Kotúlkových očiach sa zahmlilo...

„Ale radšej by som bol, keby som ho nemusel domov viesť“, vraví veľmi skrúšene, dôverne sa kloniac cez stôl k dohadzovačovi.

„Nuž, nevodte!“ zasmial sa mu tento do očí.

„A kde ho podejem?“ znova sa rozohnil Kotúlka. „Vari ho darujem niekomu, či čo?“

„Utopte ho“, vraví dohadzovač pokojne, ako by povedal niečo, čo sa rozumie samo sebou.

„Aspoň sa vaša dobre nahnevá. Uvidíte, ako sa bude srdiť! (Kotúlka sa začal usmievať.) Nechcela koňa, nech nemá nič, ani peňazí. A tá sa bude hnevať...“

„Utopím ho, bohuprisám, utopím!“ zasmial sa Kotúlka.

Vstal, zaplatil, vezmúc Faku, zastal až pri Váhu. Kompa —ského privozu kolembala sa na hladine. „Ta pôjdem“, rozvažoval, pevne odhodlaný vydať neboráka Faku smrti. „Stanem na kompu a postred Váhu ho shodím. Nech som dobrý, shodím. Nebude ma ten viac hnevať!“ Zasmial sa veľmi veselo. „A Eva — bude sa tá škrkať! Nuž rozložím jej pekne: nechcela si Faku, preto že bol krivý — teraz nemaj nič.“

Zavolal na prievozníkov. Tí ochotne pristali ku brehu. Rozložil im, čo chce urobiť. Prievozníci popozerali na seba veľmi významne a smiali sa.

„A nebojíte sa, čo vám povie žena?“ spytovali sa akoby veľmi zadivene. Kotúlka sa usmial. Zachcelo sa mu ukázať svoje hrdinstvo.

„Čo by som sa bál!“ vraví veľmi veselo. „Nech si robí, čo chce, ja sa nebojím. Nechcela koňa, preto že kríva — predať ho nemôžem, nuž kde ho podejem? Utopím — a koniec!“

„No, my nedbáme; ale môžete byť istý, že vás žena vykmáše za uši . . .“

Kotúlka sa zamyslel. Uznával pravdu v slovách prievozníkov, ale ľúto mu bolo zriecť sa svojho plánu. Zrazu udrel sa pästou do čela.

„Aha! už viem: mám toť vo vrecku štrnásť zlatých, čo žena nevie; nuž poviem, že som Faku predal. (Čo ma po peniazoch, keď nemám po-

koja od Evy? pomyslel si v duchu.) Bude rada, a ja ho predsa utopím! Inak nestrasiem sa — ohavy!“

Prievozníkov bavilo to veľmi. Popozerali jeden na druhého a veselo odrazili kompu od brehu. Nič zlého netušiaci Fako pokojne stál na kompe a zádumčivo díval sa do vody.

Prievozníci preukázali sa veľmi vynachádzavými. Tam, kde sa schádza s kompy, nadložili dosku. Faku postavila na dosku, ona sa preváži a Fako čľups! do vody.

Kotúľka sa smial, až sa za boky chytal.

„Dám oldomáš — nech som dobrý, dám!“ volal veselo.

No už sú postred Váhu. Napravili Faku na dosku. Kotúľka zaťal ho bičom raz — dva — —

Vtom cítil, ako mu ubúda pôdy pod nohami — kási chladnosť zaliezla mu za golier a — —

Spamätal sa až vtedy, keď ho už ťahali hore na kompu. On totiž — ako mu to prievozníci vysvetlili — vo svojej horlivosti zaťal Faku tak nepozorne, že stratil rovnováhu a padol spolu s Fakom do vody. Prievozníci pri hlučnom smiechu vytiahli ho síce hneď, ale čože! mokrého až na kožu.

„Híí! aby ťa! veru som si dal!“ škaredil sa, otriasajúc vodu s haleny, ktorú mal na sebe i pri tomto výkone.

„Nič to — uschne to!“ smiali sa prievozníci akosi veľmi potuteľne. „Nech je len kôň utopený, nič nerobí, čo ste sa aj zamočili trochu. Mal,

chudák, ľahkú smrť! Ako spadol, viac ani nohou nepohol. Zaslúžili sme dobrý oldomáš.“

Kotúlka nepovedal nič. V kúpeli vytrezvel — a teraz, drkocúc zubmi, pocítil čosi ako ľútosť za Fakom. No už bolo pozde, už toho nikto viac nevzkriesi . . . Siahol do vrecka, že dá prievozníkom na oldomáš — ale čo to? Vo vrecku peňazí nebolo! Prekutil všetky vrecká — nikde nič. „Pane Bože!“ zahorekoval žalostne, „tu som ich mal, tu v tomto vrecku v koženom meštekú. Štrnásť zlatoviek ako srieň . . .“

„Ak ste mali, máte ich tam, ale my sme nevideli“, ohlásil sa jeden z prievozníkov. „Alebo nebudaj vám vo vode ostaly.“

„No — samé tam neostaly!“ povedal Kotúlka, veľmi podozrivo pozerajúc na prievozníkov. „Veď som ich mal priviazané — a tu, hľa, remienok odrezaný! A keď som šiel na kompu, bol ešte meštek na ňom.“

„A, ľaľad' ho!“ napaprčil sa najstarší prievozník. „Naostatok poviete, že sme vám ich my vzali?“

Kotúlka nepovedal nič, ale odpoveď dala sa čítať z jeho tváre.

„A naposledy ste ich ani nemali. Kto vám môže veriť? Takému človeku, čo si schválne hoviadko utratí, nehodno veriť. Lebo i tak nemá svedomia. Keby ho mal, nešiel by koňa topiť — neboráka! Čo sa natrápil, kým ho smrť zachvátila! Trepal hlavou, hádzal kopytami sem-tam, sem-tam . . .“

Prievozník, možno nevdojak, v horlivom predstavovaní predsmrtného boja Fakovho, trafil tak štuchnúť Kotútku do boku, že ten nečakal ďalšieho, ale pustil sa do behu s tohto neblahého miesta, kde ho zachvátilo toľké nešťastie. Až teraz videl, čo vykonal, a želenie, ľútosť sovrela ho ako kliešte. „Pane Bože, veru som vykázal!“ horekoval, utierajúc si slzy rukávom haleny a motkajúc sa mokrý, ako obliaty sysel, domov. „Čo mi len povie Eva?“ trudí sa ďalej. „A veru zaslúžim, aby ma dobre... ale dobre... Ja, blázon starý, koňa si utopím a peniaze, čo som mohol mať na druhého, si stratím...! Čo jej len teraz poviem?! Čože o peniaze! O tých Eva nevedela — ale Fako!“ Razom prišlo mu veľmi ľúto za ním. Takto si ho zamárniť! Možno, bolo by ešte niečo z neho. Azda ozaj bol by vykričal a opeknel. Mohol mať koníka až hej! a teraz...

Čím bližšie dochádzal domov, tým viac trápily ho výčitky svedomia a myšlienka o prijatí, akého sa mu dostane od Evy. Ani netrúfal si za svetla domov. Na mrku kradol sa ako zlodej. „Ani do izby nepôjdem“, zastrájal sa v útrapách; „utiahnem sa do stajne a ľahnem si na otiepku.“ Aspoň dnes nech nemusí Eve pred oči —: ráno už ako bude, tak!

Zakradol sa zticha do dvora; srdce mu búchalo ako centové kladivo, až mu dych ustával. V izbe bolo tma; tichučko prešiel násypom k stajni, položil ruku na kľučku, otvoril dvere

a — od strachu sa mu podlomily kolená: stál zoči-voči svojej Eve.

Zažmúril oči. Nečakal iné, ako že teraz pochytí ho cez pás, ako chytávajú chlapca, keď príde zo sankovania s rozdrapeným kolenom, — prehne cez koleno a . . .

„Vykríval, starý, chvalabohu, vykríval!“ zaznel radostný hlas Evin. Od zadivenia vytreštil oči — a čo vidí?! Fako, jeho milý, utopený a ťažko oželený Fako stojí pri válove — stojí na všetkých štyroch nohách a chutne chrumká si ovos, čo mu Eva nasypala.

„Nuž ale — zas ťa odbehol?“ vraví Eva veľmi veselo. „Pribehol pred večerom cvalom. A nebudaj mu to poslúžilo, že už nekríva: najskôr mal kameň v kopyte alebo čo . . . Nuž aj tak dobre, že si ho nepredal. Nech je už, ako chce.“

Kotúlka zavýskol, pochytil Evu a pustil sa s ňou do tanca, až sa Fako obzeral. Ani na ich svadbe ju tak radostne nevyzvítal ako dnes.

(1894.)

POD SVIETŇOM.

I.

Na bezovskej veži bilo desať hodín. Tiahle, zhlboka znely údery tichým, letným večerom, ako by potvrdzovaly oprávnenosť zavládnutia šieho ticha po ruchu a po dennej práci.

„Ach, Bože, keby len jedna pokojná noc!“ vzdychol si hlásnik Rázvora, pomaly dvíhajúc sa s pece, kde sa bol na chvíľku uložil. Tento vzdych bol jeho obyčajnou samomluvou každý večer, a to už od siedmich rokov, odkedy v postavení hlásnika svedomite slúži poctivej obci. A nie div, že vzdychá: kto nepozná strastí života hlásnického, kto riadne ide večer spať a vstane, kedy chce, nemusejúc sa obzerať, či to koho pohoršuje alebo nie: ten si ani nemôže predstaviť trápny pocit Rázvorov, ktorý vznikne u neho pri počutí hodín, neúprosne volajúcich ho do služby. V zime ešte ako-tak: vylezie na pec hneď na mrku a do deviatej si dôkladne potiahne toho spánku. Ale v lete! Čo sa i uloží — jedna noha ešte na prípecku, aby už druhú skladal.

A keby aspoň mal nejaké uznanie v obci. Ale nič. Každý si myslí, že je to len tak byt hlásnikom. Ba ešte mu závidia. Iba jeden uzná, ne-

závidí. Kmotor Svrček. I to len preto, že sám zakúša tú istú dobrotu: obec Bezovce má totiž dvoch hlásnikov, a tak sa zamieňajú. Ak hlási Rázvora do polnoci, od polnoci príde Svrček, a naopak. Pre tento spoločný údel, ktorý im osud v poctivej obci na jednom a tom istom stupni vykázal, nieto kmotrov na svete, čo by sa tak ráčili ako oni. Spolu nesúc bremeno noci i chlad, tak ďaleko si uznajú, že ak náhodou niektorý by si u Bergmanna „prebral“, ten druhý ochotne dá oči na rázsochy a hrdinsky stráži celú noc. Niekedy zasa spolu strážia — ak totiž trafí sa, že je krštenie v dome, kde možno očakávať, že sa niečo ulezie. Nuž dobre padne, najmä v zime, za dlhej noci, trochu posedenia. A posedenie nebýva len tak o suchu: hlásnikovi sa tiež dostane pritom. Krštenia a svadby sú svetlými bodmi, osvetľujúcimi temný obzor služby hlásnickej.

„Ba sám človek by ani nevydržal“, povráva si Rázvora, dospejúc v myšlienkach k tej potešiteľnej záverke a opatrne sliezajúc s pece. Ani nezapaľuje svetla: pološero letnej noci dostačí, aby si našiel halenu a halapartňu. Má to vždy vo vojenskom poriadku: halena visí na žrdke, halapartňa pri nej, a na halapartni, ako randlík na kole, jeho milá šlofaňa. A ozaj myslel by si, že to randlica — taká je vymastená a stuhlá. No môže mráz šindel dvíhať, plešatá hlava jej vlastníka hoví si v nej ani v prihriatom oleji. A takto v lete, ak sa trafí, že pod ňou rozhorúčilo

by sa náhodou, tu chladí až milá vec! Ani čo by žena studený obkladok priložila . . .

Rázvora natiahol ju i teraz, ako nerozlučný doplnok hlásnického úboru, založil halenu na plecيا, a omakajúc, či z jej rukáva nevytratil sa nejako strúčok cesnaku, nezbytná ochrana proti mátohám a „nedokrščaťom“, vykročil z domu a pobral sa hore dedinou. Nehlási; obyčajne vyjde o štvrt' hodiny neskoršie; nuž správi sa nemým strážcom — tak vraj skôr dolapí . . .

Noc bola jasná, tichá, príjemné pološero dodávalo okoliu poetického rázu. Škoda, že hlásnici nie sú zároveň básnikmi. Koľko piesní vyvolalo by nadšenie, vdýchnuté očarujúcou lahodou letnej noci! Nebo samá hviezda, povetrie plné vône, tepla a tajomných zvukov, a všetko to, splývajúc, unášalo by ducha nočného strážcu v ríšu básnických nadšení . . .

Takto, bez básnického daru, obyčajným sluchom a čuchom obdarený Rázvora cíti len, že Prhalka zas pripálila zápražku: nesie sa to povetrím a dráždi jeho citlivý nos, a na záhumní škrieka, vrčí, rapoce a klokotá krdel' žiab. Ako by každú osobitne nabádal na halapartňu . . .

Hlásiac prešiel dedinou. Obloky domov stemnievaly jeden po druhom, ako keď svätojánske mušky zapadajú do krovia. Iba na vyšnom konci dediny žiaria jasne štyri obloky — krčma Bergmannova. Škoda, že je nie zima, prišlo na um Rázvorovi. V zime totiž, kým v Bergmannovej

pálenici páli sa „chýrna“ borovička a slivovica, hlásnik každý večer ako na hotové zájde si k Bergmannovi a ten bez popýtania nameria mu za sklenku. Bergmann je dobrý človek a hlásnikovi dôveruje ani sebe. Ba viacej ako svojmu synovi Gustlovi: ten, majúc dozor nad páleníkmi, prevalí sa pod pec a páleníci mohli by robiť, čo by chceli — keby nie Rázvoru. Ale ak ten hlási, Bergmann pokojne spí, až sa Rázvora neraz smeje do hrsti.

No, hľa, teraz, akiste počujúc hlásnika, Bergmann vyšiel von a čaká... Rázvora podišiel k nemu, v očakávaní, že mu Žid niečo chce povedať.

„Tu máte — ale aby ste dobre strážili!“ vraví mu bez všetkého úvodu a nadstrka mu sklenku. Rázvora sa zaradoval — nie že by bol lipol za pálenkou, ale viacej že posedí si v pálenici, pohovorí si... Pre neho je v tom kus poézie: sedieť pred pecou, v ktorej horí ani v predpeklí, a v kotle to syčí a výpary omamujú, až sa hlava krúti od toho.

„A čo to tak — práve z mlatby? Nebodaj bôrky zo Spiša...?!“ spytuje sa Bergmanna, nadstavujúc sklenicu proti svetlu.

Žid sa usmial tajomne.

„A čosi extra, Jurko!“ vraví figliarsky a šuchá si ruky. „Pre bôrky by som vás neunúval, ale — — tamto v kolkárni mám trochu háklivú partieku... viete, pivo! Nuž, reku, aby ste dali pozor, že by sa mládenci zasa doň nenanosili.“

ako onehda . . . Viete: kolkáreň je nezamknutá a jeden sud je na točke . . .

„Hm, hm“, odkašľal Rázvora a akosi sa stratil v myšlienkach. „Vy ste líška, Ozefko“, vraví po chvíli tónom dôverným.

Bergmann je, ako sa povie, praktický človek: nedávno bola sa skazila pivovarčiemu várka piva, on ho vzal a vypálil na pálenku. A teraz teda zasa.

„A čo?“ smeje sa Bergmann. „Var' ho vylejeme na ulicu? Dar boží . . .“

„Ale keby vás dolapili . . .!“ výstražne vraví Rázvora.

„Dolapili! Kedy ma dolapili? A toto je nie také, ako to. To aké bolo — a nič sa nestalo. Toto je len prestáte; viete, bol v meste majáles . . . vyšli páni, vyšli ševci, pivo sa načalo: a tu leja, ani čo by z vreca lial. Páni ušli — a načapované pivo nemal kto piť; nuž prestálo sa. Ale pálenka bude . . . ani malvázia!“

„Vy ste líška, Ozefko!“ opätuje Rázvora, neveriac ani slova.

„Hľa, to prvé i mládenci pili, a nič im nebolo. Dozvedeli sa, že mám pivo v kolkárni: sobrali sa a vypili vari do pol suda. Preto, reku, aby ste dali pozor . . .“

„A naozaj im nič nebolo?“ spytuje sa Rázvora. „Reku či nejaké hôle alebo čo takého?“

„Ani mak, Jurko“, uisťuje Bergmann, a ubezpečený poberá sa dnu. No vtom prišlo mu čosina

um. Vrátil sa, a chytiac Rázvoru za remence haleny, vraví:

„No — ono tí len tak ľahko neobišli! Viete, nič je to naliať sa pokazeného piva. Môžeš dostať bôle alebo pokazíš si žalúdok, alebo ešte čosi horšie — čo ja viem, čo. Človek nevie, ako si uškodí; a potom sľadávajú lieky a doktora. Veru tak . . .!“ dotvrdza, vidiac pri svetle z izby von padajúcim výraz sklamania na tvári Rázvorovej, a spokojne berie sa dnu.

„Hm, hm“, odkašliava Rázvora, zaberajúc cez dvor ku kolkárni.

Kolkáreň je dosť priestranná, doštená búda. Dookola vysadené agáty tienia tak, že hoci je von dosť vidno, tu okolo nej tma ani v rohu. Rázvora, dobre známy v okolí, vošiel dnu, a vyťahnuc z vrecka zápalku, posvietil si na sverené imanie. Bergmann neluhal: šesť sudov jeden vedľa druhého stálo vo dvoch radoch. Jeden z nich bol načapovaný. Iste paholci pri skladaní probovali, či je naozaj nanič. Rázvora poklopil naň; sud znel temno — bol plný. Znak, že je nie na užitie v tomto stave. „A takto človek nevie, čím si uškodí“ — prišly mu na um slová Ozefove a mrzuto pobral sa po povinnosti.

Prešiel s jedenástou; ale celou obchôdzkou stále vrtalo mu v ume pivo v kolkárni. V tichu nočnom rovnomerne kráčajúc sám a sám, predstavy jeho stávaly sa živšími a živšími a rástla chuť na trochu osvieženia. Prišlo mu na um, že

predsa mohol okúsiť aspoň, aby vedel, čo je, aké je. I sobral sa znova ku kolkárni. „Však okúsiť môžem, preto nič“, dumal, potme šmátrajúc po sude s točkou. Zažať sa neodvážil — nie preto, že by sa bál byť pristihnutým, ale ak by pivo bolo naozaj nanič... „No, trochu len natočím do klobúka. Ak dobré — vypijem, ak nie — vylejem. Áno, vylejem!“ dotvrdil hrdinsky, nadstavujúc pod točku klobúk. Musel napružiť sily, kým sa točka pohla. Prenikavý škripot točky trhol ním tak, že ju chytrou zakrútil nazpät. No do klobúka stačilo natiecť na okúsenie. Opatrne prihol ho k ústam a glgol. Tekutina neurčitej, natrpkastej chuti ovlažila mu hrdlo a poštekľila nos. Určite nemohol súdiť. No nahnúc si ešte raz, zbadal, že je pivo nie také zlé, ako si predstavoval. „Ah, oplan Žid!“ predsa sa len rozhrešil v duchu. „Čo nevyhúta, psia duša! Nakúpi čohosi, čo by usmrtilo i to hoviadko, a ty, sedliak, plať mu potom ako za nápoj, statočne a poctive požehnaný... Nemá svedomia — nemá!“ povráva si akosi mimovoľne, dopijúc ostatok a otriasajúc klobúk, aby v ňom ani kvapky nezostalo, a sklamaný vyšiel von.

„A ešte aby sa mu obzeral! Čert sa ti bude obzerať — nie ja!“ hundre, idúc dvorom. Ale hneď si umieni, že sa predsa len obzrie ešte raz. Bergmann sveril sa na neho, ak by sa náhodou niečo stalo, on by to mal na svedomí. Keby tak mládenci náhodou vedeli a prišli; a čo by aj nepili... keby tak popustili točku a pivo — šust

zo suda. Oni by ušli, pivo by vytieklo a Žid našiel by už len mláku . . .

Predstava, ako by mládenci vypustili pivo a Žid ako by sa hneval, rozveselila ho tak, že sa rozosmial. „Škrkal by sa. A dobre, nech by sa škrkal!“ dotvrdzal škodoradostne. Zmocnila sa ho akási milá nálada, a hoc piva pil len málo, v žalúdku pocítil príjemné teplo. To ho smierilo trochu s Bergmannom a začal ho akosi ľutovať, keby tí mládenci ozaj mali vykonať niečo. Ved', hľa, pivo je nie také zlé. Čo z neho i pálenky napáli, nezahreší tak veľmi. Ved' je to dar boží. Má ho nechať nemilobohu?! A potom, keby sa ozaj stalo niečo, Bergmann bude vinu dávať jemu a roznesie sa, že hlásnik je nanič, lebo nestráži, a ešte o dobré meno ho pripraví . . .

Táto myšlienka ho tak sobrala, že sa hneď obrátil do kolkárne. Nie tak kvôli Bergmannovi, ale kvôli dobrému menu a cti hlásnickej. Ani kvôli pivu nie — len aby nik nemohol povedať. Za jeho hlásenia nestalo sa ešte nič; nedopustí, aby práve teraz nejaká škrata — I kmoťtor by ho vysmial . . .

Hodnú chvíľu obchádzal okolo kolkárne a pokušenie okúsiť piva zasa začalo dorážať. Teraz sa už nebránil veľmi. „Ved' sa nemusím napiť. Ale tak trochu nezaškodí. Aspoň zo-hreje . . .!“

A natočil si plný klobúk a pil už smelšie. Mnoho piva v živote nepopil, azda preto mu toto zachutnalo. Bolo dobre chladné a páchlo chmeľom.

To možno iba pánom nechutilo. A kdeže by aj! Taký pán má žalúdok ani makový kvet. Ale sedliak . . . „Čo by si živé striebro vypil — nepustí!“ smeje sa Rázvora. Svojmu žalúdku obzvlášť môže dôverovať; hoci inokedy trochu nerád sa rozpomína, teraz sa hrdinsky usmieva, pripomínajúc si, ako kedysi (pravda, je to už dávno) bol sa stavil s richtárom. Vidiac, že ten zošklivil si polievku, pretože neopatrná muška našla v nej svoj hrob, ponúkol sa, že on zje pol litra múch, pripravených s vajcami a škvarkami — a stávkou vyhral. Bolo mu síce od toho trochu onakvo, takže richtár, ktorého prítomný Bergmann postrašil kriminálom, ak by žena Rázvora zostala vdovou, hneď letel po lekára; ale kým lekár došiel, Rázvora už kosil pod samou Javorinou na Drieňovej — len tak šústalo.

Rozpomienkou na tento žart úplne vyvrátila sa mu z mysle Ozefova výstraha i vlastná obava pred následkami skazeného piva. Posmelil sa natoľko, že pivo začalo mu celkom chutiť, a keď po hodnej chvíli opäť vyšiel z kolkárne, cítil sa, ani čo by išiel z krštenia.

„Oh, ja sprostý! Ved' som mohol vedieť, že ma Žid len straší, aby mu neubudlo. Hneď od večera som mohol užiť . . .“

Hrdinsky zakričal dvanástu, natešený, že predsa oklamal Žida. I umienil si, že zajtra zasadne si k nemu hneď, ako odhlási desiatu. I kmotrovi povie — práve zato povie! Nech i ten chudák užije . . . Ale ešte ho nezobudí

(Svrček mal hlásiť od polnoci), vráti sa ešte raz a na spánok natočí si kvapku . . .

Noc bola ešte jasnejšia a krajšia — aspoň Rázvorovi sa videlo, ako by sa smial celý svet. Idúc na vežu, len tak nadrážal sa po schodoch, a zvonil zrezka a dlho. „Keby sa len kmotor nezobudil, ešte by som si zašiel na kvapku“, podumal, štvorajúc sa s veže. Síduc, zazrel akúsi postavu, ako zaberá od obecného domu. Zlodej! blyšlo mu hlavou, ale nezľakol sa. Zachcelo sa mu vykázať niečo. Bystro sa postavil za gaštan neďaleko veže, a keď ten prechádzal povedľa, vyskočil po vojensky a buchol halapartňou do zeme.

„Holt!“ zvolal prísny hlasom. Domnelý zlodej sa strhol a mrzuto odpľul. Rázvora prizrel sa lepšie a rozosmial sa veselo.

„Ale, to ste vy, kmotre? A ja, že to zlodej. No, ďakovať Pánu Bohu, že som vás neopálil.“

„Len aby som ja vás neopálil“, obrátil sa kmotor mrzuto. Bol rozospatý a ako vyskočil zpod periny, v naozajstných nedbalkách, a hoci bolo teplo, vydrvila ho zima. „Čo. vás čert nabáda?! Dobrá polhodina, čo odbila jedna s polnoci — a vy dáte sa vyzváňať dvanástu.“

„Ba kýho . . .! Ale naozaj?“ úprimne sa zadi-
vil Rázvora. Trochu sa zarazil; ale prišlo mu na um zalichotiť kmotrovi. „A veď ja som vedel“, zahovoril, nežne pozerajúc na kmotra, „vedel som, že je už po polnoci, ale reku chudák kmotor, nech si pospí; preto som zvonil neskoršie.“

Lúto mi vás prišlo, kmotre; reku narobí sa ako kôň, a tebe sa nechce spať . . .“

Svrček, ešte vždy rozmrzený, úkosom pozrel naň. Vedel, že kmotor luže; len nevedel, prečo.

„Kde krstili, kmotre?“ spýtal sa zrazu bez všetkého úvodu. Rázvora zadivene pozrel a rozosmial sa veselo.

„A, bodaj vás . . .! No vy naozaj všetko musíte vysnoriť. Ja reku zatajím — a tu máš . . .! No krstiť jednako nekrstili, ale, viete . . .“

A Rázvora povedal kmotrovi, čo mu sveril Bergmann a ako on skúšal pivo.

„A že sa vám chcelo — takú brečku!“ ľahostajne nadhodil kmotor a akosi zhlboka zazíval.

Rázvora sa trochu zahanbil, ale hneď zas vpadol do dobrej nálady. Myslel si, ako by bol mohol kmotra postrašiť na nejaký spôsob.

„Počujte, kmotre, keby som sa vám hneď nebol priznal, mohol som vás pekne prehnať“, vraví veselo, smejúc sa svojmu pomyslu. Kráčali spolu dolu dedinou. Svrček išiel si po halenu a Rázvora šiel s ním len tak, z kamarátstva. „Keby som sa reku bol spravil, že vás nepoznám . . .“

„To ako tú svoju kozu!“ uškrnul sa Svrček zlomyseľne. Čakal, že Rázvora odpovie mu spurne, ale on rozosmial sa veselo.

„Nuž, prehneli ma, lotri. Ale bola tma — nie div, že som sa dal napáliť. Viete, po tri noci žena počula, ako ktosi dobíja sa do chlieva. ‚Starý‘, hovorí mi, ‚kýsi čert lakomí sa na našu

kozu. Kým ty strážiš cudzie, tvoje ti ktosi spláknú. Reku dám pozor. Strežiem, strežiem milú kozu . . .“

„A za ten čas ukradli vám kožuch“, vyrušil ho Svrček.

„Veru kožuch. Ale kto by si bol pomyslel. Hovorím žene: ‚Žena, koza je na pokoji, a ja tu nemôžem stáť celú noc. Je tvoja, stráž si ju. A sberám sa odhlásiť dvanástu. Ako idem hore dedinou, tu počujem, ako by koza zamekotala. Hop! reku, zle je! Idem ďalej a ozaj — predomnou dvaja chlapi a jeden nesie čosi, a to len ‚meé! meé!‘ Hop! reku, už je milá koza tam! Čo robiť? Pustím sa za nimi, oni v nohy, a milá koza ako by ma volala: ‚Meé! meé!‘ . . .“

Rázvora sa tak rozosmial, že od smiechu nevládze dopovedať, ako ďalej letel za zlodejmi domnelej kozy, ako tí naľakaní zrazu pustili kozu, a že nebola to koza, ale slamou vypchaný kožuch, ktorý mu ukradli z pitvora, kým on číhal pri chlieve. Tento posmech dlhý čas nemohli mu zabudnúť; často teraz ako ozvena na jeho „Odpočívajte . . .“ tu i tu zaznie žalostné „Meé!“

„Ale i vás prehneli, kmotre“, smeje sa Rázvora, natešený, že môže sa vršiť na kmotrovi, kedykoľvek to príde do reči. „I vás prehneli — a inak ešte. Tuším, i richtár pridali vám čosi..“

Svrček zahundral, a že boli práve pred jeho domom, vošiel po halenu. Rázvora sa znova chutne rozosmial — teraz už príhode kmotro-

vej. Ani on neušiel figlom šarvancov. Raz, ako hlási, vidí, že za dedinou vyblkla žiara — práve tam, kde stála Plasienkova stodola. Zjašený kmotor čo neurobil? Hybaj na vežu a hneď dáva sa „šturmovat“ na oba zvony, nebadajúc, že po žiare ani stopy. Ľudia sa sbehli, a on ešte nebadá, že nehorí, až keď richtár vyletel na vežu a v náhlosti, nepoznávajúc strážcu obce, vylepil Svrčkovi zaucho, vtedy dal sa sviest' dolu. A po strachu, ktorý ľudí pochytil, smiech bol veľký, lebo stodola Plasienkova už dva roky nemala strechy; čnejú z nej len holé múry. Ale na to Svrček v náhlosti zabudol. A to mládenci zapálili šupku slamy, aby ho oklamali . . .

„Že sa vám chce toľko!“ mrzuto povedal Svrček, ktorý medzitým už vyšiel oblečený na stráž a zbadal, že sa kmotor ešte vždy uškŕňa. „Museli ste si dobre potiahnuť toho piva.“

Rázvora, zbadajúc posmešný tón kolegov, zamrzal sa.

„No veru; nič som si nepotiahol!“ zaluhál si veľmi vážne. „Čo by som si — takej brečky“, použil slová kmotrove a dodal si tvári výraz opravdivého opovrzenia, hoci vo tme bolo to zbytočné. Je mu ľúto, že sa priznal; teraz ho bude domrzať. Bude sa hanbiť, že sa ulakomil na to, čo by kmotor zaiste nepil. „Kdeže by ja pil? Viete, ja i tak nerád pivo . . . a také ešte . . . To radšej čistú vodu!“ odrhá už cele znechutený. „Veru vodu. Napiješ sa, koľko chceš, a nič ti je. To je najzdravšie . . .“

No kmotor nepovedal ani slova a Rázvora už celkom rozladený pobral sa domov.

II.

Čo si ako hútal, hlásnik Rázvora nespal pokojne. Dlho nemohol zaspáť; nielen sršil sa sám na seba, že sa kmotrovi priznal k dežmovaniu piva, ale i v žalúdku cítil čosi nepríjemného. Bol znepokojený — preto, že bol to pocit celkom neznámy. Niekedy pálievalo ho „na duši“, ak si prebral náhodou. Ale to nebolo práve neznesiteľné. Teraz ani tak nepálilo, len cítil, ako by mu šumelo a sipelo v žalúdku — ani keď jesenný vietor naveje do úvalu šústia a preberá sa rozmarne v ňom. A vše sa mu kýchlo — ani čo by ho ktosi neprestajne šteklil po nose. Zaspal až nad ránom, a keď vstával, bolo mu, ako čo by sa bol navečeral odmladu.

„Človeče, veď si ty ani tráva!“ zhrozila sa jeho stará. „Azda si len zas nepokváril niečo?“

„Oh, čo by!“ odrhal Rázvora, trochu nepríjemne dojatý, že mu to tak poznať, a naberúc do „komby“ vody, vyšiel na násyp a dlho drhol sa ňou po tvári a na šiji.

No prešlo mu to. Žena varila kapustnicu, jeho najmilšie jedlo. A nebola zlá! Nakrájala starého sadla, rozpražila, nasypala papriky — zavoňať by dostačilo, aby ti prešly všetky nepríjemnosti žalúdočné. No Rázvora predsa pre lepšiu istotu priplichtil sa s paprikou a ukradomky

hodil ešte so tri štipce. A neobanoval: nielen si-
penie v žalúdku, ale i odmladová príchúť prešla
ani jarná búrka: bez uškodenia.

„Keby som len kmotrovi nebol vravel!“ du-
mal, len tak ledabolo tmoliac sa po dome, bo do
práce veru nemal chuti. „Mohol som byť pekne
na pokoji — čo som si aj upil, a teraz ak kmo-
tor zradí, bude z toho ľudský smiech.“ Možno sa
i Bergmann dozvie, a bude po jeho dôvere.
Nikdy mu už nesverí dozor — nikdy! „I to už
bude hanba . . .“ trudí sa už naozaj zarmútený.
A ako by sa nenahneval: pivo bolo naozaj dobré.
Možno, ani nie na pálenku... ale takto ho chce
vymerať; a on leje drahý nápoj ani vodu! Škodu
mu iste neodpustí . . . Keby bol mlčal, mohol nik
nezvedieť; a on by bol šiel zas a užil ešte raz.

„Keby si tak kmotra presvedčil, že si ho okla-
mal!“ pomyslel si a začal vyhutovať plán: ako?
No už vie: zájde k nemu a pekne mu rozloží, že
to s tým pivom bol len fígel, že on piva nepil —
kdeže by! takú brečku! Vravel mu to, že chcel,
aby kmotor išiel a oklamal sa, nájdúc miesto
pitného nápoja len takú brečku. Povie mu to
celkom vážne a kmotor iste uverí. Ale čo, ak
i on okúsil? No sotva sa mu chcelo ísť kvôli to-
mu do kolkárne; lebo kmotor sa odjakživa za
nápojom nelakomí veľmi. Darmo je, tej ctnosti
Rázvora nemôže mu ujať. A čo by aj bol — po-
tom sa iste neprizná. Neprizná — ale bude sa ho,
Rázvoru, hanbiť. Veru hanbiť sa bude, že sa ula-
komil.

„A ja upijem si zas!“ rozosmial sa, veľmi potešený myšlienkou, ako oklame kmotra. „Pôjdem hneď zvečera — a upijem si!“ zastrájal sa. „Keby len Bergmann nezbadal a nechal sudy tak . . .“

Ba keby tak nemusel hlásiť! pomyslel si zrazu. Sadol by si pekne do kolkárne a kmotor zarážal by sa dedinou a strážil by i za neho. Keby ho tam i našli, povedal by, že sedí tam kvôli bezpečnosti. I Bergmannovi by sa zavďačil! Keby sa mu len podarilo nahovoriť kmotrovi niečo . . .

Rázvora zrazu buchol sa pästou do čela a rozosmial sa veselo.

Sú chvíľky v ľudskom živote, v ktorých razom, z ničoho nič, príde myšlienka . . . príde, a už sa rozvíja, snuje po duši, ako v jeseni „babie leto“ ovíja, snuje sa po vrbach alebo plotoch. Povedzme: je to myšlienka celkom nezávažná, ale podsadne ťa, podsadne ťa tak, že vyvaríš z nej niekedy len hlúposť, inokedy zas dôkladnú „brečku“. Je to trochu divné, ako by z myšlienky mohla vyvrieť „brečka“; no len sa ti zdá, že to myšlienka — ono je to vlastne diabol sám. Obtrie sa o teba; ty myslíš, že vlastný tvoj vtip šepká ti čosi, nastrčíš ucho a ochotný diabol v podobe myšlienky napíska ti, čo ja viem, čo . . .

Neviem, či je to tak s tým zlým duchom; ale s hlásnikom poctivej obce bezovskej stalo sa ozaj čosi podobného. Srdce jeho nebolo zlé, i duša nie že by bola planá, ale len stalo sa s ním, ako tu opísané: podsadla ho myšlienka oklamať

kmotra. Rázvora nemal pritom zlého úmyslu: oklamať kmotra, že nepil piva, a opäť ho oklamať, aby mohol piť pivo.

III.

Eva Svrčková mala zlý deň: sama neprestajne v práci zapriahnutá, nemala horšieho, ako keď niekto z ľudí jej komandu sverených vystal z práce. Včera dali sa do mlátenia, a dnes už museli prestať. „Starý“ — kto zná, čo ho naviedlo — smyslel si cez poludnie vyviešť voly do potoka na záhumní, a na svoje veľké nešťastie i sám žblúňal sa s nimi, a tu stupil na čosi, nebodaj na sklo — prišiel kuľhajúc. Domov sa ešte dovliekol po biede, ale potom na nohu ani oprieť. Chudera Eva mala skapať od jedu — nielen preto, že práca zastala, ale i preto, že ináče poslušný „starý“ vonkoncom nechcel dovoliť, aby mu priložila na ranu starého sadla, dotvrdzajúc, že najlepšie nedopustiť k rane povetria. Hneď tam na mieste nešťastia natiahol na nohu čižmu, viac nedajbože ju zobuť, a na všetky protidôvody ženine zanovite mlčal.

Eva, naozaj rozželená, poslala syna úhoriť, deti vyhnala oberať fazuľu, a sama, aby nezmrhala dňa, vyfintila sa: jednu zásteru pred seba, druhú za seba a vykasaná prichystala sa mazať čeluste.

Ako vieme, Rázvora vybral sa ku kmotrovi, a prišiel práve vtedy, ako pani kmotra, ešte vždy

neslýchane nasršená, v manželskej dôvere vykrikovala svojmu starému zpod piecky všelijaké nepríjemné veci, spomínajúc najmä jeho neopatrnosť. Keď to všetko nevyvolalo zo stoicky chladnokrvného Jana ani slova, obrátila kartu a i bez Stuarta Milla, v smysle emancipovaných, rozhovorila sa o poddanstve žien, dôvodiac najmä tým, že úbohá žena musí líčiť čeluste vtedy, keď chcela by mlátiť — a len preto, že mužovi, zo samej rozkoše, zachcelo sa žblúňať sa s volmi v potoku.

Jano sedel na nátoni, rozmýšľajúc tam o nepravdivosti biblického výroku, že nedobre človeku samotnému, keď vytrhol ho z myšlienok Rázvorov hlas.

„Ako počujem, kmotre, s vami je zle“, povedal prvej, ako by sa bol pozdravil.

Počujúc ho, kmotra prisekla pitvorné dvere (bola trochu „prude“) a vyrozprávala mu nehodu mužovu, a zabúdajúc, že ak žena vraví o chybách spolubližného, jej slová majú znamenať lásku kresťanskú, opäť požalovala sa na to i ono, najmä na neopatrnosť mužovu.

„Keby ste si len boli dali pozor, kmotre“, upozornil ho Rázvora trochu pozde, poučený Eviným výkladom. Ináče chladnokrvný Svrček skoro sa nahneval.

„Pozor dali! Môžeš si dať pozor vo vode, keď do dna nedovidiš?! Kráčal som — kráčal, a tu zrazu noha zvrť —“

„Ja že ste na sklo stupili?“ zadivil sa Ráz-

vora, akosi nedôverčivo bľusknúc zrakom na tvár kmotrovu.

„Veď na sklo — na sklo“, dotvrdil Svrček veľmi vážne; „alebo parom ho vie, čo bolo. Ale už je to tak: na nohu ani oprieť! Preto sa ani nehnevajte, ale ja tejto noci hlásiť vonkoncom nemôžem.“

„No, to je dobré!“ zachmúril sa Rázvora. „A ja som prišiel iba preto, aby ste ma reku zastali...“

Rázvora nadstrčil Svrčkovi ľavú ruku: bola poviazaná, a bolo vidno, že ledva ňou pohybuje.

Svrček preľaknutý hneď pozabol vlastnú ne-rešť: tak zrezka spustil nohy s nátoňa a vytiahol ich na násyp, až ho kmotor musel upozorniť, že také telocvičné kúsky ranu len jatria. Rázvora vyrozprával mu zas svoju nehodu. „Opučila“ sa im „palchovňa“ — on ju chcel trochu pobiť, a tu sa tak klepol po prste, dobre si ho neodrazil.

„To je zle, to je zle!“ vážne kýval Svrček hlavou a akosi zamyslený doložil: „Keby ste si boli dali pozor, kmotre!“

Zbadajúc, že nevdojak použil rady jemu ude-lenej, Rázvora len-len že sa nerozasmial, a Svrček sa tiež uškrnul trochu. Ale hneď tváre oboch boly opäť vážne a ubolestené. Obaja sa tuho zamysleli.

„No, čo robiť?“ vyrušil sa z myšlienok Svrček. „Darmo je, čo ako by som rád, ale dnes vám, kmotre, pomôcť nemôžem. Ako vravím — nohou ani hnúť!“ A zrakom ukázal na nohu, ktorá už

zasa spočívala mu na nátoni ani klát. „Ba už len odbavte i za mňa. Veď ruka — i to je zle; ale pre ruku skôr môžete . . . Ozaj, ako je to zle“ — zafilozofoval si Svrček zádumčivo (on si vše zafilozofoval), „ako je to zle, že človek má len dve nohy. Skoro by, Bože, odpusť, tomu hoviadku zazávidel . . .“

„Veru tak“, vmyslel sa Rázvora. „Ak sa mu pridá niečo na jednu, ešte zostanú mu tri — môže si ísť akoby nič . . .“

„A takto človeka jedna ako zahamuje . . .!“ rozpriadal reflexiu Svrček.

„Ale keď tak príde na všetky štyri paprčky, kmotre! To je vám predsa lepšie . . .“ nadhodil na útechu Rázvora. Chcel, aby jeho reč znela súcitne; ale ako pozrel na kmotra a oči sa im stretly, obidvaja sa zrazu hlasite zasmiali. Rázvora pozrel znova na kmotra, a ako by sa mu rozjasnilo, v náhlosti nevšímajúc si dokaličeného údajne prsta, zadivene splasol rukami.

„Hií, kmotre, veď ste vy ani tráva!“

Svrček šuchol si dlaňou po tvári a zachúlil sa trochu; ale hneď opäť hľadí vážne.

„Akoby nie. Taká bolesť!“ vraví a nežne si trie nohu v kolene. „Keby vás tak . . .!“

„Teda veľmi vás bolí?“ spytuje sa Rázvora súcitne, nazerajúc mu do tváre. „Veľmi vás bolí?“

„No . . .!“

Svrček vyslovil to s takým prízvukom, že Rázvora, ktorému medzitým všeličo blyslo umom,

prestal pochybovať. Ale predsa sa nezdrži, aby nepodotkol: „Skvárilo vás to — veľmi vás to skvárilo —“ a usmial sa potuteľne.

„Ale ani vy nie ste akosi vo svojej koži“, trochu uštipačne nadhodil Svrček, tiež tak súcitne hľadiac na neho. „I na vás poznať . . .“

„Akoby nie?! Var' som z dreva — nazdáte sa? Bolest' nepopraví.“

„Len kožku zo starého sadla, pán kmotor!“ ohlásila sa Eva z pitvora. „Nemáte lepšieho!“ A aby dokázala svoju ochotu, hneď sa rozbehla do komory po ňu. Ale kmotor, práve tak ako jej „starý“, slávnostne odoprel. To je vraj len pre baby. Eva prirazila dvere. Bola už naozaj urazená . . .

Rázvora prišiel ku kolegovi s úmyslom vyhovoriť mu včerajšie priznanie. Zrána bolo mu to priveľmi trápnu úlohou, no teraz, čo ja viem prečo, je mu veselo, že by sa skoro priznal . . . Ale by sa kmotor smial, keby mu povedal, ako mu bolo. No predsa uznal za lepšie mlčať. Shodujúc sa s kmotrom, že teda on, Rázvora, bude hlásiť celú noc a veľmi starostlivo prikážuc kmotrovi, aby sa hneď zvečera uložil na pokoj, odobral sa. Bol už v bráne, keď sa zrazu, ako by mu čosi prišlo na um, vrátil.

„Ale je to len huncútska duša tento Bergmann“, vraví veľmi vážne. „Bol som tak okolo jedenástej zašiel trochu pozrieť, či niekto nerobí nejakú škratu s tým ‚pivom‘.“ Rázvora povedal to s dôrazným posmechom. „A tu ma zďaleka

zarazilo.“ Rázvora siahol si k nosu. „No, reku, to je pekná partieka. Zďaleka počul som, ako to v sudoch sipí, ani keby si schválne podkvasil... A lotor Žid napáli z toho pálenky, a ty, sedliak, pi, čo by, nehodno primeriavať, ani to hoviadko nechlípalo... Zišlo by sa ho pokutovať!“ usúdil dôrazne.

„Veru pokutovať!“ chytro prisvedčil Svrček. „Ale kto ho pokutuje? Vari financi?! Financ nepokutuje. Príde, i sám sa nachlípe. Ako potom pokutuje? A páni — tí sa tiež poznajú. Vrana vrane oko nevykole — a Cigán Cigánovi vždy zadýma...“

„Ale ja mu jej piť nebudem!“ slávnostne zastrojil sa Rázvora, „a čo by mi ju darmo lial — nebudem!“

„Čože... vy ste si už tak to potiahli — môžete mať dušu na pokoji“, zažartoval Svrček trochu červený v tvári. Rázvora, ktorý len na to čakal, rozosmial sa veselo.

„No, vedel som, vedel som, že vás napálím! Poviem kmotrovi, pomyslel som si, že som pil — reku či nepôjde i on...? Vlastne vedel som, že sa vy tiež neulakomíte (hovoril chytro, vidiac na kmotrovej tvári výraz opravdivého opovrzenia); ale, reku, oklamem kmotra, aspoň mu bude ľúto...“

„Čo by mi bolo?! Ale vy ste naozaj mali trošku v rožku...“ Svrček sa veľmi skúmavo zahľadel na kmotra. Rázvora zvažnel.

„Nuž poviem vám úprimne: to je iná vec.

Moja stará bola včera akosi nesvoja. Nebodaj úroky alebo čo: dostala preukrutné bôle. No nemohol som sa na to dívať . . . reku, zájdem po borovičku. Nuž ušlo sa i mne. Dobrá bola; a žena moc neznesie . . . vypil som si. A vy ste mysleli, že to piva!“ rozosmial sa znova.

„Keď ste vraveli . . .?!“ povedal kmotor nasmelo.

„Vravel, vravel! Čo človek všetko povraví — keby to bola pravda! V terajšom svete, viete, povraví sa všeličo; ale hlavná vec, aby si neveril. Lebo sú všelijakí ľudia. Povie to i ono; ale keď uveríš, dostaneš sa do peknej omáčky. Veru tak, kmotre“, poučuje ho Rázvora tónom človeka skúseného; a vidiac, že sa mu podarilo svojím svetovým náhľadom získať prevahu nad kmotrom, ubezpečený doložil: „Preto ste ani vy nemuseli hneď uveriť, že som ja to pivo pil. Ja by som toho piva nepil, ani čo by čo bolo. A viem, ani vy by ste ho nepili . . .“

„Čože — o tom ani reči!“ prisvedčil Svrček opäť veľmi vážne, trúc si nohu v kolene.

„A čo by som nikdy nápoja nezameroval, ja by ho nepil“, dotvrdzal znova Rázvora.

„A veď tým nehodno krpec obliať“, zavŕšil Svrček, a reč takto bola by prešla na iný predmet, ale Rázvora, trochu akosi rozpačitý, pobral sa domov.

Noc. Tichá, pekná letná noc . . .

Odpusť, láskavý môj čitateľ, že ťa uvádzam

zas len do toho istého ovzdušia, ako na začiatku. Je to už obľúbená nectnosť nielen básnikov, ale i prózou píšucích: prenášať dej na úzadie noci. Sám Shakespeare mal tú chybu. Ba on azda najviacej. Nielen „Sen noci svätajánskej“, v ktorom pri spoluúčinkovaní úžasných a nebezpečných čarov lásky kráľovné zaľubujú sa do somárov, bez toho, žeby ich láska bola opätovaná, ale i menej dotklivé miesta jeho tragédií odohrávajú sa v noci. Nasledovne: bolo to u neho tiež obľúbenou vecou. Je pravda, Sen noci svätajánskej nemohol mať za úzadie mrazivé, pochmúrne popoludnie decembrové — nasledovne . . .

Toto „nasledovne“ ospravedlňuje i mňa, akže čitateľ nemilostive začal by poukazovať na nerozmanitosť. Píšuc „Pod svietňom“, mimovoľne musím čariť šero i tieň a vnášať doň svoje postavy. Robím to teda celkom smelo, tým viac, že postavám tým denné svetlo veľa ujíma. Na dôkaz prosím prizrieť sa napr. len hlavnej z nich, hlásnikovi Rázvorovi. Kto si ho všimol ráno, keď sliezal s pece, trochu ako v nedbalkách, s pocitom, ako by sa bol už či dobrovoľne či nemilou náhodou navečeral odmladu, rozmrzený a, ako jeho stará povedala, zelený ani tráva, zaveril by sa, že ten, ktorého teraz uvidí v perspektíve tejto povesti, je nie jedna a tá istá osoba. Tam — ako rečeno — zelený ani tráva, tu tvár svieža, rumenná, pohľad bystrý, pohyby voľné a smelé, že mu halena len tak nadletuje na pleciah. I reč smelšia, ráznejšia.

„Veru tak“, vraví, v povedomí svojej dôležitosti hrdo obzerajúc sa dookola; „na zlodēja treba si len postriechnúť a posvietiť mu bez milosti. Lebo ono statočný človek nebude sa ti tľcť po nociach a snoriť, kde by čo preglgol. To len taký ledakto: cez deň Pánu Bohu hviezdy číta, a keď sa zmrkne, už snorí, a ty, hlásnik, skúmaj jeho fígle! Ba ešte by ťa o poctivosť doniesol . . .“

Toto povedal rozhorčene, a nie bez príčiny. Bergmann mu vyčítal, že sa darmo spoľahol na neho: pivo nebolo, ako bolo. Darmo sa veril, že okrem hlásnickej ta ani noha nevkročila — Bergmann neveril. Veď včera sud bol plný, dnes ločká dôkladne. „Ja som ho nevypil, vy ste ho nevypili — nuž kde sa podelo?! Ktosi tam musel byť . . .“

„Ale kto?“ pomáhal rozmýšľať Rázvora. Bol v rozpakoch a skoro zadivený. V rozpakoch, že Žid zbadal zlodēja, a zadivený, že tak veľa zo suda ubudlo. Veď on ledva okúsil — a vraj chýba do pol suda! Zprvu myslel, že sa ozaj Svrček dal zviest' pokušením, a vidiac ho popoludní s tvárou akurát takou, ako bola ráno jeho, skoro by bol uveril. No poslal ta ženu na zvedy (ale zato sa jej nepriznal), a tá prišla celá zarmútená: kmoťor ešte vždy ležal na násype, a nohou ani hnúť! Nuž predsa ho len bolesť skvárila . . . A čo by si bol aj upil, mnoho toho nemohlo byť, lebo Svrček, darmo je, na nápoj sa odjakživa nelakomil veľmi. Keby to v sudoch makové opekance

alebo hrachová kaša — to by sa nezaveril, že by si z nej nezajedol. Ale pivo, a také pivo...! Hambil sa síce trochu pri tej myšlienke, no nedalo mu inak, ako v duši očistiť Svrčka z poškvvrny podozrenia.

„Nebodaj nad ránom sa ktosi priplichtil“, usúdil v duchu a povedal svoju mienku Bergmannovi. Ten sa dôverne prezradil, že má v podozrení Svrčka, ale Rázvora mu to vyvrátil.

„A veď ja toho dolapím — oj, dolapím!“ zastrájal sa. „A čo by som celú noc pri ňom sedel — dolapím! Bude pamätať, kedy ste, Ozefko, pivo varili.“

„Ak dolapíte, dostanete dobrý oldomáš“, sľuboval Bergmann. „Tak vás počastujem, ani vlastný kmotor vás tak nepočastoval.“

Rázvora sa usmial v duchu a šiel na obnôcku, vprevdázaný ešte Bergmannovým podotknutím, že ani on nebude dobre spať. Preto, ak pristihne niekoho, nech len spraví hurt, on príbehne.

„Len by nie!“ posmieval sa v duchu Rázvora. „Toho hurtu sa ty dnes, Ozefko, nedožiješ! Bol by blázon sám na seba hurtovať, a iný beztak nevie o pive. Ba dobre, že kmotor ochorel“, trochu nekresťansky potešil sa strážca poctivej obce; „takto nemusím sa aspoň obzerať; posedím si a upijem.“

Azda zbytočné je ďalej opisovať, ako Rázvora vykonával svoj trochu nepoctivý úmysel: ukradomky užiť z cudzieho. Po včerajšom pokuse

bolo mu to celkom ľahko: išiel už ako do svojho. Na jeho omluvu treba podotknúť, že viacej zväbil ho k prestúpeniu siedmeho prikázania príklad mládencov, ktorí sa potom chvastali svojím kúskom. Keďže už naluhal kmotrovi to i ono, teraz si upije už naozaj a raz sa prizná. A ten bude banovať!

Radosť prešla mu síce trochu, keď po prvý raz natočil si do klobúka a dôkladne potiahol: pivo nechutilo mu akosi. No i včera mal ten istý pocit, a hľa, prešlo a bolo mu príjemne a rozohrialo až radosť! Nezostal síce pri ňom — ako sa zastrájal — ale predsa ledva odhlásil jedenaštu, zasa si zašiel rovno ku kolkárni. Prechádzajúc dvorom, zazdalo sa mu, ako by točka bola zaškripela a zatým šum . . . Prikradol sa zticha, načúval chvíľu, no iste muselo sa mu len zdať, bo nielen v kolkárni, ale naokolo ani nešuchlo. A kto by sa ozaj prikyvkal v tomto čase . . . !

Jednako kvôli bezpečnosti usúdil neodísť viacej, aby ho Bergmann zasa nepotváral z neopatrnosti. I upil si zas a sadol si na jeden zo sudov blízko dverí — a zasa si upil . . .

Ani sám nevedel, ako, ako nie, nadišla ho driemota. Ale nie milá, sladká driemota, aká nadchádzavala ho, keď si tak upil trochu „sladkého“, čo mu jeho starostlivá „stará“ kedytedy pripravila a po ktorom potom taký teplunký pocit rozišiel sa mu po údoch . . . Teraz ako by bol prešiel kamsi do divného kraja,

kde sa všetko vlnilo a krútilo a mihalo neurčitými farbami. A čosi mu pošepkalo, že ten nepokojný, vlniaci sa, mihotajúci kraj je nielen takýto, ale že je to krajina bosoriek. A ledva si pomyslel, už naozaj začaly priletovať — jedna, dve, tri, celé rady, a začaly sa krútiť okolo v tanci, škaredé, šeredné, až mu pri pohľade na ne bolo zle pri žalúdku. I muziku počul; ale nebola to muzika, lež len akýsi škripot a potom šum — škripot a šum . . . Hrôza ho nadišla z toho; a hľa, ako zbadaly, že ho hrôza nadišla, všetky k nemu a dopaľovaly, dopaľovaly . . .

Prestrašený chcel sa dať na útek. Vtom ho čosi ukrutne treslo do čela. Prebral sa. Poobzeral sa dookola a zhlboka si vydýchol. Zbadal, že zaspal a že sa mu to len snívало. No ten úder do čela, to, cítil, bolo naozaj; siahnuť si ta prstmi, mohol namakať, ako mu naviera roh. „No nič to“, potešil sa ešte napolo omámený, „nech len, nedopušť, Bože, tie bosorky...!“ No nestačil domyslieť, keď mu zrazu udrel do ušú opäť ten škripot a šum ako vo sne. Rázvora strnul . . . „Akože nie bosorky? — veď tuším sú tu naozaj!“ Nebál sa mátohy, ani „nedokršťat“ (a neraz sprevádzaly ho svojim nárekom!), on sa vôbec nebál, ale pred bosorkami mal strach! Vedel, že mátohe treba len ukázať cesnak, ba čo len spomenúť — a máš pokoj. Ale strige ukazuj hoci samého — nech sa vo sne nepletie — čerta, i toho zatočí tak, že môže naveky pamätať . . .

Toto blyslo snom, úderom i pozitým pivom

omámenou hlavou hlásnickou; preto nech sa nik nediví, že ináče srdnatý strážca pokoja pri novom zaškripanutí chcel sa dať na útek. No hoci kolkáreň bola len s troch strán obitá doskami, tú štvrtú stranu vonkoncom nemohol nájsť. Či šiel sem, či šiel ta, všade ani stredoveká pevnosť, a všade samé sudy. Sám nevediac ako, vyliezol na jeden z nich, no už v nasledujúcej chvíľke sviezol sa s neho, odpadol ani nabité vrece a hneď potom sa zadivil... Pod ním začalo sa čosi mechriť; cítil, ako ho nadnáša hore, vysadzuje znova na sud a hlásnik Rázvora zasa tak, ako prv, zgúľal sa na druhú stranu. Hlásnik Rázvora tu nevedel iného, ako zakričať na ratu.

„Ludia! bosorky! pomáhajte!“ volal z celého hrdla.

To „čosi“ za sudom sa opäť začalo mechriť, sud, pod ktorý Rázvora zapadol, sa pohýbal... Mal toľko duchaprítomnosti, že nepopustil, ale, vzoprúc sa, prevalil ho trochu. To „čosi“ za sudom odľahčilo si dôkladným zahrešením.

Rázvorovi sa rozjasnilo.

Už videl, že sú to nie, ako sa domnieval, nástrahy bosoriek, ale že kýsi obyčajný smrteľník zažiadal si piva. Na jeho chválu rečeno, vzmužil sa.

„Kto to?!“ zavolal neohrozene, sobsbierajúc sa so zeme.

„Huhu!“ zhlboka zaznelo zpoza suda.

„Kto je to?“ zopätoval Rázvora ešte srdnatejšie.

„Huhuhu!“ bolo počuť ani z hrobu. Akiste, zlodej chcel ho postrašiť, ale (sám sa neskoršie divil) bol len posmeľovaný.

„No veď ťa ja vykúrim!“ zastrojil sa hlasne a vzoprúc sa, pogúľal sud. Ten prevalil sa trochu, no hneď zapadol na miesto a — dva výkriky ozvaly sa tichou nocou jeden po druhom.

Rázvora nevedel, čo urobil, len cítil, že pravá noha ani sem, ani ta — bola prištiknutá sudom!

„Jóój, aby ťa všetci . . . ale si mi dal!“ zakričal v klepci.

„Moja ruka!“ zasipel druhý, akýsi známy hlas.

„Hej, bohďaj ti odpadla!“ potešil sa Rázvora, a tušiac, že zlodej nemôže a nemôže dostať sa zpoza suda, hrdinsky zakričal na ratu . . . Na jeho krik zlodej sa tým viacej dobíjal zo svojho opevnenia, ba Rázvora, ešte vždy držiac nohu pod sudom, počul, ako sa mu podarilo vyškriať na sud. V strachu, že utečie, neprestával volať o pomoc. A práve keď škárou v doštenej stene kolkárne oblesklo sa svetlo, neznámy ako zrelá hruška padol na zemi sediacemu hlásnikovi do náručia.

„Ak ste z Boha, majte rozum!“ začul úzkostný, zúfalý hlas zlodeja, trhajúceho sa mu v náručí.

„Ja ti dám! Ja ti dám!“ jasal Rázvora, svierajúc dolapenú korisť ani v kliešťach. „Ja ti dám . . .“

Kolkáreň sa zrazu ožiarila a Rázvora zamrel od divu.

Kolkáreň hneď opäť stemnela; preto ani nemožno pokračovať v líčení Rázvorovho prekva-
penia, ba ani nemožno potvrdiť či objasniť jeho
zadivenie. Bergmanna totiž nastúpivšie hrobové
ticho v kolkárni naľakalo tak, že, obrátiac sa,
dal sa na útek. Keď o chvíľu znova odvážil sa
s paholkom do kolkárne, bola prázdna. Len
sudy pohýbané a v načapovanom iba na dne.

IV.

Eva Svrčková zas mala zlý deň. Vstávajúc
ráno, div nevyskočila od radosti; „starý“ akoby
nič, vykračoval si zo stodoly, kam sa bol utiahol
na noc, aby — ako vravel — stenáním nerušil
nočný pokoj svojich domácich, a ona, zazrúc
ho, hneď usúdila, že sa dnes bude mlátiť — tu
zrazu čo vidí?! Ruku mal poviazanú: tri prsty
— každý ani krpec! Ako bol včera s tou nohou
trochu nešikovný, zatvárajúc vráta na stodole,
pricvikol si pravú ruku.

„Len chytro starého sadla!“ volal netrpezlive,
keď ona začala svoje lamentácie. Bola zadivená.
Hľa, noha zahojila sa mu bez jej lieku, a ako
ľahko! a predsa ju slúchne! Hupky letela do ko-
mory a priložila mu hodný kus.

A zadivenie len vzrástlo, keď o chvíľu pri-
behla kmotra Rázvorová a celá nastráchaná tak
preboha prosila omelinku sadla. Samé nešťastie
valí sa na nich: včera starý klepol sa po ruke
(ale už sa mu, chvalabohu, zahojilo), a v noci

čo ho nezašlo? Akosi — kto zná, ako? — potkol sa a rozrazil si všetky prsty pravej nohy. Ledva dokulhal, a teraz vystenáva až hrúza! Včera bol trpezlivý, no dnes ho už i trpezlivosť opustila —: hupky musela letieť sem po sadlo. Natešená kmotra odkrojila jej hodný kus. Bolo jej síce muža i kmotra trochu ľúto, ale sa tešila, že zo Šavlov, neveriacich v liečivú moc starého sadla, stali sa tak chytro Pavlovia . . .

Podvečer Svrček vybral sa ku kmotrovi. Podotknúť treba: nešiel vďačne, ale žena silou-mocou vyštuchala ho, keďže ho včera on tiež prišiel navštíviť. Našiel kmotra na násype — ležal práve ako on včera. Vyslovil mu hneď z príchodu súcit, ale kmotor odsekol celkom nezdvorilo, aby mu dal pokoj.

„Keby nie vás, mohol som tohoto nemať. Čert vás nadhodil, kde nebolo treba.“

„Ba vás, kmotre“, odtušil Svrček. „Keby ste boli mlčali, mohlo byť dobre. Pre vás slizli sme obaja. Keby ste boli mali rozum . . .“

„Ba vy, kmotre! Ej, ale nech ste len aj vy boli pri tom — nedal by to za neviem čo!“ rozosmial sa zrazu. „Už čo sme sa i trochu poondiali, nech ste len i vy užili. A ja, že si vy ani krpca neoblejete takou brečkou!“ posmieval sa škodora-dostne. „No, nemajte za bánosť, ale vy ste — vy ste . . .“

„Priam ako vy, kmotre —“, a obaja sa rozosmiali.

No Rázvorova tvár hneď opäť zväžnela.

„Ale mňa veľmi mrzí . . . veľmi ma mrzí —“

„No, čože — horšie veci sa postávajú, a preto nič!“ potešil ho flegmatickejší kmotor. „Vy nezradíte mňa, ja nezradím vás — a aspoň sme si upili.“

„Upili, upili — veď práve to je to, čo ma mrzí! Pomyslite si: na priedení príbehne Bergmann, a keď sa vyspýtal, či som v noci nič nepočul, celý natešený, viete, čo mi povie? To pivo nebolo zlé; zavčas rána viezli ho jeho bratovi na Lehotku, a on, lotor, nachystal súdok zlého, ak by komusi prišla chuť okúsiť . . . A my sme sa dali oklamať . . .“

„A čo ste mu povedali, kmotre?“ rozhorlil sa Svrček.

„Povedal som mu, aby druhý raz nemal za bláznov ľudí statočných.“

„To ste sprosté povedali, kmotre“, poklepúc si prstom na čelo, poučil ho Svrček. Obaja sa zarmútili.

(1899.)

DOSLOV

DEDINSKÝ LUD V BELETRII LUDMILY PODJAVORINSKEJ.

Rozložitá, dumná Javorina v Bielych Karpatoch stráži spoločný rodný obzor Ľudmily Podjavorinskej a toho ľudu, ktorý dejstvuje v jej literárnom diele a o ktorom r. 1904 v Slovenských pohľadoch napísala: „Vychovaná s ľudom poznám jeho život až do intímnych záhybov, viem posúdiť výšku jeho duchovných schopností, mám takrečeno v oku každý pohyb.“

V starej evanjelickej škole v Horných Bzinciach päť učiteľských pokolení rodu Riznerovcov žilo v úzkom spojení s cirkevníkmi. Nielen rodinné, ale aj hospodárske pomery tamojšieho ľudu boli u rektorov dobre známe, a keď sa tieto otázky vážne pretriasaly, hádam z dospelých ani nikto netušil, s akým zámerom sleduje rozhovor ôsme z detí, útle dievčatko, ktoré už v pätnástom roku vykročilo na spisovateľskú dráhu. Prvé jej práce, ako i Timravine, vyšly v Slovenských novinách. Zväčša osobná a prírodná lyrka v básňach, črty z dedinského života v próze. Ako devätnásťročná už uverejňuje všelikde: v Černokňazníku, Hlásniku, Novom domovom kalendári — a Slovenské pohľady prijí-

• majú dvadsaťročnú poetku medzi svojich stálych prispievateľov. To bolo ako literárna inštalácia.

Tichý tok života, neraz rozkolembaný príbojom citov, lámal brehy všednosti a predieral sa zárubou samoty k žriedlam umeleckej tvorby. Poháňaná „prudkým milovaním slovenského slova“ i snivou túžbou za krásou a dobrým činom, sedávala pri svite lampy „za mäkkých polnoci“ a „zachytávala tok nenávratne utekajúcej mladosti do trvanlivej nádoby práce“. Timrava písavala „zo zábavy a žartu“, Ľudmila Podjavorinská na záchranu slovenského slova z obavy o jeho osud. V tomto odlišnom motivovaní svojej vlastnej tvorby je celý povahový rozdiel oboch spisovateľiek. V Timravinom oku i tvorbe vždy plápolá figliarsky úsmešok zábavnej i liečivej irónie, pohľad Ľudmily Podjavorinskej na ľudí a veci je obyčajne mäkký, citom zrosený. Podjavorinská najmä vo svojich mladých rokoch bola i v próze lyrickou poetkou, spriadajúcou do zlatých krosien rodnej reči nitôčky zemskej i hviezdnej krásy. S úbytkom mladistvej rozcitlivenosti rástol smysel i pre suchú triezvosť lopotenia podjavorinského ľudu. Po stopách životných ciest svojich krajanov vodila myšlienku po domovine i cudzine, zbrázdenej ich osudmi, po kopaniciach i veľkomestských nocľahárňach slovenskej chudoby. Vnikala do gazdovských i sluhovských príbytkov, do dedinských krčiem i na panské dvory. Šetrne a predsa prenikavo pátra-

la, čo taja sedliacke grunty pod usadlinou času a ľudia pod kôrou srdc. Od romanticky sentimentálnej zápletky dedinskej ľúbosti prešlo ťažisko jej beletrie k sociálnemu zameraniu ani už nie rýdzo opisného, ale reformne nabádavého realizmu.

Literárne dielo Ľudmily Podjavorinskej je veľmi rozkonárené. Najvyššie vrcholky jej umeleckého vzrastu sú v poézii, ale mnoho šľachetných snáh a závažný diel svojho umeleckého rozpätia venovala beletrii, roztrúsenej po časopisoch a len čiastočne shrnutej v Sobraných spisoch.

Keď Ľudmila Podjavorinská vniesla do našej spisby podjavorinskú dedinu, trpel slovenský ľud všetkými zhubnými následkami neľudovej a protislovenskej politiky starého Uhorska. O jeho postavení zmieňuje sa spisovateľka v úvahe o dráme Jozefa Hollého Márnotratný syn (Slov. pohľ. 1904): „Život u nás je trpkou školou. Systematicky konaná demoralizácia nášho ľudu. Smutné následky ukazujú sa v škole, v chráme, roztrhaných sväzkoch rodín i biedou a pálenčnou chorobou skazeného úbožiaka jednotlivca.“ A ďalej: „Ľudu nášmu podjavorinskému ďaleký je prúd politiky, nepoňaté sú mu (ešte, bohužiaľ!) idey, za ktoré myslia časť národa borí sa s nadvládou. Ale zato, nevedomky síce, koná i on obrannú prácu: snaží sa majetkove upevniť sa na rodnej hrude. Je to na pohľad i v pohnútkach cieľ čiste osobný (rodinne osobný), ale vcelku

má pre národ vážny význam. Hospodár, pevne stojaci na svojom, je samostatný, nepoškodí mu zhubný vliv okolia. Rodina, založená na pôde otcov, korení citom i bytom tak hlboko v tej pôde, že ťažko vyrvať z nej čo len korienok pre cudzí prírast.“

To hlboké zakorenenie slovenského sedliaka v pôde rada zobrazovala i v beletrii a predviedla jeho kladné i výstredné typy. V novele „Rozličnými cestami“ stelesňuje ho gazda Halúzka, ohnivko v reťazi pokolení minulých i budúcich. Verný odkazu predkov, cez celý život s vedomím prísnej záväznosti zveľaďuje otcovský majetok. Nemajúc priameho potomka, priťahuje ku gazdovstvu bratanca-remeselníka, ovanutého už cudzím duchom mesta. Bolestne sa ho dotkol bratancov úmysel osadiť sa v meste, ale nesklamala ho úfnosť, že sa Štefan vráti a nespreneverí sa dedičnému gruntu. — U Zámockých v novele „Blud“ zvrátila sa príchynnosť k pôde až v hrubé hmotárstvo, podpichované ctibažnosťou a snahou predstihnúť iných. Na svoju dievku je gazdiná taká pyšná ako na pekné voly. A starý Zdržlík, neskoršie Zámockej svat, stýka sa s ľuďmi len vtedy, keď kupuje role alebo požičiava peniaze.

Naproti tomu smutný obraz pustnutia predstavuje dedičstvo Juríčkovcov v kresbe „Nad hrobom“. Podjavorinská zachytila tu tragédiu mnohých slovenských rodičov, okradnutých cudzou školou o vlastné dieťa, zradených a opo-

vrhnutých vlastnou krvou. Priveľká mäkkosť a fatalistická viera v predurčenie pripravily Martinovi Juríčkovi smutnú starobu, inakšiu, ako si predstavoval kedysi, keď vozieval syna do škôl. Syn s pomadaŕčeným menom stal sa v Pešti veľkým pánom a doma otec-vdovec s platenou gazdinou a nevernou čelaďou s roka na rok upadá na majetku. S otrockou pokorou poddáva sa osudu a klesá so stupňa na stupeň, až odštiepený syn dá majetok do prenájmu židovskému krčmárovi.

Všelijakí tí Silberovci, Kohnovci, Bärovci, vždy ochotní ťažiť z biedy chudobného Slováka, sú v beletrii Ľudmily Podjavorinskej početne zastúpení. Sú neúnavní v strojení rafinovaných nástrah, bezcitní, cynickí cudzopasníci. A ako sa povyšujú nad vykorisťovaného! Potrundžený sluha-kočič spýtal sa svojho „veľkomožného“ pána, židovského statkára, či naozaj povedal kdesi, že bude na sedliakoch orať: „Budem, lebo ste sprostí!“ odsekol Žid cynicky. (V otroctve.) Podjavorinská predviedla celú galeriu židovských postáv, úlisných i grobianskych, naoko láskavých i výsmešne krutých. Za ich zdanlivou dobročinnosťou vždy sa tají vypočítavá ziskuchtivosť. Obraz slovenského úpadku máva proti sebe špinavú kariéru dedinského krčmára-Žida. Celou beletriou Podjavorinskej naliehavo tiahne sa páľčivý židovský problém slovenskej dediny.

Reťaz sociálnej, hospodárskej a mravnej úbohosti končí sa tam, kde práca neteší, neživí, ale

ubíja, kde deti nie sú božím požehnaním, ale nepríležitostým výkričníkom večnej nenasýtenosti. V tomto priepadlisku hľadá Ľudmila Podjavorinská skrivenú podobu zašliapnutej ľudskosti. Chudák Mišo Čmela, židovský „bíreš“. Chvíľkami sa v ňom vzoprie odlomok ľudského seba-vedomia. Ťažko mu je prijať nedofajčenú cigaru alebo darovanú sklenku páleného na zohriatie od pána, ktorého nenávidí. Trochu váha, trochu sa okúňa — a napokon sa poníži, lebo mu je zima. Ba očistom sa i pochváli pred cudzím, hrdým panským kočišom, že ani jeho pán nie je ledakto, dá mu na ceste aj vypiť. Ako málo mu bolo treba na chvíľkové utíšenie nespokojnosti a vzdoru. Sklenička páleného. Zrazu bol spokojný s pánmi i so zimou, i s tým, že nemá ani piatku ani sviatku, celý týždeň hrdluje za plácu, z ktorej nemôže vyživiť rodinu, a na Nový rok ešte musí voziť pánov po svete. Iskrivé opisy snehovej veľkoleposti novoročnej bolestne dráždia čitateľovu ľútosť nad tým, že ukonaný, ubitý duch zotročeného Miša z tej krásy nič nevníma. Duševný život scvrkol sa mu na biednu škvrnu nenávisti, niekedy rozjatrenej do žerava, inokedy sinavo hasnúcej v popole otupenosti a bezmocného, zapredaného vzdoru. Len keď doma v maštali ovalil vidlami sedlového i náručného, aby ani jednému nebolo ľúto, a keď kožuch rázporom rozdrapil na dvoje, vtedy mu odľahlo. Chcel sa vyvršiť za tú krivdu, že ho Žid okráda a že mu žena zasa povila novorodiatko. (V otroctve.)

Ten úpadkový ráz Slováka, neprebudeného k povedomiu svojej ľudskej hodnoty, ľahkoverného a trpne zohnutého, dráždil spisovateľku vždy znova a znova zobrazovať storaké tvary jeho bied. Okrem majetkovej i mravnej úhony, zavinennej alkoholizmom, okrem lipnutia za panštinou a neúcty k vlastnému pôvodu hrozí ujma ešte z „kšeftárenia“ v cudzom svete. Podomoví kupci: vareškári, košíkári, výšivkárky potulujú sa za neistým ziskom a neistými túžbami. V spoločných pivničných bytoch veľkých miest bývajú dievky, chlapi, deti spolu. „Neviazanosť, poshľadávaný oblek, nestudnosť rečí — strašná rakovina šíri sa z tých brholov po tele slovenského národa.“ — A nedostatok neprestáva vyháňať z domova. Krehká Anka Belanová ide pomáhať svojej príbuznej nosiť „partieku“ po svete, lebo treba, aby niekto ubudol z domu. Už bolo tak, že sa azda vydá a nemusí „svetáriť“, ale keď sa nádejný ženích „na majeroch“ (na robotách) zaplietol s inou, všetci domáci boli, ako by ich plámkami počastoval. Zazerali na ňu, nemohli jej odpustiť, že ju frajer oklamal. Ide teda do sveta, krehká a čistá, ponechaná na seba a na Pána Boha. (Z domova.) — Kým Martin Zvara kšeftári vo svete, jeho neskúsená žena zapletie sa do klebiet. Na dlhý čas je manželský sväzok preto hriešne pretrhnutý. Len keď v Martinovi zvíťazí volanie domova, odhodí cudziu šatu a vráti sa nocou (ako „svetári“ obyčajne), aby ho ráno našlo už v robote na opustenej brázde. (Blud.) Väčšina

„svetárov“ v diele Ľudmily Podjavorinskej po mnohých pokleskoch nájde cestu k domovu. Mravne spustnuté postavy, ako sú Strakáčovci v novele „Z domova“, alebo peštianska frajerka Martina Zvaru v novele „Blud“, majú úlohu len epizodickú. Spisovateľka ani vo chvíľach roztrpčenia a oprávnených obáv nezašliapala iskričku viery v mravnú silu podnikavého ľudu.

Hoci jej beletria zachytila mnoho z tieňov ľudského života, v základe zostáva jej náhľad predsa optimistický. Je príznačné pre postavy z podjavorinského ľudu, že hoci prikrčený alebo aj pofrkaný kalom, predsa obyčajne zvíťazí pud dobra. Ani spustnuté mravy sezónnych robotníkov, chodiacich na žatvu na Dolniaky alebo na Moravu, ani poklesok a sklamanie neskrivily priamu povahu robustnej Ivy, čo sa ohriešila nad vdovcom a vzala sa na päť sirôt. (Žena.) Postavou Ivy Začkovej Podjavorinská ukázala, čo znamená v rodine, najmä roľníckej, zdravá, mocná, robotná žena. Naproti tomu chorý člen rodiny býva v tvrdom gazdovskom živote s hospodárskeho stanoviska citeľným zaťažением.

V zobrazovaní robustného dedinského zdravia a z neho plynúcej duchovnej rovnováhy má Podjavorinská — sama útla a krehkého zdravia — veľmi šťastlivú ruku. Tie mocné Ivine ramená! Tá iskriaca podvedomá radosť z tvrdého života v jej zvonivom smiechu! Celá osobnosť: samý teplý jas, samá kladnosť pod drsným povrchom. Na tejto práci vidíme, ako sa spisovateľ-

kin pohľad zbavil niekdajšieho priveľkého citového rozochvenia, ako sa upevnil a zjasnel.

Motív plných, mocných ženských ramien má i kresba „V otroctve“, pravdaže, v inom osvetlení. V rozprávke „Ondráš“ je zasa smiech charakterizačným prvkom pri predvedení slúžky Mary. Z jej rečí, sprevádzaných ustavičným smiechom, ovanie nás ovzdušie panského dvora s muzikami, záletníctvom, morčiatkami a pávmi. Hlúpy Ondráš, strážca dýň na širokej table grófskeho poľa, stane sa obeťou rozmaru panskej slúžky. I jeho mať bola panskou slúžkou. Ondráš bol nezákonné dieťa, človek skoro nepotrebný, zbytočný. Koľko takých úchylných bytostí, vykoľajených z riadneho chodu života, býva v okruhu panských dvorov! Táto rozprávka, obmedzujúca svoj dej na časové rozpätie jedného dňa, shrnuje v účinnej skratke celý Ondrášov biedny život a dáva poznať ľudskú bezcitnosť oproti osobám, ktoré sú zovňajškom alebo duchovnou zaostalosťou vyradené z kruhu zdravých ľudí. Ideovým zameraním, ako i motívom novej haleny, láskou k ľahkomyselnej dievke a potom tragickou smrťou pripomína Kukučínovho Neprebudeného. V diele Ľudmily Podjavorinskej je Ondrášovým pendantom slabomyselná Betka z poviestky „Na prievoze“. Cesta od Betky k Ondrášovi znamená niekoľko cieľavedomých krokov od romantickej kompozície k povedomému realizmu, vrcholiacemu potom v najlepších prácach, „V otroctve“ a v „Žene“.

Ľudmila Podjavorinská má i podarené humoresky z ľudového života, napr. „Pod svietňom“, „Fako Ďura Kotúlku“ a iné. Pri týchto sa podpisovala pseudonymom Nechtík. Komika situačná i charakterová, prezývky, posmievačstvo, porúhanie, zveličovanie, karikatúra, slovné hry sú výdatným zdrojom pobavenia. Zdrobneniny v priezviskách (mlynár Ježko, švec Obuštek, kolár Hrčka, richtár Krúžik a pod.) tiež pripomínajú, že ľudia týchto príhod nie sú veľkého formátu, ale malicherní, s drobnými slabôstkami, pokleskami a všelijakými prevrátenosťami, ktoré vzbudzujú smiech. A keby ešte tak bola použila kopaničiarsky dialekt! Ale v časoch, keď Podjavorinská písala svoje humoresky, dialekt bol ešte zriedkavý v slovenskej beletrii. Keby sa bola odvážila porušiť úzus, bola by Zuzke Zguriške urvala prvenstvo nárečovej hovorovej komiky zpod Javoriny. Predstavte si Adama Klinčeka, prezývaného „pst“, a „gagaj“, ako sa podjavorinským tvrdým dialektom vadí s Ďurom Smolkom, so svojím sokom v hlásnickej hodnosti: „Ono by to bolo: obecný chléb jest a na peci vylyhovat! Hlásnyk nemá drichmat, ale má byt ako neprimeriavaja ten psík.“ Podjavorinská dopustila však nárečie iba do národopisných príspevkov, ktoré uverejňovala v Slovenských pohľadoch v rubrike „Slovenský jazyk, živá starina“. Tam čítame: „Chto chce jesci, mosí lésci.“ Alebo: „Pánske spánie, žebrácké sniedanie.“ „Dobrá holest, čo dá pojest.“ I pre fašiangovú

humoresku „Na záletoch“ našlo sa v tejto živej starine heslo: „Žena muža željé, zakál sa uvarí zeljé, a muž ženu zase, zakál sa v tom zeli prase.“ Veru chytrý zabudol starý Kotúč na nebohú ženu, hoci ona bola veľmi akurátna nátura a aj trochu „obyčajná“ (vrtošivá). Skoro sa zahľadel na mladú vdovicu. „Kača — roba súca. Červená ani šípka v jeseni a v páse dobré povrieslo by muselo byť, aby ju prečiahlo.“ Taká je mladá vdovica v mlsných očiach starého vdovca. Preložený do kopaničiarskeho dialektu by tento opis dvojnásobne pôsobil. Lenže keď išiel Kotúč ku Katre „na popravky“ (po hostine na zvyšky), akurátne ho zdehonestovaly tie čertice-vdovice, svokra a nevesta. Napokon mladá vdova dostala sa mládencovi Janovi, tomu „kuriplachovi“, a Kotúča priviedla pred oltár Katrina svokra. — Reč humoresiek je ľudovejšia ako reč beletrie s vážnou témou. Zjavné sú nábehy ku komickému zostreniu ľudového, hoci ešte nie nárečového dialogu.

Pre funkčné odtienky reči a vôbec pre kultúru slova má Ľudmila Podjavorinská veľmi citlivý smysel. Rečová stránka jej diela vyžaduje si osobitnú štúdiu, ktorá by ukázala bohatstvo tvárnych postriedkov, vplyv ľudového slovníka a frazeologie na jej reč, spojitosť s Hviezdoslavom a Vajanským i s literatúrami väčších slovanských národov. Tu chcem poukázať len na to, ako v beletrii nielen tematicky, ale i rečove výdatne začierala do ľudového života. V jej prácach stre-

távame sa s peknými krajoými výrazmi, ktoré vhodne doplňajú slovník spisovnej reči. Stavba viet, výber slovných spojení, najmä prímerov, metafor, prívlastkov, spád reči a celé rečové hospodárenie sleduje čím ďalej, tým dôslednejšie ľudovú líniu tematiky. Kým v prvých prácach tu i tu zaškripí slovo, ktoré je v ľudovom postredí nie doma, zatiaľ v tvorbe z rokov umeleckej plnoletosti je súlad rečovej a tematickej složky umeleckého diela dokonalý. I keď niekedy vonkajšia dejová dynamika zaostáva za očakávaním, ktoré budia nadpisy jej beletristických prác, naznačujúce ľudský rozbeh: *Za šťastím, Za neistými túžbami, Rozličnými cestami*, výrazová stránka diela vždy vykazuje v celkovej súvahe závažný klad. *Kolíška i hrob, láska i zášť, šťastie aj trýzeň, sviatočnosť i všednosť, národopisný detail i všeľudská črta, človek i príroda* nachádzajú v nej citlivú a kultivovanú interpretátorku.

Ján Garaj napísal o diele Ľudmily Podjavorinskej: „Keď hľadáme jej miesto v slovenskom písomníctve, nájdeme ho v tom, že ona prvá vniesla do slovenskej literatúry tvrdý, zdravý a svetársky (nie svetácky!) ľud podjavorinský. Ona dala literárne posvätenie tomuto kraju v celej podobe.“

Dedinské novely, povesti, črty a kresby Ľudmily Podjavorinskej sú všetky z tých čias, keď — ako ona sama píše — literatúra bola skoro jediným predstaviteľom nášho národa pred kultúrnym svetom, keď pozbavení možnosti vzde-

lávať sa svojsky vo vlastných školách, chceli sme literatúrou manifestovať svoju prítomnosť. Slovenský ľud budil v roduvernej inteligencii nádeje i obavy a ľudová tematika v našej beletrii nebývala bez výchovnej a buditeľskej tendencie. Ráz tvorby po r. 1918 svedčí o voľnejšom spisovateľkinom rozlete umeleckej tvorivosti, už nie hlavne v službách národnej záchrany, ale predovšetkým v službách umenia. Ako keby si bola vydýchla: „Ach, ako zvoľnely krídla a nesú do výšok bez príťaže!“ Vtedy nám darovala krásne, ľudove ladené balady, hodnotené ako najlepšie v našej literatúre. V beletrii sa už k dedinskému ľudu nevrátila.

Tri desaťročia uplynuly od tých čias, čo Ľudmila Podjavorinská dohotovila beletristický obraz svojich krajanov. Všeličo sa premenilo odvtedy v prospech podjavorinského i celého slovenského ľudu. Každodennú skyvu chleba prácou dosiahnuť nie je už jedinou jeho snahou, lebo poznal i vyšší smysel života, života slobodného, otvárajúceho šire obzory duchovného a hmotného pokroku. Zvýšila sa jeho sociálna, hospodárska i kultúrna úroveň. Ale nepremenená zostala vrúcnosť jeho pokornej modlitby, a Ľudmila Podjavorinská nemá dnes už príčiny k trpkému vzdychu: ... . že veky modlíš sa — a ešte pomoc váha.“

Želmíra Zuriaňová.

OBSAH

POSTAVY

Žena — — — — — — — — —	7
V otroctve — — — — — — — — —	39
Protivy — — — — — — — — —	76

FIGÚRKY

Na záletoch — — — — — — — — —	129
Sokovia — — — — — — — — —	154
Fako Ďura Kotúlku — — — — — — — — —	183
Pod svietňom — — — — — — — — —	201

DOSLOV

Dedinský ľud v beletrii Ľudmily Podjavorinskej. Ž. Zuriaňová — — — — — — — — —	237
--	-----